

PAARD EN LANDSCHAP

DEEL I: LANDSCHAP

1 Elementen van een Vlaams landschap.....	9
1.1 Inleiding.....	9
1.2 Kijken naar het landschap.....	9
1.3 Landschapselementen.....	10
1.3.1 Abiotische elementen.....	10
1.3.2 Biotische elementen.....	11
1.3.3 Landschapselementen door menselijke activiteiten.....	11
1.4 Structuur van de landschapselementen	11
1.4.1 Punten	11
1.4.2 Lijnen	12
1.4.3 Vlakken	12
2 Soorten landschappen.....	13
2.1 Schaal	13
2.2 Ruimtelijke indeling	13
2.2.1 Open landschappen	13
2.2.2 Gesloten landschappen.....	13
2.2.3 Compartimentlandschappen	13
2.2.4 Microlandschappen.....	14
2.3 Menselijke activiteit	14
2.4 Ouderdom	14
2.5 Landschapstypes in Vlaanderen (naar Antrop, 2002)	16

DEEL II: PAARDENHOUDERIJEN IN VLAANDEREN

1 Inleiding	19
2 De betekenis van de paardenhouderij voor het platteland.....	20
2.1 Soorten activiteiten	21
2.1.1 Zuivere beroepslandbouw.....	21
2.1.2 Landbouwverwante activiteiten.....	22
2.1.3 Recreatie	22
2.1.4 Overzicht hoofdactiviteit.....	23
2.2 Knelpunten	24
2.3 Types paardenhouderijen	25
2.3.1 Gebruiksgerichte versus productiegerichte paardenhouderij	25
2.3.2 Bedrijfsmatige, semi-bedrijfsmatige of hobbymatige paardenhouderij	25

2.3.3	<i>Bedrijfstypes in de paardenhouderij</i>	26
2.4	Wetgeving	29
2.4.1	<i>Leefbaarheid van een paardenhouderij</i>	29
2.4.2	<i>Sanitaire erkenning</i>	31
2.5	Ruimtelijke kenmerken van paardenhouderijen in Vlaanderen	31
2.5.1	<i>Inleiding</i>	31
2.5.2	<i>Nodige voorzieningen</i>	32
2.6	Geschikte gebieden in Vlaanderen	48
2.6.1	<i>Inleiding</i>	48
2.6.2	<i>Geschikte gebieden in Vlaanderen</i>	49

DEEL III: PAARDENWELZIJN

3	Eisen aan de huisvesting i.f.v. het welzijn van paarden	52
3.1	Het paard en zijn natuurlijk gedrag	52
3.2	Huisvestingsvormen/eisen	52
3.3	Welzijnsproblemen gerelateerd aan huisvesting	52
3.3.1	<i>Resultaat van domesticatie</i>	53
3.3.2	<i>Stalondeugden</i>	53
4	Eisen aan de weide i.f.v. het welzijn van het paard	56
4.1	Weidemanagement.....	56
4.1.1	<i>Inleiding</i>	56
4.1.2	<i>(Giftige) planten</i>	57
4.1.3	<i>Bomen in de paardenweide</i>	62
4.1.4	<i>Weiden met andere dieren</i>	63
4.1.5	<i>Begrazingsmogelijkheden</i>	64
4.2	Wormpreventie.....	67
4.2.1	<i>Meest voorkomende wormen</i>	67
4.2.2	<i>De invloed van ontworming op mest en milieu</i>	69
4.2.3	<i>Een doordacht ontwormbeleid</i>	70
4.2.4	<i>Preventie</i>	72
5	Weide	73
5.1	Inrichting.....	73
5.1.1	<i>Reliëf</i>	73
5.1.2	<i>Landschap</i>	73
5.1.3	<i>Bodem</i>	74

5.1.4	<i>Poel</i>	74
5.1.5	<i>Zandrolplek</i>	75
5.1.6	<i>Grasland</i>	75
5.1.7	<i>Bomen en struweel</i>	77
5.1.8	<i>Vogelhaag</i>	78
5.1.9	<i>Grenzen</i>	78
5.2	<i>Onderhoud</i>	83
5.2.1	<i>Graslandonderhoud</i>	83
5.2.2	<i>Weidebeheer</i>	84
5.2.3	<i>Onderhoud van de vegetatie</i>	85
5.2.4	<i>Overig onderhoud</i>	86
5.3	<i>Besluit</i>	87

DEEL IV: PAARD & LANDSCHAP

6	Integratie in het landschap	90
6.1	Impact op de omgeving	90
6.2	Integratie in het landschap	90
6.3	Bedrijfsinfrastructuur	91
6.4	Respect voor het oude	91
6.5	Do's en don't bij de inplanting en inrichting van een paardenhouderij	95
6.5.1	<i>Perceelstructuur, perceelgrenzen en landgebruik als dragers van ruimtelijke kwaliteit</i>	95
6.5.2	<i>Enkele voorbeelden</i>	95
7	Ruiter- en menroutes in Vlaanderen	98
7.1	Inleiding	98
7.2	Bestaande ruiter – en menroutes in Vlaanderen	99
7.2.1	<i>Vlaams – Brabant</i>	99
7.2.2	<i>Limburg</i>	112
7.2.3	<i>Oost – Vlaanderen</i>	115
7.2.4	<i>West – Vlaanderen</i>	118
7.2.5	<i>Antwerpen</i>	123
7.3	Nieuwe routes	126
7.3.1	<i>Oost – Vlaanderen</i>	126
7.3.2	<i>West-Vlaanderen</i>	127
7.4	Wensen van ruiters en menners	127
7.4.1	<i>Enquête</i>	127
7.4.2	<i>Resultaten</i>	128

7.4.3	<i>Besluit</i>	130
-------	----------------------	-----

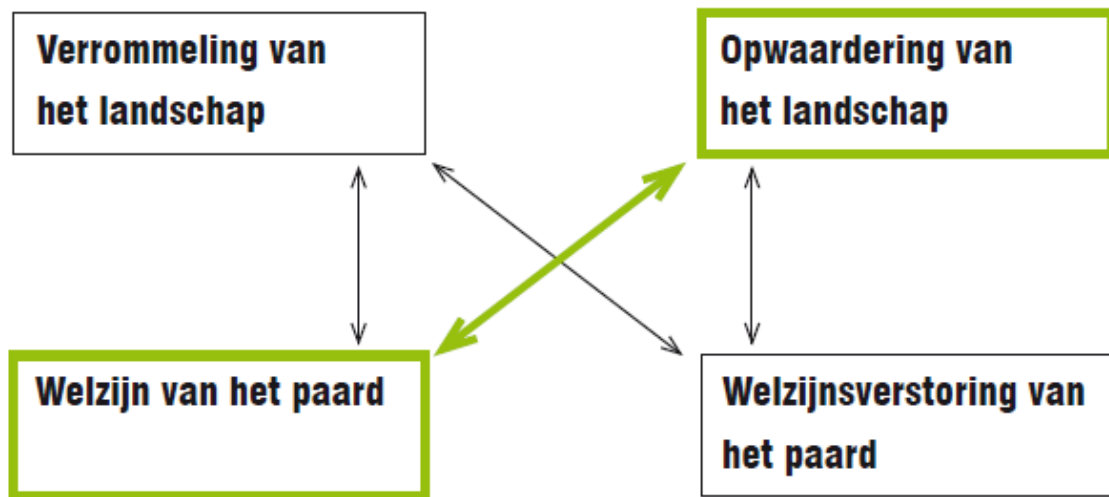
Inleiding

In het dicht bevolkte Vlaanderen claimen uiteenlopende gebruikersgroepen de steeds kleiner wordende ruimte op de ‘buiten’ (land- en tuinbouw, handel, horeca, bedrijven, woningen, recreatie, natuurgebieden, bossen, etc.). De laatste decennia is de paardensector in Vlaanderen sterk uitgebreid. Men heeft het steeds vaker over het fenomeen ‘verpaarding’. Deze term wijst op de toename van het aantal paarden en van de ruimte die gebruikt wordt voor het houden van paarden. Een ander fenomeen in verband met verpaarding is de ‘verrommeling’ van het landschap. Deze verrommeling is te wijten aan de nodige infrastructuur voor het houden van paarden.

Uit een economische studie van de Vlaamse paardenhouderij (VLM, 2009) bleek dat er in Vlaanderen ongeveer 200 000 mensen op de een of andere manier bezig zijn met paarden, er ca. 150 000 paarden in Vlaanderen aanwezig zijn en de sector ongeveer 215 miljoen euro toegevoegde waarde leverde aan de Vlaamse economie. Bomans et al. (2009) onderzochten het ruimtelijk belang van de paardensector in de Vlaamse open ruimte. Uit de studie bleek dat de ruimteclaim van de paardensector neerkomt op ongeveer 70 000 ha. De grootste concentratiegebieden zijn ten zuidoosten van Antwerpen en tussen de steden Brussel, Antwerpen en Gent. De laagste concentratie paarden is te vinden in de Westhoek.

Indien er op een goed doordachte manier wordt omgegaan met de inplanting en inrichting in het landschap, kan de paardenhouderij een aanwinst zijn voor de ruimtelijke belevingskwaliteit van het landschap en de regionale economie. Zo kan volgens van der Windt et al. (2007) de ontsluiting van een gebied voor wandelaars en fietsers hand in hand gaan met de aanleg van ruitersporen en kunnen paardenhouderijen recreatieve voorzieningen en overnachtingsmogelijkheden bieden. Verder merken van der Windt et al. (2007) op dat de kleinschalige perceelstructuren verbonden met paardenweiden een extra kans bieden voor natuurontwikkeling wanneer aandacht besteed wordt aan de ontwikkeling van kleine landschapselementen (heggen, grachten, knotbomen, etc.). Wat wenselijk is bij de inplanting en inrichting van een paardenhouderij wisselt naargelang het landschap. Indien hiermee geen rekening gehouden wordt zal de paardenhouderij enkel bijdragen tot een verdere landschappelijke verrommeling.

Uit het voorgaande blijkt dat de verpaarding van het Vlaamse landschap zowel een positieve als negatieve inbreng kan hebben in de ontwikkeling van een streek. Om deze ontwikkeling in goede banen te leiden is er een goede bron nodig waaruit paardenhouders kunnen putten om hun paardenhouderij op een duurzame manier in te richten. Deze duurzaamheid slaat zowel op de landschappelijke inkleding als het gebruik maken van natuurlijke elementen en processen (bijv. het gebruik van heggen als windstopper) om het welzijn en de gezondheid van het paard zo veel mogelijk te garanderen.



Figuur 1: doel van de studie is een positieve balans te vinden tussen het welzijn van het paard en de opwaardering van het landschap.

Inhoud

DEEL I: LANDSCHAP

Hoofdstuk 1 geeft een beschrijving van de verschillende elementen die je kan terugvinden in een Vlaams landschap. Dit hoofdstuk dient ter ondersteuning bij het ‘lezen’ van het landschap. Je leert kijken of je bepaalde elementen terug ziet komen in het landschap om je heen.

Hoofdstuk 2 geeft een kort overzicht van de soorten landschappen en van enkele landschapstypes in Vlaanderen met hun meest kenmerkende elementen.

DEEL II: PAARDENHOUDERIJ

Hoofdstuk 3 geeft een overzicht van de types paardenhouderijen in Vlaanderen, meer bepaald van hun hoofdactiviteit, hun ruimtelijke kenmerken in het landschap en welke gebieden in Vlaanderen zich sterk lenen om paarden te houden.

DEEL III: PAARDENWELZIJN

Hoofdstuk 4 behandelt het paard en zijn natuurlijk gedrag en geeft een overzicht van de eisen die paarden stellen aan hun huisvesting in functie van hun welzijn. Ook welke welzijnsproblemen er kunnen optreden gerelateerd aan de huisvesting komen in dit hoofdstuk aan bod.

Hoofdstuk 5 geeft een overzicht van de eisen die paarden stellen aan de weide in functie van hun welzijn en hoe men paarden op een natuurlijke manier kan weiden.

DEEL IV: PAARD EN LANDSCHAP

Hoofdstuk 6 weidt zich aan de methodiek om binnen je eigen landschap de relaties tussen de elementen te begrijpen en daarop in te spelen bij de inplanting en inrichting van jouw paardenhouderij, daarbij rekening houdend met het welzijn van je paarden.

Hoofdstuk 7 geeft een overzicht van de bestaande ruiters- en menroutes in Vlaanderen alsook de mogelijkheden om een groter geheel na te streven door een koppeling tussen verschillende buitenplaatsen tot een groot uitrijgebied.

DEEL I: LANDSCHAP

1 Elementen van een Vlaams landschap

1.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden kort de belangrijkste basiselementen die terug te vinden zijn in Vlaamse landschappen beschreven en wordt ingegaan op hun functies. Het laat de lezer toe om zelf het landschap om zich heen te analyseren om in een verder stadium hierop te kunnen inspelen bij de integratie van je domein in functie van de identiteit van je streek. Het doel van dit hoofdstuk is dat je als lezer de landschapskwaliteiten leert waarnemen en beleven.

Een landschap is niet eenduidig te definiëren. Het is een geheel van geologische, biologische en cultuurhistorische elementen die met elkaar in een gegeven gebied een geheel vormen en in één keer zichtbaar zijn. Het landschapstype geeft een bepaalde identiteit aan een streek. Je kan het landschap aanzien als beeld, gebied en ecosysteem.

1.2 Kijken naar het landschap

De methodiek in dit handboek geeft een vereenvoudigde weergave over hoe je naar landschappen kan kijken in functie van het integreren van een paardenhouderij in het landschap. Dit wordt vaak aangegeven als ‘lezen’ van het landschap. Het is een methode om het landschap om je heen op een gestructureerde manier waar te nemen, met andere woorden om de kenmerken van het landschap op te sporen en hun samenhang te beschrijven en begrijpen.

Samenhang	Kenmerken
Verticaal	Landgebruik, vegetatie, beplantingstypen, waterstand, reliëf, ...
Horizontaal	Patronen van wegen, paden, waterlopen, beplantingen, percelering, ...
Seizoenen en beleving	Storende of interessante elementen, zichten, ...
Historisch	Allerlei landschapselementen, patronen en eigenschappen: bebouwing, beplanting, wegen, paden, ...
Functioneel	Beheerlijnen, looplijnen,

Wandel rond op je domein, in de directe omgeving en neem eventueel de fiets ter hand om de streek te verkennen. Ga op een gerichte manier kijken welke van de hierna besproken elementen er voorkomen in het landschap, neem hiervan eventueel een foto, noteer, beschrijf, etc. Naargelang de diversiteit en gaafheid van het landschap is het mogelijk om diverse landschappelijke kenmerken te vinden.

Ter ondersteuning van je zoektocht verwijzen we naar **hoofdstuk 2** waar de soorten landschappen en diverse algemene landschapstypes in Vlaanderen besproken worden. Belangrijk om in het achterhoofd te houden is dat het goed mogelijk is dat je omgeving niet voldoet aan de beschrijving die wordt gegeven in dit hoofdstuk. Door de vele veranderingen in het landschap en door de grote diversiteit aan landschappen die we kennen in Vlaanderen is het niet mogelijk om een beschrijving te geven die elk gebied in Vlaanderen in detail aanhaalt en uitlegt welk type landschap het (op dit moment) is. Zo kennen we vele nieuwe landschappen die ontstaan zijn door landbouwhervormingen, grootschalige en kleinschalige dorps- en stadsuitbreidingen, aanleg van infrastructuur, etc.

1.3 Landschapselementen

Om het landschap op een gestructureerde manier te kunnen waarnemen moet je weten uit welke elementen een landschap opgebouwd is: een weg, haag, akkers, huizenrij, kerktoren, etc. Je kan het landschap op die manier beschouwen als een geheel van landschapselementen. Daarna kan je de samenhang tussen de elementen nagaan. Hoe meer samenhang tussen de landschapselementen, met andere woorden hoe duidelijker de structuur in het landschap, hoe hoger de landschapskwaliteit en hoe sterker de identiteit van het landschap. Hieronder worden enkele van de elementen waaruit een landschap is opgebouwd vermeld en welke hun samenhang kan zijn.

We kunnen de landschapselementen onderverdelen in: (1) abiotische elementen, (2) biotische elementen en (3) landschapselementen als gevolg van menselijke activiteiten.

1.3.1 Abiotische elementen

1.3.1.1 Bodem en ondergrond

Het type bodem (zand, leem, klei) en soort ondergrond (gesteente) beïnvloeden in belangrijke mate het reliëf, de hydrografie en de vegetatie.

1.3.1.2 Reliëf

Heuvels, dalen, hellingen, plateaus, duinen, ... zijn natuurlijke reliëfelementen die kunnen voorkomen in het landschap. Daarnaast kunnen ook dijken, bermen, ... als gevolg van menselijke activiteiten bepalend zijn voor het reliëf.

1.3.1.3 Hydrografie

Bronnen, grachten en sloten, natuurlijke of artificiële waterlopen (rivieren, kanalen, ...), plassen, kreken, drinkplaatsen, vijvers, wielen, ... zijn hydrografische elementen in het landschap. Hydrografische elementen kunnen een landschap een eigen identiteit geven (bijvoorbeeld polders en riviervalleien).

1.3.2 Biotische elementen

Algemeen gesteld behoren de voorkomende ecosystemen tot het landschap (de fauna en flora en hun relaties). Hoewel fauna-elementen de vegetatie sterk kunnen beïnvloeden, zijn het echter vooral de botanische elementen die we waarnemen in het landschap. Bossen, parken, graften, holle wegen, hagen, bomenrijen (langs beken, kanalen, grachten, sloten, dijken en perceelgrenzen), dreven, alleenstaande bomen, etc. zijn biotische elementen die voorkomen in Vlaamse landschappen. Botanische elementen kunnen bepalend zijn voor de identiteit van het landschap. Voorbeelden zijn enkele hedendaagse landbouwlandschappen: landschappen gekenmerkt door een concentratie van laagstammige fruitbomen in het Hageland, door groenteteelt in de regio Roeselare, door bloemeteelt in de regio Gent, door boomkwekerijen in de omgeving van Wetteren, etc.

1.3.3 Landschapselementen door menselijke activiteiten

Bebouwing (huis, dorp, stad), verkeersinfrastructuur (waterwegen, landwegen, spoorwegen) landgebruik (landbouw, industrie, woonkern, handelscentra, etc.), nutsleidingen, ontginningen, militaire inplantingen, windmolens, etc. Menselijke activiteiten beïnvloeden ook het reliëf, het voorkomen van bomen, waterlopen, etc.

1.4 Structuur van de landschapselementen

De diverse landschapselementen (huizen, bomenrijen, akkergronden, bossen, wegen, waterlopen, etc.) en de afwisseling tussen en binnen deze elementen vormen patronen in de ruimte. De verschillende patronen heeft worden weergave op een kaart als punten, lijnen en vlakken. Voor een goede integratie in het bestaande landschap is het belangrijk om gebruik te maken van de natuurlijke structurerende elementen eigen aan de omgeving.

1.4.1 Punten

Puntvormige landschapselementen hebben een exacte locatie in de ruimte en worden gekenmerkt door een of meerdere eigenschappen die kwalitatief (soort, aard) en kwantitatief (grootte, ...) kunnen zijn. De dichtheid en het spreidingspatroon van de punten is een belangrijk kenmerk. Voorbeelden zijn solitaire bomen, een kapel, een wiel, etc.

1.4.2 Lijnen

Lijnvormige landschapselementen vormen netwerken, waarvan de dichtheid, het patroontype en de connectiviteit bijzondere kenmerken zijn. Voorbeelden zijn hagen en heggen, houtkanten, houtwallen en graften, lanen, bomenrijen en dreven, waterlopen, dijken, etc.

1.4.3 Vlakken

Vlakvormige landschapselementen worden gevormd door continue verschijnselen. Voorbeelden zijn bossen, vijvers en meren, heide, moerassen, weiden en akkers, etc.

Deze puntvormige, lijnvormige en vlakvormige elementen structureren het landschap in mindere of meerdere mate. We spreken enerzijds van de grote structuren van het landschap en anderzijds van de zogenaamde kleine landschapselementen. In sommige gevallen zijn de landschapselementen sterk ruimtelijk structurerend. Het landschapselement kan ruimtelijk structurerend zijn: (1) door zijn aanwezigheid (bijvoorbeeld riviervalleien, nederzettingen, abdijen, steenwegen, etc.), (2) doordat het element visueel dominant aanwezig is (bijvoorbeeld een zendmast, een heuvel, etc.), en (3) doordat het element of een cluster van elementen dusdanig identiteitsbepalend is dat het je duidelijk maakt in welke streek je je bevindt (bijvoorbeeld knotwilgenrijen in West-Vlaanderen, hoogstamfruitbomen in Zuid-Limburg, etc.).

2 Soorten landschappen

2.1 Schaal

Als we het hebben over de afmetingen van de landschapselementen zijn er grootschalige en kleinschalige landschappen.

2.2 Ruimtelijke indeling

Wanneer we in ruimtelijk opzicht naar een landschap kijken spreken we van open, gesloten, compartiment- en microlandschappen.

2.2.1 Open landschappen

Uitgestrekte, open landschappen met weidse vergezichten waarbij de vegetatie hoofdzakelijk bestaat uit kruiden en grassen (bijvoorbeeld open akkers en weiden).

2.2.2 Gesloten landschappen

In gesloten landschappen is er een beperking van de zichtwijdte door het voorkomen van schermen (bijvoorbeeld hagen of bomenrijen). Indien de perceelrandbegroeiing bestaat uit een aaneengesloten begroeiing van struiken en hagen (houtkanten, houtwallen), eventueel aangevuld met bomen spreken we van een bocagelandschap. Indien de perceelrandbegroeiing enkel bestaat uit een bomenrij spreken we van een coulissenlandschap.

2.2.3 Compartimentlandschappen

Tussen open en gesloten landschappen in vinden we compartimentlandschappen. Dit landschap bestaat uit een mozaïek van open en meer gesloten ruimten. De compartiment kunnen gevormd worden door het reliëf (bijvoorbeeld door hoogteverschillen), de vegetatie (bijvoorbeeld door opgaande beplanting) en de voorkomende bebouwing (bijvoorbeeld in (rand-)stedelijke gebieden, hier bepaalt de dichtheid van de bebouwing het aantal 'doorkijken').

2.2.4 Microlandschappen

Een vierde soort landschap in de ruimtelijke indeling zijn microlandschappen. Hier hebben we het over een landschap met een zeer beperkte oppervlakte en een uitgesproken eigen identiteit die contrasteert met het omliggende landschap (bijvoorbeeld eilandjes van open ruimte in een gesloten landschap of kleine groene zones in een verstedelijkt landschap).

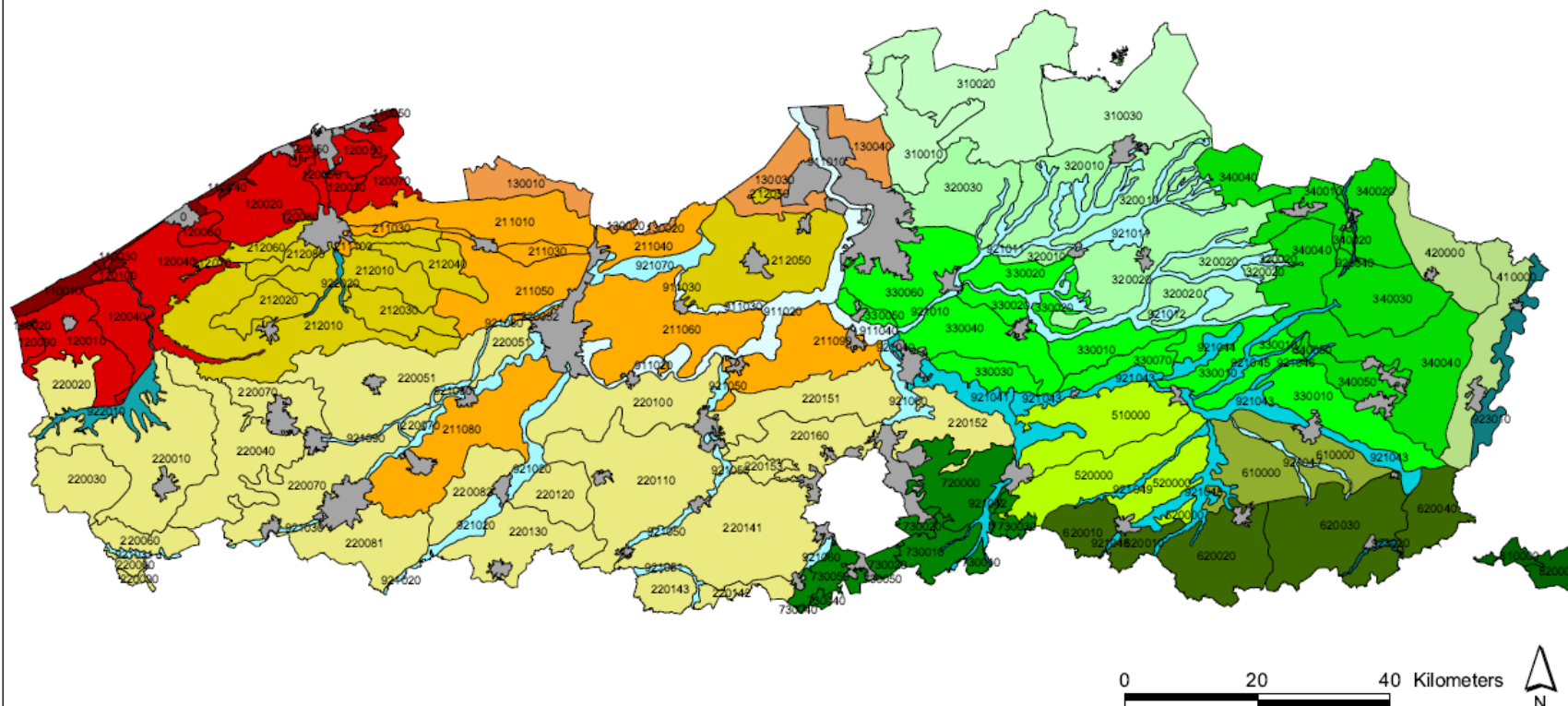
2.3 Menselijke activiteit

We kunnen landschappen ook indelen naargelang menselijke activiteiten bijgedragen hebben tot het ontstaan ervan. Er zijn natuurlijke, semi-natuurlijke en cultuurlandschappen.

2.4 Ouderdom

Er zijn de zogenaamd traditionele landschappen en daartegenover staan de nieuwe landschappen.

Traditionele landschappen van het Vlaamse Gewest



Legende

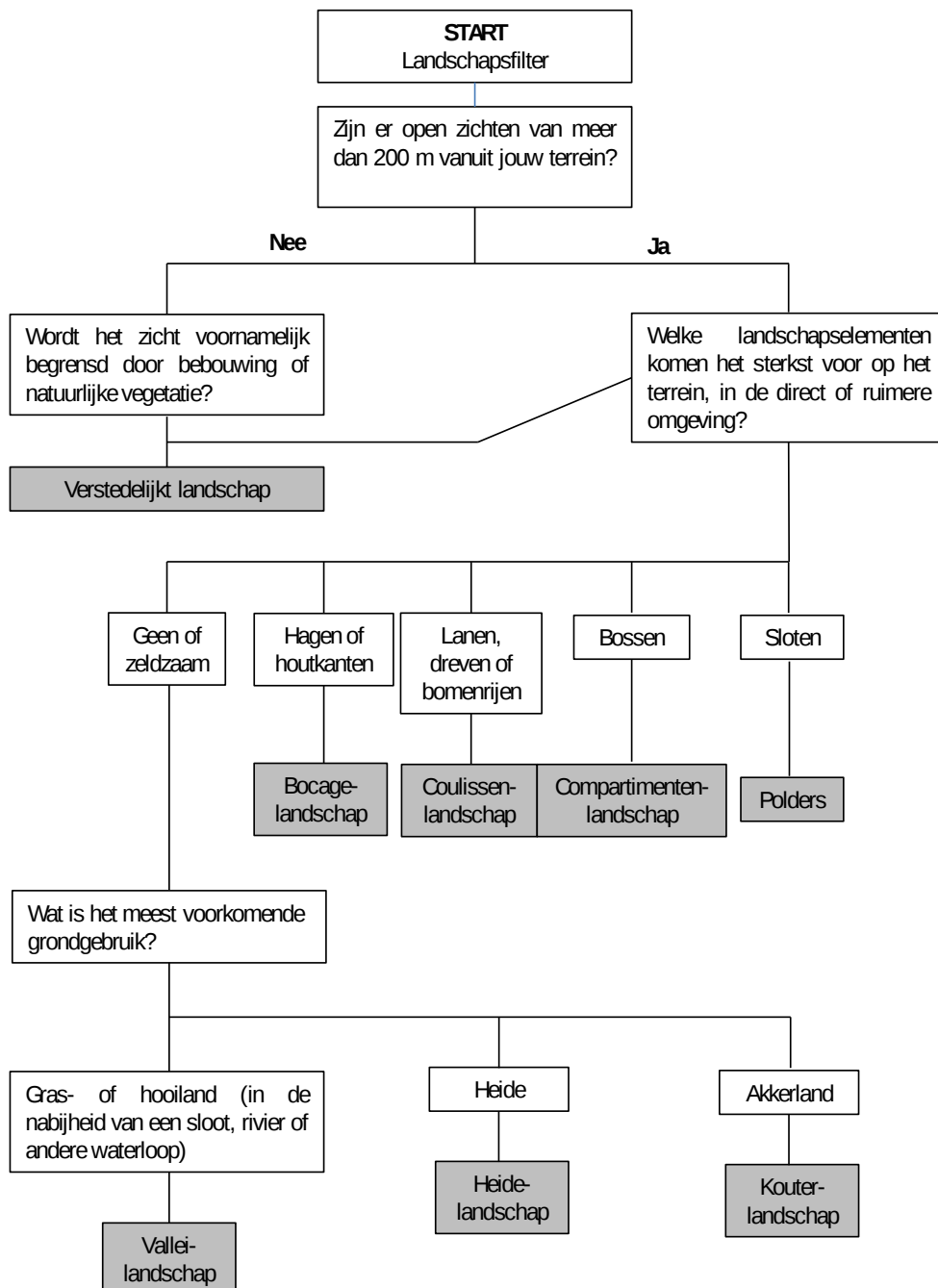
	Stedelijke gebieden en havengebieden		Zandstreek buiten de Vlaamse Vallei		Hageland		Netebekken
	Kust		Zandleem- en leemstreek		Vochtig Haspengouw		Dijle-Gete-Demeras
	Kustpolders		Noorderkempens		Droog Haspengouw		Kustbekken met IJzer
	Scheldepolders		Centrale Kempens		Brabantse Leemstreek		Maasbekken
	Zandstreek binnen de Vlaamse Vallei		Zuiderkempens		Land van Herve		
			Kempens Plateau		Scheldebekken met getijden		
			Maasland		Scheldebekken zonder getijden		



Vakgroep Geografie
Krijgslaan 281- S8, 9000 Gent
Prof. Dr. Marc Antrop
Lic. Veerle Van Eetvelde
Lic. Jo Janssens
Lic. Ilse Martens
Lic. Sylvie Van Damme
Versie 6.1 - maart 2002

2.5 Landschapstypes in Vlaanderen (naar Antrop, 2002)

Met deze ‘landschapsfilter’ kan je het landschap om je heen analyseren om te komen tot een landschapstype (niet alle bestaande types worden hier besproken).



Verstedelijkt landschap: een gesloten landschap waarbij het zicht voornamelijk begrensd wordt door bebouwing.

Onder invloed van uitdijende steden verandert het platteland in Vlaanderen steeds meer in een verstedelijkt landschap. Dit fenomeen wordt ook wel nevelstad genoemd.

Bocagelandschap: een gesloten landschap waarbij het zicht begrensd wordt door houtkanten of houtwallen en eventueel bomen.

Relicten van bocagelandschap vinden we nu nog terug onder andere in de Westhoek, het Houtland, het natuurgebied de Koeheide (Bertem) en de Voerstreek.

Coulissenlandschap: een gesloten landschap waarbij het zicht begrensd wordt door bomenrijen.

Relicten van coulissenlandschap zijn nog zichtbaar onder andere in het noordelijk deel van het Land van Waas (typisch gesloten coulissenlandschap met perceelgrenzen van opgaande populieren met kenmerkende bolle akkers op kleine percelen) en de omgeving van Eksaarde (Lokeren) en Sluis (Mol).

Compartimentenlandschap: een landschap tussen open en gesloten, veelal bestaande uit een mozaïek van compartimenten bos en weide met kenmerkende dreven.

Voorbeelden van compartimentenlandschap vind je onder andere in het erfgoedlandschap “Abdij van Westmalle”, de oude veldgebieden (omgeving Wingene), de omgeving van Varsenare en het bosgebied Zedelgem-Sint-Andries.

Valleilandschap: veelal open landschap met als grondgebruik gras- of hooiland in de nabijheid van een sloot, rivier of andere waterloop.

Mooie valleilandschappen zijn onder andere te vinden in het valleilandschap van Mandel en Leie (bijvoorbeeld de Leiemeersen: een half open landschap met overwegend hooi- en weilanden, afwisselend met knotbomen, elzenrijen en populierbossen), in de Durme- en de Dijlevallei (bijvoorbeeld het natuurgebied de Doode Bemde) en in de Zwalmstreek.

Heidelandschap: een open landschap gekenmerkt door heidebegroeiing (komt voor op zandgrond).

Heidegebieden vindt men in Vlaanderen hoofdzakelijk in de Kempen en in meer beperkte mate in het West-Vlaamse Houtland en het aangrenzende Meetjesland.

Kouterlandschap: vrij open landschap met als grondgebruik akkerland (komt voor op vruchtbare leemgrond).

Onder andere in de omgeving van Machelen, Mechelen (Leest) en Meise, in Midden- en Zuid-West-Vlaanderen en in de Vlaamse Ardennen treffen we kouterlandschappen aan. Ze worden gekenmerkt door akkerland met hier en daar groenschermen als perceelgrens.

Polders: een open landschap gekenmerkt door sloten als afwateringssysteem.

Polders in Vlaanderen vind je hoofdzakelijk aan de kust (de kustpolders) en in de omgeving van de Schelde (Scheldepolders en Zeeuws-Vlaamse polders).

DEEL II: PAARDENHOUDERIJEN IN VLAANDEREN

1 Inleiding

De aangewezen bestemming voor een paardenhouderij is afhankelijk van de soort activiteit: voor het fokken van paarden is het agrarische gebied de meest aangewezen bestemming. Soms is de activiteit eerder creatief (bijv. wanneer de manegeactiviteit overweegt), dan past de paardenhouderij beter in een zone voor recreatie. Doorgaans past een paardenhouderij/fokkerij ook in (sommige) woongebieden met landelijk karakter.

Voor de relatie tussen landschap en paardenhouderij is de functie van de paardenhouderij tot op zekere hoogte interessant. Soms is uit de functie af te leiden welke voorzieningen nodig zijn (bijv. een manege heeft voldoende parkeergelegenheid nodig, een opfokbedrijf heeft veel weiland nodig) maar de diversiteit in paardenhouderijen is zo groot dat daarvoor weinig vaste regels zijn op te stellen. De overgang tussen wat een professionele paardenhouder is en wat een hobbyhouder is, is zeer vaag. Normaalgezien is men een professionele paardenhouder wanneer men meer dan 20 merries bezit. Ook zijn er geen logische verbanden tussen het aantal paarden dat wordt gehouden en de mate waarin het een professioneel bedrijf is en of er een hoofdkomen mee wordt verdiend.

Deze typen verschillen in de mate en wijze waarop ze invloed hebben op het landschap. Dat heeft onder meer te maken met de functie, het aantal paarden, de inrichting van het bedrijf, de soort gebouwen, de omvang en publiek aantrekkende werking. In werkelijkheid is er een zeer grote diversiteit aan bedrijven en zijn scherpe afbakeningen tussen de typen moeilijk te maken.

De activiteiten binnen de paardensector kunnen we verdelen in drie grote groepen: de zuivere beroepslandbouwactiviteiten, de landbouwverwante (vroeger: para-agrarische activiteiten) activiteiten en de recreatie. De praktijk leert ons echter dat er meestal een combinatie van verschillende activiteiten voorkomt op dezelfde paardenhouderij. Het zal er dus op aankomen een degelijke inschatting te maken van de verhoudingen van de verschillende activiteiten.

2 De betekenis van de paardenhouderij voor het platteland

Het karakter, de functies en het aanzien van het platteland veranderen sterk. Vandaag de dag is de plattelandssamenleving al lang niet meer de overwegend agrarische samenleving, al blijft een krachtige land- en tuinbouw een wezenlijke voorwaarde voor een vitaal platteland. De landbouw bepaalt immers nog altijd sterk het grondgebruik en de identiteit van het landschap maar is in veel regio's niet meer de belangrijkste economische drager.

De toeristische en recreatieve sector is uitgegroeid tot een belangrijke economische activiteit met potentie voor verdere groei.

Om bij te kunnen dragen aan de vitaliteit van de platteland economie moeten alle betrokken partijen meer armslag krijgen. Waar regelgeving onnodig belemmerend werkt, ligt er een opdracht voor de verschillende overheden om zich gezamenlijk in te spannen daar waar mogelijk te dereguleren of de regelgeving aan te passen. Vanaf begin jaren '90 zijn de activiteiten in de paardenhouderij groeiende. Veel bedrijven zijn gestart, agrariërs hebben in de paardenhouderij een interessante (neven)activiteit gevonden en er vindt specialisatie plaats. Al deze activiteiten kunnen een positieve bijdrage leveren aan het plattelandsbeleid, mits in goede banen geleid.

Veel gemeenten weten echter niet hoe ze met de paardenhouderij om moeten gaan. Welke kansen liggen er, wat zijn de valkuilen en welke coördinatie is nodig?

Dit heeft er toe geleid dat de gemeenten heel verschillend met de paardenhouderij zijn omgegaan. In sommige gemeenten wordt de paardenhouderij met open armen ontvangen, terwijl in andere gemeenten de paardenhouderij wordt geweerd.

Voor een goede landschappelijke inpassing van de paardensector op het platteland is een goede samenwerking tussen ondernemers in de paardenhouderij en de overheid onontbeerlijk. Alleen dan kunnen eisen en mogelijkheden goed op elkaar worden afgestemd.

Hieronder volgt een opsomming van de bijdrage die de paardenhouderij kan leveren aan ontwikkelingen op het platteland en of er aansturing en gemeentelijk beleid nodig is.

Onderwerp	Positief	Gemeentelijk beleid opmaken	Bedreigingen
Brede plattelandseconomie	X		
Uitbreidende agrarische (neven functies)	X		
Blijvende grondgebondenheid	X		
Kwaliteit voor het landschap		X	
Natuur en milieu	X		

Toeristische en recreatieve sector	X	X	
Meer vrouwelijke ondernemers	X		
Werkgelegenheid op het platteland	X		
Kleine horeca voorziet dagrecreanten	X	X	
Blijvende activiteiten in agrarische probleemgebieden	X		
Hergebruik vrijkomende agrarische bebouwing	X	x	
Brugfunctie tussen stad en platteland	X		
Levendig platteland	x		
Teveel aanbod		x	x

2.1 Soorten activiteiten

2.1.1 Zuivere beroepslandbouw

De activiteiten die hiertoe behoren staan op gelijke voet met de meer bekende landbouwtakken bv. kweken van vleesvee, het telen van akkergewassen enz. Deze indeling is erg belangrijk aangezien alleen voor de zuivere beroepslandbouw een nieuwe inplanting in agrarisch gebied wordt toegelaten. Volgens het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen betekent de zuivere beroepslandbouw *‘het voortbrengen (kweken) van planten en dieren in hoofd- of nevenberoep’*.

In de paardensector kunnen we de volgende activiteiten hierbij rekenen:

- paardenfokkerij
- opfokbedrijven van jonge paarden
- hengstenhouderij (vaak in combinatie met een centrum voor het winnen en/of opslaan van paardensperma en/of de inseminatie van merries)
- productie van paardenmelk
- africhtingsstallen (onder specifieke voorwaarden)

2.1.2 Landbouwverwante activiteiten

Vele activiteiten uit de paardensector horen niet bij de zuivere beroepslandbouw maar kunnen wel beschouwd worden als activiteiten die onmiddellijk aansluiten bij de landbouw en er op afgestemd zijn of te beschouwen zijn als diversificatie van de land- en tuinbouw. Deze activiteiten zullen de bedrijfsleiders geen recht geven op een nieuwe inplanting of een nieuwe bedrijfswoning maar zij kunnen wel terecht op bestaande gereffecteerde landbouwbedrijven.

Om te bepalen of een bedrijf een landbouwverwante activiteit uitoefent wordt er rekening gehouden met enkele criteria:

1. Het grondgebonden karakter van het bedrijf, in aansluiting op of vergelijkbaar met agrarisch grondgebruik
2. De nauwe relatie met het landbouwproductieproces
3. De strikte relatie met de voortgebrachte landbouwproducten (met uitsluiting van loutere handel).

Het betreft dus de onmiddellijke behandeling van de landbouwproducten, welke onontbeerlijk is vooraleer deze producten aan de commercialisatiesector toevertrouwd worden. Indien een onderneming wegens haar activiteit en gelet op de concrete omstandigheden van het geval als landbouwverwant kan worden beschouwd, betekent dit niet dat zij ipso facto kan worden vergund in het agrarisch gebied. De aanvraag moet immers in overeenstemming zijn met de goede plaatselijke ordening. Het onderzoek naar de overeenstemming van de aangevraagde inrichting met de goede ruimtelijke ordening is bij de beoordeling van vergunningsaanvragen voor landbouwverwante ondernemingen bovendien van groot belang. Dergelijke vergunningsaanvragen kunnen of moeten in sommige gevallen worden afgewezen omdat zij, gelet op hun inplanting, omvang, aard, hinderlijkheid, e.d. niet meer verenigbaar kunnen worden geacht met de goede plaatselijke ordening.

De activiteiten uit de paardensector die ingedeeld worden bij de landbouwverwante activiteiten zijn:

- centra voor het winnen en/of opslaan van paardensperma en/of de inseminatie van merries, centra voor voortplantingstechnieken en geboortebegleidingscentra
- paardenpension
- hippotherapiecentra

2.1.3 Recreatie

Tot slot worden de overige activiteiten uit de paardensector ingedeeld bij de recreatie. Recreatieve activiteiten horen niet thuis in het agrarisch gebied. Dit betekent echter niet dat deze activiteiten er niet voorkomen.

De zonevreemde activiteiten in de paardensector die worden beschouwd als sport, recreatie of toerisme zijn:

- maneges (inclusief horecavoorzieningen)
- plattelandstoerisme (niet gebonden aan een actieve landbouwuitleiding)

2.1.4 Overzicht hoofdactiviteit

Hoofdactiviteit: een activiteit op een bedrijf kan als hoofdactiviteit worden beschouwd indien deze resulteert in het merendeel van de inkomsten.

Maneges behoeven horecavoorzieningen welke verschillend van opzet en grootte kunnen zijn. Deze horecavoorzieningen zijn ondergeschikt en dienstbaar aan de ter plaatse toegestane recreatieve voorzieningen. Op een paardenhouderij vormen “horeca-activiteiten” dus geen hoofdactiviteit.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
x	x					x				Fokkerij
										Kunstmatische inseminatie
		x								Opfok
			x							Africhting
				x						Training
				x						Uitbrengen in de sport
				x						Instructie aan 3den op eigen paard
								x		Instructie aan derden op bedrijfspaard
										In-verkoop van paarden
							x			Productie/afzet paardenmelk
						x				Embryotransplantatie
x					x					Spermawinning
									x	Verhuur accommodatie
									x	Verhuur weiland
									x	Verhuur stallingen

1 Hengstenhouderij

2 Merriehouderij

3 Opfokbedrijf

4 Africhtingstal

5 Sportstal

6 Spermawinstation

7 Embryotransplantatiebedrijf

8 Paardenmelkerij

9 Manege

10 Pensionstal

2.2 Knelpunten

De paardenhouderij kent de laatste jaren ook als economische sector een geweldige groei met als gevolg dat maneges, stoeterijen en paardenpensions als paddenstoelen uit de grond rijzen.

Gezien de historische band tussen paarden en het platteland willen deze nieuwe bedrijven zich in dat landelijk gebied vestigen. Maar het wettelijk kader laat dat slechts in beperkte mate toe, met alle gevolgen van dien.

Niet alleen op economisch vlak zit de paardensector in de lift, ook houden steeds meer Vlaamse gezinnen een (of meerdere) paard(en) voor recreatieve doeleinden.

De paardenhouderij is een sector met vele gezichten en dat maakt dat in de paardenhouderij de medaille ook diverse keerzijdes heeft. Zo kampt de paardensector met drie grote problemen waarvoor een oplossing gezocht moet worden:

- De paardenhouderij in al zijn vormen moet een duidelijke plaats krijgen in het ruimtelijk beleid en wil zich zonder al te veel problemen kunnen vestigen in die gebieden die daarvoor het meest geschikt zijn. Helaas komt men daarbij vaak in conflict met de agrarische sector.
- Het onevenwicht in fiscale behandeling tussen landbouw en paardensector moet dringend aangepakt worden.
- Tenslotte moet er dringend iets gedaan worden aan de stringente milieubepalingen die rusten op de sector.

De realiteit leert dat heel wat paardenhouderijen flink wat moeilijkheden ondervinden bij het verkrijgen van de nodige vergunningen. En dat heeft veel te maken met het historische feit dat heel veel paardenhouderijen zich in agrarisch gebied bevinden. Voor zuivere paardenhouderijen die specifiek gericht zijn op het fokken, zijn er niet zoveel problemen. Deze productiegerichte paardenhouderijen worden bestempeld als agrarisch of para-agrarisch (zie hierboven).

Het ligt heel wat moeilijker als het om maneges gaat of mengvormen waarbij het fokken, het trainen van paarden, het stallen van paarden e.d. wordt gecombineerd. En nu net vooral deze laatste soort gebruiksgerichte bedrijfsactiviteiten komen het meest voor. Heel wat van die paardenhouderijen worden als ‘zonevreemd’ bestempeld omdat zij volgens de huidige wetgeving voornamelijk thuishoren in recreatiegebied. De gebruiksgerichte paardenhouderijen worden momenteel gedoogd maar ondervinden grote moeilijkheden als zij willen overgaan tot een uitbreiding of het aanleggen van een piste of iets dergelijks.

Het grondgebruik en de identiteit van het platteland wordt in sterke mate nog steeds vorm gegeven door de landbouw hoewel deze sector in veel regio's niet meer de belangrijkste economische drager van het platteland is. Toerisme en recreatie hebben die rol immers overgenomen en tonen potentie voor verdere groei. De paardenhouderij neemt daar een belangrijke rol in op.

Het komt er dus op aan om de paardenhouderij voldoende kansen tot ontplooiing te bieden, in harmonie met alle andere ruimtegebruikers zoals de landbouw, toerisme en natuur waarbij rekening moet gehouden worden met de mogelijke impact op mobiliteit of het gevaar op ‘verrommeling’ van het landschap.

2.3 Types paardenhouderijen

2.3.1 Gebruiksgerichte versus productiegerichte paardenhouderij

Gebruiksgerichte paardenhouderij is een paardenhouderij waar het rijden met paarden primair gericht is op de ruiter/amazone.

Productiegerichte paardenhouderij is een paardenhouderij waar uitsluitend of in hoofdzaak handelingen aan en/of met paarden worden verricht die primair gericht zijn op het voortbrengen, africhten en trainen en verhandelen van paarden.

Toelichting:

Onder gebruiksgerichte en productiegerichte paardenhouderij vallen alle paardenhouderijen. Dit brengt met zich mee dat fok-, opfokbedrijven, hengstenhouderijen en paardenmelkerijen, vanwege hun zuiver agrarische karakter, als agrarisch bedrijf kunnen worden aangemerkt. In dat geval gaat het namelijk uitsluitend om het voortbrengen van producten door middel van het houden van dieren. Dit verschilt niet van de andere vormen van agrarisch gebruik.

Het op een dergelijke wijze ruimtelijk benoemen van de paardenhouderij voorkomt, dat fok- en opfokbedrijven, hengstenhouderijen en paardenmelkerijen, in tegenstelling tot de overige agrarische bedrijven, zich binnen bepaalde (hoofd)bestemmingen niet mogen vestigen. Dit betreft evenwel uitsluitend de zuiver agrarische paardenhouderijen. Bij een verbreding van de agrarische activiteiten vallen ook deze paardenhouderijen onder de productiegerichte paardenhouderij.

Door in de begripsomschrijving van productiegerichte paardenhouderij de woorden 'in hoofdzaak' te vermelden, wordt voorkomen dat het gebruiksgericht houden van paarden als nevenactiviteit direct leidt tot een gebruiksgerichte paardenhouderij.

2.3.2 Bedrijfsmatige, semi-bedrijfsmatige of hobbymatige paardenhouderij

Bij *bedrijfsmatig* is sprake van een volwaardige paardenhouderij gericht op het genereren van een voldoende bedrijfsresultaat.

Van *semi-bedrijfsmatig* is sprake wanneer het bestaansrecht van de paardenhouderij niet geheel afhankelijk is van het daarmee te genereren bedrijfsresultaat maar qua omvang en aard niet kan worden aangemerkt als hobbymatig.

Hobbymatig is de restcategorie, waarbij het houden van paarden kleinschalig is en niet gericht is op het genereren van omzet.

2.3.3 Bedrijfstypes in de paardenhouderij

2.3.3.1 Fokkerij

Fokkerijen en opfokbedrijven beschikken over veel grond, zodat de paarden in kuddeverband kunnen opgroeien. Er zijn (grote) stallen, waar de paarden vaak in groepen gehouden kunnen worden. Een binnenpiste is soms aanwezig. Een fokkerij trekt relatief weinig bezoekers.

a. Hengstenhouderij

De omzet wordt uitsluitend of in hoofdzaak behaald uit de inzet van een of meerdere hengsten voor de fokkerij middels natuurlijke dekking of kunstmatige inseminatie.

b. Merriehouderij

De omzet wordt uitsluitend of in hoofdzaak behaald uit de inzet van meerdere merries voor de fokkerij. Door de steeds hogere eisen die worden gesteld aan dekhengsten hebben de meeste merriehouders geen eigen hengst maar maken ze gebruik van hengsten van gespecialiseerde hengstenhouders.

c. Stoeterij

Een combinatie van een merriehouderij met een opfokbedrijf en/of africhtingsstal en/of hengstenhouderij. Bij de meeste stoeterijen (basis = merriehouderij) wordt deze activiteit gekoppeld aan hengstenhouderij (met spermawinning en verkoop) en het opfokken van paarden.

2.3.3.2 Opfokbedrijf

De omzet wordt uitsluitend of in hoofdzaak behaald uit de huisvesting van jonge paarden, al dan niet in eigendom, van de leeftijd van 4 tot 36 maanden. Veelal worden de groepen jonge paarden gedurende de zomerperiode volledige weidegang geboden en worden in de winterperiode deze groepen in groepshuisvesting gestald.

2.3.3.3 Spermawinstation/KI-centra

De omzet wordt uitsluitend of in hoofdzaak behaald uit het winnen, bewerken en afzetten van sperma van hengsten ten behoeve van de fokkerij. Hier worden niet per definitie paarden gehouden. Het kan een laboratorium zijn waar een fantoom is opgesteld en waar een laboratorium is ingericht.

2.3.3.4 Embryotransplantatiebedrijf

De omzet wordt uitsluitend of in hoofdzaak behaald uit het verrichten van embryotransplantaties, insemineren van merries, het winnen van embryo's en het terugplaatsen ervan.

2.3.3.5 Sportstal

Indien de omzet uitsluitend of in hoofdzaak wordt behaald uit een combinatie van training van paarden, het uitbrengen van paarden in de sport en het geven van instructie aan derden op paarden die niet in eigendom zijn van het bedrijf. Als de klanten naar het bedrijf komen met hun paard kan de instructie plaatsvinden op het bedrijf.

Vaak gaat de instructeur naar de stal van de klant zodat het paard niet vervoerd hoeft te worden.

Diverse sportdisciplines die van toepassing kunnen zijn: dressuur, springen, eventing, endurance, voltige, westernriding, drafsport, rensport en de aangespannen sport.

2.3.3.6 Africhtingsstal

Indien de omzet uitsluitend of in hoofdzaak wordt behaald uit het africhten van paarden. Hieronder wordt verstaan het zadelmak maken, het betuigen, het keuring klaar maken, ...

2.3.3.7 Paardenmelkerij

Indien de omzet uitsluitend of in hoofdzaak wordt behaald uit verkoop van melk en/of melkproducten geproduceerd uit melk afkomstig van merries aanwezig op het bedrijf. Een paardenmelkerij kan worden vergeleken met een bedrijf met melkkoeien of melkgeiten. De omvang van de meeste paardenmelkerijen is kleiner dan een bedrijf met koeien of geiten aangezien paardenmelk per liter veel meer opbrengt dan koeien- en geitenmelk en met minder productie worden volstaan.

2.3.3.8 Stalhouderij

a. Manege

Maneges zijn vaak grote complexen met omvangrijke stallen en een of twee binnen pistes. Vrijwel altijd is er een verlichte buitenpiste, soms een springweide, een stapmolen en een longeercirkel. Er zijn parkeervoorzieningen voor auto's en paardentrailers. Maneges liggen vrijwel altijd nabij het stedelijk gebied, waar de klanten vandaan komen, of dichtbij natuur-, bos- of recreatiegebied, waar de uitrijmogelijkheden gunstig zijn. Op een manege komen t.o.v. de andere vormen van paardenhouderij veel bezoekers.

De omzet van een manege wordt gehaald uit:

- rijlessen
- pensionstalling
- horeca
- overige (bijv. verkoop van paarden)

Een bedrijf wordt als een manege beschouwd indien de activiteiten uitsluitend of in hoofdzaak bestaan uit het geven van instructie in diverse disciplines aan derden met gebruik van paarden in eigendom van het bedrijf of aan derden met eigen paarden en het bieden van huisvesting aan die paarden. De meeste maneges baten een kantine uit waar zowel klanten als derden terecht kunnen en waar eventueel ook iets kan gegeten worden. Een manege in deze betekenis is een recreatieve bedrijfsactiviteit die niet verenigbaar is met de bestemmingsvoorschriften van het agrarisch gebied. Dergelijke activiteiten horen thuis in het recreatiegebied maar zijn vaak gelegen in agrarisch gebied. Deze bedrijven zijn er historisch gegroeid of geëvolueerd uit het voormalige landbouwbedrijf en krijgen door hun zonevreemde ligging geen uitbreidingsmogelijkheden meer. Behoorlijk vergunde bedrijven kunnen dan met behulp van een planologisch initiatief wederom in een zone-eigen situatie terecht komen.

De afdeling Duurzame Landbouwonwikkeling aanvaardt een manege als toelaatbare functiewijziging in het agrarische gebied enkel wanneer het gaat om een manege zonder horecagelegenheid die gericht is op voorbijgangers. Het is echter wel mogelijk om een beperkte ruimte in te richten als kantine voor de klanten van de manege.

b. Pensionstal

Een bedrijf dat paarden van derden stalt al dan niet met inbegrip van het aanbieden van verzorging (voeding, poetsen, beweging, ...) en rijfaciliteiten. Een paardenpension of privéstal onderscheidt zich van een manege omwille van het privékarakter. Het bedrijf is enkel toegankelijk voor de eigenaars van de gestalde paarden en de door hen aangestelde derden.

Bij veel pensionstallen die vanuit een agrarische functie zijn ontwikkeld, is te zien dat er meer naar achter op de kavel steeds grotere gebouwen (stallen en/of binnenpiste) komen. De geleidelijke omschakeling wordt hiermee zichtbaar. Op zichzelf is dit niet anders dan de ontwikkeling van agrarische bedrijven die moderniseren en uitbreiden.

2.3.3.9 Landbouwbedrijven met paard(en)(achtigen)

Een grote groep landbouwers heeft zich gedeeltelijk of volledig gericht op het bieden van pensionstalling voor paarden van derden. Deze (voormalige) agrarische bedrijven maken gebruik van de bestaande afrasteringen en omgebouwde veestallen. Er is de beschikking over veel grond. De paardenfaciliteiten, zoals een piste, worden ingepast op het bouwblok. De bedrijven liggen in het buitengebied. De bezoekers zijn voornamelijk de eigenaren van de pensionpaarden.

2.3.3.10 Particulier/hobbyist

De particuliere paardenhouder heeft een woonhuis in het buitengebied of aan de rand van de stad of het dorp. De woning is vaak een (kleine) voormalige boerderij met maximaal 2 ha weiland, soms een ‘burgerwoning’. Vaak is er een kleine stal achter de woning bij het weiland of zijn de oude (vee-)stallen geschikt gemaakt voor het houden van paarden. Soms is er een paddock of piste aangelegd.

a. Privé-stal

Een privé-stal betreft een onderkomen voor uitsluitend of in hoofdzaak paarden welke in eigendom zijn van de eigenaar van de stal en die niet worden gebruikt ten behoeve van inkomensverwerving. De aard en omvang van een privé-stal kan enorm uiteenlopen: van iemand die als hobby twee paarden in het land heeft lopen tot iemand die naast een baan buitenshuis 6 sportpaarden heeft en bijvoorbeeld wordt afgevaardigd naar de Olympische Spelen.

2.4 Wetgeving

2.4.1 Leefbaarheid van een paardenhouderij

Om de leefbaarheid van landbouwbedrijven te bepalen wordt er door het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF) jaarlijks een norm voor het gemiddelde bruto-inkomen van alle loontrekkenden bepaald, de VLIF-norm. In 2010 bedroeg de VLIF-norm €25 700. Het bedrijf moet dus minimum een arbeidsinkomen van €25 700 genereren per voltijdse arbeidskracht (een gepresteerde arbeid van 1800 uur) om als leefbaar bedrijf beschouwd te worden.

2.4.1.1 Leefbaarheidsaantal

Voor nagenoeg alle landbouwsectoren zijn richtcijfers naar productie toe gekend die bij benadering voor een leefbaar inkomen zorgen. Voor de paardensector werden er eveneens een aantal richtcijfers voor de gemiddelde paardenfokkerij opgesteld.

De paardenfokkerij wordt als leefbaar beschouwd vanaf het moment dat er 20 fokmerries aanwezig zijn op het bedrijf met daarbij ook een jaarlijkse aanwas van ongeveer 12-13 veulens. De veulens blijven vaak tot een leeftijd van drie jaar op het bedrijf omdat vanaf deze leeftijd de grootste meerwaarde wordt gerealiseerd.

Rekening houdend met een verblijfsperiode van drie jaar en een jaarlijkse aanwas van ongeveer 12 veulens, zullen er op een leefbare paardenfokkerij een 55-tal paarden aanwezig zijn.

De effectieve leefbaarheid van een paardenhouderij is echter moeilijk te bepalen. Het voornaamste probleem is de bijzonder grote variatie in de waarde van paarden. De waarde van een kleine gezelschapsspony zal immers beduidend minder zijn dan de waarde van een succesvol internationaal sportpaard. Bijgevolg is het ook mogelijk om met minder dan de hierboven beschreven aantallen, een leefbaar inkomen te behalen.

Bij de advisering van de vergunningsdossiers, zal de afdeling Duurzame Landbouwonwikkeling hier rekening mee houden onder volgende voorwaarden:

- Voorleggen van een transparante boekhouding. Deze boekhouding moet minstens alle inkomsten en uitgaven tonen van de drie voorafgaande jaren. Gedurende deze drie voorafgaande jaren moet het bedrijf de leefbaarheidsgrens gehaald of sterk benaderd hebben.
- De kopieën van alle behaalde diploma's die relevant zijn voor het uitgeoefende beroep moeten voorgelegd worden.
- De aanvrager moet voldoende referenties meegeven die hem als fokker van kwaliteitspaarden bevestigen.
- De fokker geeft een overzicht van de foktechnische gegevens en gebruikte bloedlijnen met de bijhorende prestaties.
- Het bedrijf bevindt zich in een gezonde financiële situatie.

Bijkomend dient opgemerkt te worden dat er, naast het behalen van de leefbaarheidsgrens, eveneens rekening gehouden wordt met de tijdsbesteding die de activiteiten op het bedrijf vragen. Deze tijdsbesteding moet overeen komen met tenminste één voltijdse arbeidskracht. Er zal dus steeds een bepaald minimum aan paarden aanwezig moeten zijn op het bedrijf om een voltijdse tijdsbesteding te kunnen verantwoorden. Voor de paardenmelkerij worden dezelfde richtcijfers gehanteerd als voor de paardenfokkerij. Paardenmelkerijen kunnen eveneens de inkomsten gehaald uit de eigen gewonnen paardenmelk en (zelf verwerkte) afgeleide producten hiervan meerekenen om de leefbaarheidsgrens te behalen.

Opfokbedrijven en africhtingsstallen dienen steeds een volwaardige boekhouding voor te leggen vooraleer de leefbaarheid kan vastgesteld worden.

De leefbaarheid van het agrarisch bedrijf zal een belangrijk gegeven vormen bij de beoordeling van de werkelijke bedoeling van de aanvrager.

2.4.2 Sanitaire erkenning

Centra voor winning en opslag van sperma, eicellen en embryo's moeten aan een aantal opgelegde normen voldoen om een sanitaire erkenning te bekomen. Zo worden er heel wat eisen gesteld aan de infrastructuur die in de meeste gevallen ruimer en uitgebreider dient te zijn dan gebruikelijk. Uiteraard is een sanitaire erkenning noodzakelijk voor de uitbating van dergelijke centra. Het bedrijf moet daarom ook de nodige vergunningen kunnen verkrijgen voor een aanpassing van de bestaande gebouwen om te beantwoorden aan de sanitaire infrastructuurvereisten.

Bij de beoordeling van dergelijke dossiers worden uiteraard de wettelijke normen van de erkenning gerespecteerd op voorwaarde dat de erkenningsaanvraag effectief wordt ingediend of reeds lopende is.

2.5 Ruimtelijke kenmerken van paardenhouderijen in Vlaanderen

2.5.1 Inleiding

Wanneer we de **ruimtelijke kenmerken** van **paardenhouderijen** willen analyseren, kunnen we dit doen op drie verschillende niveaus:

1. De fysieke verschijningsvorm op de bouwkael, onderverdeeld in twee groepen:
 - a) de grotere bouwwerken, zoals boerderij, woonhuis, cafetaria, stallen, binnenpiste
 - b) kleine bouwwerken, zoals buitenpiste, stapmolen, weide

Het onderscheid tussen de grotere en kleinere (bouw)werken op de bouwkael is gemaakt, omdat er voor gemeenten een verschil bestaat. De grotere bouwwerken (stallen, pistes) vallen onder de bouwvergunning en moeten vaak op het bestaande woonblok worden ingepast. Voor de kleinere werken (buitenpiste, langeercirkel) is vaak een aanlegvergunning nodig. Dit verschilt per gemeente. Of de bouwwerken op of buiten het woonblok moeten worden geplaatst verschilt ook per gemeente.

2. Organisatie van het erf. Dit omvat de indeling en inrichting van het erf, het gebruik van beplanting en de indeling van de verschillende voorzieningen.

Ook of parkeervoorzieningen, opslag of een buitenpiste vanaf de weg zichtbaar zijn hoort bij de organisatie van het erf. Of iets als rommelig en druk wordt ervaren heeft vaak hiermee te maken.

3. De omliggende weilanden met beplanting, hekwerken en de ligging in het landschap.

Dit niveau heeft betrekking op hoe de paardenhouderij zich voegt in het landschap en hoe deze gebruik maakt van landschappelijke elementen zoals bosjes, bomenrijen, openheid, etc.

2.5.2 Nodige voorzieningen

Hieronder volgt een overzicht van de nodige voorzieningen per type paardenhouderij.

						weidegang en schuilstal
						paddock
						uitloop
						box
						merriebox
						stand
						loopstal
						binnenpiste
						buitenpiste
						stapmolen
						longeercirkel
						materiaalopslag
						strooiselopslag
						mestopslag
						kantoorruimte
						ontvangstruimte
						kantine
						(bedrijfs)woning
						was/poetsplaats
						solarium
						opvoelbox
						laboratorium
						parkeerplaats

- Wat men zoal aantreft op een bedrijf

- + niet algemeen voorkomend, kunnen wel voor een bedrijf gewenst zijn

2.5.2.1 Voorzieningen ten behoeve van het natuurlijk gedrag van het paard

a. Weidegang met schuilhok

Het aantal paarden dat op een bepaalde oppervlakte gehouden kan worden is afhankelijk van de grondsoort, de mate van bemesting, het totale grondoppervlak en het feit of er al dan niet ruwvoederwinning plaatsheeft.

Algemeen wordt uitgegaan van 4 paarden/ha.

Om het paard tegen extreme weersomstandigheden te beschermen is een schuilmogelijkheid gewenst. Doelstelling is verlaging van de windsnelheid, het voorkomen van convectieverliezen en oververhitting maar ook bescherming voor paarden met insectenovergevoeligheid (zomereceem). De schuilvoorzieningen moeten steeds genoeg ruimte bieden opdat alle dieren tegelijk zouden kunnen schuilen.

De thermoneutrale zone van een volwassen, geacclimatiseerd paard bevindt zich tussen -15°C en 10°C. Dit wil zeggen dat binnen dit temperatuurbereik het paard geen extra energie moet verbruiken om zijn lichaamstemperatuur constant te houden. In ons gematigd klimaat zullen paarden dan ook het grootste deel van de tijd in de open weide doorbrengen. Slechts bij extreme weersomstandigheden is het, in het belang van het algemeen welzijn van de paarden, nodig dat zij beschutting kunnen zoeken.

De meerderheid van de paarden zal men slechts in hun schuilhok aantreffen op koude, regenachtige of winderige dagen. Ook op zeer warme zomerdagen zullen paarden die geen schaduw kunnen vinden onder bomen hun toevlucht zoeken tot het schuilhok. Volgens Heleski en Murtazashvili (2010) zijn het vooral trekpaarden met een gecoupeerde staart die het schuilhok opzoeken om te ontsnappen aan insecten, daar zij door hun korte staart moeite hebben om vliegen en dergelijke weg te jagen. Bovendien melden zij rasverschillen in thermoregulatie. Arabische volbloeden bijvoorbeeld zijn meer aangepast om efficiënt warmte af te voeren (fijne benen, dunne huid) dan trekpaarden die beter aangepast zijn aan het leven in een kouder klimaat (diep lichaam, dichtere vacht).

Eveneens van invloed op de frequentie waarmee paarden hun schuilhok opzoeken, is de beschikbaarheid en de kwaliteit van het aanwezige voedsel. Als er gras of hooi van goede kwaliteit beschikbaar is, zullen paarden in slechte weersomstandigheden vaker buiten blijven grazen of eten in plaats van het schuilhok te betreden.

Hoeveel schuilhokken er op een bepaalde oppervlakte aanwezig moeten zijn, is echter nog de vraag. Veulens zullen gemakkelijk met velen tegelijk het hok bezetten. Voor volwassen paarden ligt dit, om hiërarchische redenen, echter moeilijker. Zij zullen het schuilhok soms niet betreden om meer dominante individuen die hierin aanwezig zijn, te vermijden. Vaak zullen paarden die om deze reden niet in het schuilhok willen gaan wel een plek opzoeken naast het hok omdat ze zo toch gebruik kunnen maken van de windbrekende eigenschappen ervan. Bovendien hebben paarden die naast het hok staan een bredere blik op de omgeving, hetgeen voor dieren die veel “prooidier typische reacties” vertonen (Mc Greevy, 2004) belangrijk kan zijn.

In het belang van het dierenwelzijn moeten alle paarden echter tegelijk kunnen schuilen. Om het ideale aantal schuilhokken en de oppervlakte ervan te bepalen zal men rekening moeten houden met de sociale relaties binnen de groep paarden, de leeftijd van de dieren en hun geslacht. Heleski en Murtazashvili (2010) ondervonden dat

merries op gure dagen vaker het schuilhok betraden dan hun mannelijke groepsgenoten. Hoewel observaties in het verleden aantoonde dat merries gemakkelijker tekenen van thermisch ongemak vertonen dan hengsten en ruinen, zijn er in de literatuur geen aanwijzingen te vinden dat er verschillen in temperatuurwaarneming zouden bestaan tussen de verschillende geslachten.

In de vrije natuur zal een paard zijn temperatuur regelen door schaduwplaatsen op te zoeken, gebruik te maken van natuurlijke windbrekers, zich te verwarmen aan de zon, in water te baden, ... (Mc Greevy). Natuurlijke beschutting op de weide kan hierdoor een goede aanvulling zijn van de bescherming die het schuilhok biedt. Strategisch geplaatste bomen en hagen zullen het paard niet snel een ingesloten gevoel geven (volgens Mc Greevy vertoeven paarden niet graag in ingesloten ruimtes) en visueel contact met soortgenoten blijft hierbij mogelijk.

Hoe het schuilhok geconstrueerd moet worden hangt af van het aantal paarden, hun leeftijd, de hiërarchie binnen de groep, de buitentemperatuur, de windsnelheid, de aanwezigheid van insecten, het voorkomen van regen, sneeuw, hevige zonneschijn, ...

Exemplaren met slechts 2 wanden laten meer luchtdoorstroming toe en zullen betrekkelijk koel kunnen blijven op warme zomerdagen. Een hok bestaande uit enkel een goed geïsoleerd dak en steunpilaren kan eventueel nog efficiënter verkoeling bieden in deze omstandigheden (Vlaams Paardenloket, "Beschutting op de weide"). In hokken met 3 wanden kan de binnentemperatuur in bepaalde gevallen zelfs hoger oplopen dan de buitentemperatuur.

In de winter is beschutting van zowel een dak als van zijwanden echter essentieel. In ieder geval moet er een droge bodem en goede verluchting zijn. Mogelijke alternatieven voor het traditionele schuilhok met 3 wanden zijn hokken met vensters, windbreeknetten of verplaatsbare wanden. Op die manier kunnen de temperatuur en de luchtdoorstroming enigszins geregeld worden.

Ideaal zijn moduleerbare systemen die afhankelijk van de omstandigheden het meeste comfort kunnen bieden.

Over de ideale oriëntatie van het hok in de omgeving zal nog verder onderzoek gedaan moeten worden. De temperatuur in een schuilhok is sterk afhankelijk van het ontwerp ervan en de oriëntatie t.o.v. de zon en de overheersende windrichting. Wat vaststaat, is dat de open zijde van het hok niet blootgesteld mag zijn aan de overheersende windrichting. Ook rechtstreekse inval van zonneschijn moet in de zomer beperkt kunnen worden.

Met betrekking tot het verkrijgen van een milieuvergunning en een stedenbouwkundige vergunning dient er een onderscheid gemaakt te worden tussen een stal en een schuilhok.

Een schuilhok is niet vergunning plichtig met betrekking tot de milieuvergunning, een stal wel. Wat betreft de stedenbouwkundige vergunning zijn de criteria voor een stal strikter dan die voor een schuilhok. Vandaar het belang van een goede afbakening van beide begrippen.

Wat is een stal?

Volgens de afdeling Platteland van de Vlaamse Landmaatschappij is een stal, anders dan een schuilhok, *een omsloten en overdekte ruimte, een houten of stenen gebouw dat dient tot verblijf van paarden in standplaatsen waarin één of meerdere paarden tijdelijk of permanent kunnen verblijven en/of gehuisvest worden.*

Omzendbrief RO/2002/01 stelt dat een stalling voor weidedieren het volgende inhoudt:

Een stalling is, anders dan een schuilhok, een omsloten en overdekte ruimte, een houten of stenen gebouw dat dient tot verblijf van weidedieren en waarin één of meerdere van die dieren tijdelijk of permanent kunnen verblijven en/of gehuisvest worden.

Uit het bouwplan moet duidelijk blijken dat het om een stalling voor weidedieren gaat en dat het geenszins om een constructie gaat die kan gebruikt worden voor het - zelfs tijdelijke - verblijf van mensen.

Een stalling mag worden voorzien van bergruimte voor voeder en andere nuttige bijhorigheden, waaronder materiaalberging voor het onderhoud van de weide(n) en/of verzorging van de dieren, beperkte mestopslag, enz.

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een permanente stalling en een tijdelijke stalling:

- een permanente stalling: een stalling met een permanent karakter;
- een tijdelijk stalling: een stalling met een tijdelijk karakter, gebouwd uit eenvoudige en gemakkelijk verwijderbare materialen (te vergelijken met een schuilhok: de tijdelijke stalling geeft door haar constructiewijze een vergelijkbaar beschermingsniveau aan de dieren als de permanente stalling maar in tegenstelling tot deze laatste wordt ze, zoals een schuilhok, gebouwd uit eenvoudige en gemakkelijk verwijderbare materialen en dient ze na stopzetting van het gebruik, volledig verwijderd te worden).

Wat betreft de inplanting van een stalling voor weidedieren moet men volgens de omzendbrief rekening houden met volgende punten:

- Anders dan schuilhokken op geïsoleerde weiden, moeten stallingen in principe opgericht worden bij de woning van de aanvrager. Alleen wanneer om ruimtelijke of om milieu hygiënische redenen de stedenbouwkundige vergunning uitgesloten is, kan de oprichting van een tijdelijke stalling op een weide, los van de woning van de aanvrager, worden toegestaan.
- Waar mogelijk maakt men gebruik van bestaande stallingsmogelijkheden op een gedesaffekteerde landbouwbedrijfszetel. Bestaande stallen of andere constructies kunnen zo nodig worden aangepast, omgebouwd of uitgebreid tot een permanente stalling voor weidedieren.
- Bij woningen in lintvormig woongebied (met landelijk karakter) of in agrarisch gebied moet de stalling in principe binnen de huiskavel opgericht worden en een fysische eenheid vormen met de woning of op korte afstand ervan worden opgericht, binnen de vastgelegde of gebruikelijke bebouwingsgrens (bijv. het 50 m diepe woongebied); in dit geval mag het om een permanente stalling gaan.
- Waar de stalling om ruimtelijke of milieu hygiënische redenen onmogelijk voorzien kan worden bij de woning van de aanvrager, kan een tijdelijke stalling worden toegestaan in de weide van de aanvrager. Er moet dan wel voldaan zijn aan de principes van ruimtelijke inpasbaarheid en het niet overschrijden

van de ruimtelijke draagkracht van het gebied. Hierbij zoekt men naar een passende inplantingsplaats, aansluitend bij wegenis, bestaande landschapselementen, zoals bomenrijen, beboste percelen, enzovoort.

- De inkadering van de stalling op de gekozen site of in het bewuste landschap wordt bevorderd door een passende, streekeigen beplanting.
- De aanvrager moet effectief weidedieren houden waarvoor de stalling is bestemd. Hij moet beschikken over voldoende graasweiden in eigendom, in pacht of in gebruik. De bewijzen van zowel het hebben van dieren als van voldoende graasweiden, plus een plan dat de ligging ervan aanduidt, moeten aan het dossier worden toegevoegd.
- De omvang van de stalling moet in verhouding staan tot de aard en het aantal weidedieren waarvoor hij bestemd is en de noodzaak tot stalling. Het niet bindende advies van de Afdeling Duurzame Landbouwwontwikkeling van het Departement Landbouw en Visserij spreekt zich onder meer uit over dit aspect.
- De stalling mag de goede ruimtelijke ordening niet schaden.
- De omvang van de tijdelijke stalling moet zowel qua volume als qua aantal te stallen dieren beperkt zijn. Deze tijdelijke stalling is immers bedoeld om de houders van enkele dieren voor hobbydoeleinden, die bij hun woonplaats geen mogelijkheid hebben om een stalling op te richten, toch de gelegenheid te geven om een stalling voor hun dieren te voorzien. Niet- beroepslandbouwers die een groot aantal dieren houden, worden in principe verwezen naar een gedesaffekteerde landbouwbedrijfszetel of de bouw van een permanente stalling bij een bestaande woning. Zowel om ruimtelijke redenen als voor het toezicht op de dieren is het immers ongepast om een groot aantal dieren te stallen in een van een bedrijfserf of van een woning geïsoleerd gebouw. Aan de stedenbouwkundige vergunning voor een tijdelijke stalling wordt best de voorwaarde gekoppeld dat de stalling verwijderd moet worden van zodra het gebruik ervan stopt.

Aan de inplanting van de stal kunnen eventueel extra voorwaarden op het gebied van planten e.d. worden opgelegd. In deze studie trachten we hier een passend antwoord op te vinden, rekening houdend met de specifieke karakteristieken van het betreffende landschap.

Inzake de constructie van een stal geeft de omzendbrief enkele richtcijfers:

- De paarden moeten ter plaatse of in de onmiddellijke omgeving van de stalling over voldoende graasweide kunnen beschikken. De richtnorm hiervoor is 10 tot 25 are per dier, met een maximum van 4 paarden per ha.
- Afhankelijk van de schofthoogte van het paard moet er 10 tot 15 m² stallingsoppervlakte per paard voorzien zijn, met een maximum van 60 m² per ha.
- Er mag 5 tot 15 m² voederberging (hooi en stro) per paard aanwezig zijn. Indien dit voeder onder het hellend dak gestockeerd wordt, kan hiervoor een groter oppervlak toegelaten worden.
- De stal moet uit 1 bouwlaag bestaan met een plat dak, een hellend dak of een zadeldak.

Stallen kunnen steeds aanvaard worden bij particuliere woningen als er kan aangetoond worden dat de aanvrager voldoende dieren in zijn bezit heeft en voldoende graasweide heeft (richtlijn: 4 paarden per ha). Op geïsoleerde en onbebouwde percelen zijn stallen in de regel echter niet aanvaardbaar omdat de open ruimte dient gevrijwaard te worden en omdat een permanent toezicht op de dieren er niet mogelijk is.

Als een permanente stalling wordt opgericht bij een gedesaffecteerd landbouwbedrijf of bij een bestaande woning, moeten de graasweiden niet in de onmiddellijke omgeving gelegen zijn en kan op de graasweiden eventueel aanvullend een schuilhok worden vergund.

Wat is een schuilhok?

De afdeling Platteland van de Vlaamse Landmaatschappij stelt de volgende definitie voor:

Een schuilhok is geen stal. Dit impliceert dat men voor de uitbating van een schuilhok geen milieuvergunning nodig heeft.

Wettelijk gezien is er ruimte voor interpretatie. Of en hoe er een schuilhok gebouwd moet worden, wordt geval per geval beoordeeld. Op een sporadisch gebruikte weide, dicht bij de stal, zal er minder nood zijn aan een schuilhok dan op een verder afgelegen weide waar de paarden permanent buiten verblijven. Schuilhokken kunnen toegestaan worden in agrarisch gebied, groengebieden, parkgebieden en woongebieden.

Uit het bouwplan moet duidelijk blijken dat het gaat om een schuilplaats voor dieren tegen slechte weersomstandigheden en niet om een permanente stalling voor dieren of een verblijf voor mensen.

De omzendbrief van 8 juli 1997 stelt dat een schuilhok steeds ‘een eenvoudige constructie moet zijn, waarin één of meerdere paarden tijdelijk kunnen verblijven (tijdelijke verblijfsruimte)’.

Aanbevolen oppervlakte per paard: 3,5 m²/ paard

De volgende voorwaarden moeten gezamenlijk vervuld zijn:

- Het schuilhok moet opgericht worden in een graasweide en is ruimtelijk geïsoleerd van het bedrijf of de woonplaats van de aanvrager.
- De op te richten constructie dient ondubbelzinnig alle eigenschappen te vertonen van een schuilhok. Meer in het bijzonder moet dat blijken uit de beperkte afmetingen, de eenvoud van de constructie (met één zijde grotendeels of volledig open en ten allen tijde met eenvoudige middelen volledig verwijderbaar) en de gebruikte materialen (bij voorkeur hout).
- De omvang van een schuilhok moet ook in verhouding zijn tot de begraasbare oppervlakte en de aard en het aantal paarden waarvoor het bestemd is, zodat op voorhand geen eenduidige afmetingen kunnen vooropgesteld worden.
- Ten slotte moet men bewijzen dat het schuilhok zo goed mogelijk landschappelijk geïntegreerd is. Het gebruik van storende bouwmaterialen is verboden.

Het is uiteindelijk altijd de vergunningverlenende overheid die zal beslissen of de aanvraag als een stal (vergunning plichtig), ofwel als een schuilhok (niet vergunning plichtig) moet beoordeeld worden.

Het is daarom raadzaam de visie van de vergunningverlenende overheid vooraf na te gaan.

Wat is vergunning plichtig?

- De stal of stallen met plaatsen voor het houden van gespeende paarden zijn vergunning plichtig. Dit houdt in dat plaatsen voor veulens die nog rechtstreeks aan de merrie zuigen (= niet gespeend), niet vergunning plichtig zijn.
- 16 juli 2010: onder strikte voorwaarden is de bouw van schuilhokken in landbouwzone vrijgesteld van stedenbouwkundige vergunning.
→ het schuilhok heeft houten wanden, een oppervlakte van ten hoogste 20 vierkante meter, een hoogte van maximaal 3 meter en minstens één volledig open zijde.

Verder bestaat volgens dit besluit ook de mogelijkheid tot vrijstelling van vergunningsplicht voor het oprichten van een stal (als bijgebouw) bij een woning in toepassing van artikel 2.1, 11°: „een van het hoofdgebouw vrijstaande niet voor verblijf bestemde bijgebouwen, met inbegrip van carports, in de zij tuin tot op 3 meter van de perceelgrenzen of in de achtertuin tot op 1 meter van de perceelgrenzen. De vrijstaande bijgebouwen kunnen in de achtertuin ook op of tegen de perceelgrens geplaatst worden als ze tegen een bestaande scheidingsmuur opgericht worden en als de bestaande scheidingsmuur niet gewijzigd wordt. De totale oppervlakte blijft beperkt tot maximaal 40 vierkante meter per goed, met inbegrip van alle bestaande vrijstaande bijgebouwen. De hoogte is beperkt tot 3 meter’.

- 9 september 2011: voor houten afsluitingen is onder gestelde voorwaarden geen stedenbouwkundige vergunning meer nodig.

Samenvattende tabel

Permanente stalling	Tijdelijke stalling	Schuilhok
- Omsloten en overdekte ruimte - Houten of stenen gebouw - Voor verblijf en/of huisvesting van dieren - Bergruimte voor voeder e.d. nuttige bijhorigheden	- Tijdelijk karakter - Na stopzetting van gebruik volledig te verwijderen - Eenvoudige en gemakkelijk verwijderbare materialen - Bergruimte voor voeder e.d. nuttige bijhorigheden - Beschermingsniveau conform permanente stalling	- Eenvoudige en makkelijk verwijderbare materialen - Eén zijde grotendeels of volledig open - Na stopzetting van gebruik volledig te verwijderen
Vergunning plichtig	Vergunning plichtig	Niet vergunning plichtig

b. Paddock

Een ruimte (eventueel (deels) overdekt) waar een of meerdere paarden ter ontspanning en naar eigen inzicht vrij kunnen bewegen.

Aanbeveling oppervlak paddock: circa 360m² per paard.

c. Groepshuisvesting zonder uitloop

In opkomst zijn de groepsstal en loopstal. In een groepshuisvesting staan een aantal paarden bij elkaar in een grote box en kunnen vrij bewegen, bij een loopstal hebben paarden vanuit de stal vrije toegang tot de uitloop. Bij een open stal kan het paard of de paarden er zelf voor kiezen om binnen of buiten te staan. Veel jonge (0,5-3 jaar) paarden worden in een wei ingeschaard, totdat deze paarden zadelmak gemaakt worden.

Groepshuisvesting:

- voordelen: meer bewegingsvrijheid en mogelijkheden tot sociaal contact, minder risico op gezondheids- en welzijnsproblemen (kreupelheid, ...)
- nadelen: individuele zorg en management vergt grote mate van vakmanschap, meer kans op kwetsuren, er dienen voldoende voederplaatsen voorzien te worden om voedselcompetitie zoveel mogelijk te vermijden (wat kan leiden tot te snel eten met eventuele spijsverteringsproblemen tot gevolg)

d. Groepshuisvesting met uitloop = loopstal

Dit is een open of gesloten ruimte met een bodem welke bij voorkeur deels verhard is (aan het voerhek), bedoeld voor groepshuisvesting van paarden en voorzien van voldoende droge ligplaatsen met voldoende ventilatie en lichtsterkte.

Een loopstal dient voldoende vluchtmogelijkheden te bieden voor het paard. Dit ter voorkoming dat dieren die lager in rang staan dusdanig worden benadeeld dat zij bijv. niet voldoende kunnen foerageren en rusten.

Aanpassingen zoals het ophangen van een scheidingsbalk en het creëren van minimaal twee doorgangen in geval van een loopstal met meerdere ruimten kunnen hierbij bijv. uitkomst bieden.

Aanbevelingen voor het oppervlak per dier van een open of gesloten loopstal, is afhankelijk van ras en leeftijd.

Leeftijd	Oppervlakte per dier (m ²) loopstal			
	Open loopstal		Gesloten loopstal	
	Tot 5 dieren	Voor elke volgende	Tot 5 dieren	Voor elke volgende
Tot 6 maanden	4	3,5	8	7
6 – 12 maanden	6	5	12	10
12 – 24 maanden	7	6	14	12
24 – 36 maanden	8	7	16	14

2.5.2.2 Voorzieningen ten behoeve van de huisvesting van het paard

Onderstaand worden de meest voorkomende individuele huisvestingsvormen voor paarden toegelicht. Paarden kunnen ook het jaarrond op een weide gehouden worden, op voorwaarde dat zij beschikken over een schuilplaats, droge ligruimte, voldoende drinkwater en indien nodig extra voeder.

a. Stand

Een stand is een ruimte welke aan maximaal drie zijden voorzien is van een afscheiding bestaande uit een balk, schot of (deels) dichte wand bedoeld voor de huisvesting van 1 aangebonden paard, waarbij dit paard niet de mogelijkheid heeft een ander paard te bijten of te trappen.

Vroeger werden paarden gehouden in stands. Dit zijn kleine ruimten waar de paarden vast staan, met het hoofd naar de muur gericht. De dieren kunnen zich niet omdraaien maar hebben wel de mogelijkheid om te liggen. Deze vorm van stalling ziet men niet of nauwelijks bij hobby paardenhouders. Op maneges komen stands soms nog wel voor.

- Voordelen: de paarden kunnen gemakkelijk individueel verzorgd worden, een stand vraagt weinig onderhoud
- nadelen : doordat de paarden zeer dicht bij elkaar staan, bestaat het gevaar voor het ontstaan van voernijd t.o.v. elkaar en waardoor gevaarlijke situaties kunnen ontstaan.

b. Box

Verreweg de meeste paarden worden in een traditionele box gehouden. In een box staat een paard vrij in een ruimte van ongeveer 3x3 meter. Dit is voor sommige paarden te klein wanneer men bedenkt dat de box minimaal 2x de schofthoogte van het paard in het kwadraat dient te zijn. Bijvoorbeeld: $(2 \times 1,7 \text{ meter})^2 = 3,4 \text{ m}^2$.

In een box behoren paarden zich vlot te kunnen draaien, gaan liggen en weer opstaan. In te kleine boxen is het risico groot dat paarden bij het liggen vastgeklemd raken. Hoe hoger de plafondhoogte, hoe beter want bij een lager plafond kan hoofdletsel ontstaan als gevolg van steigeren en bij een hoger plafondhoogte vindt meer luchtcirculatie boven de box plaats.

- voordelen: gemakkelijke individuele verzorging, voeding, controle, toegang tot de dieren, geringe kans op kwetsuren
- nadelen: beperkte bewegingsvrijheid en kans tot sociaal contact, meer risico op gezondheids- en welzijnsproblemen (kolieken, stereotypieën, ademhalingsproblemen, artrose, ...)

Vloer

De bevloering heeft niet alleen invloed op het stalklimaat, het gemak van onderhoud en uitmesting maar ook op het welzijn van de paarden. De stalvloeren moeten vooral duurzaam, niet-glad, gemakkelijk te onderhouden en bestand zijn tegen het 'kappen' van paarden.

Paarden zijn gedurende een groot deel van de dag 'op de been' en verkiezen zelf een droge, veerkrachtige ondergrond en hebben een afkeer van slechte geuren.

Slechte bevloering kan leiden tot ademhalingsproblemen als gevolg van ammoniakdampen, ongewenst verlies van lichaamswarmte, beschadigingen aan de ledematen door een te harde vloer, ...

De bevloering moet steeds effen zijn, in de zin van 'geen putten en bulten', niet in de zin van vlak (er is altijd een helling voorzien). Rug- en beenproblemen kunnen namelijk het gevolg zijn van een oneffen vloer. Bovendien vragen dergelijke vloeren meer strooisel en zijn ze moeilijker te onderhouden.

Omwille van het milieu moet de vloer vloeistofdicht zijn.

Betonvloeren bieden het voordeel dat ze goed te reinigen zijn en praktisch geen onderhoud vragen. Nadeel is dat ze glad worden en dat het gebruik van grote hoeveelheden stro noodzakelijk is. Om het glad worden tegen te gaan kunnen betonvloeren geruwd of gegroefd worden.

Asfalt kan een alternatief voor beton zijn. Het is even hard maar 'warmer' en minder glad.

Bij harde vloeren kunnen stalmatten het comfort gevoelig vergroten. Stalmatten bestaan uit gerecycleerd rubber of kunststof. Noodzakelijk onderhoud: dagelijks de vaste mest weghalen, maandelijks de matten schoon spuiten, de matten worden jaarlijks weggenomen, ontsmet en terug gelegd.

Strooisel: tarwe- of roggestro, houtkrullen, zaagsel, vlaslemen, papiersnippers, hennep, ...

2.5.2.3 Voorzieningen ten behoeve van africhting en/of training van paarden

a. Binnenpiste

Een binnenpiste is een overdekte piste voorzien van een doorgaans bewerkte/ aangepaste bodem waar naast training en africhting van het paard eveneens toetsing van prestaties van de combinatie paard en ruiter in diverse disciplines kan plaatsvinden.

Aanbevelingen afmeting binnenpiste: min. 20m x 40m of min. 20m x 60m

De vrije hoogte onder het spant moet, gemeten op het midden van de hoefslag, circa 4m of hoger zijn. De nokhoogte is afhankelijk van de breedte van de binnenpiste (dakhelling circa 20 graden).

b. Buitenpiste

Een buitenpiste is een niet-overdekte piste voorzien van een bewerkte/aangepaste bodem waar naast training en africhting van het paard eveneens toetsing van prestaties van de combinatie paard en ruiter in diverse disciplines kan plaatsvinden.

Aanbevelingen afmeting buitenpiste: min. 20m x 40m of min. 20m x 60m

Doorgaans bestaat de omheining van de buitenpiste uit een hekwerk van 1,7m tot 2m hoog. De afrastering is functioneel aan de buitenpiste. In dit geval is sprake van een bouwwerk, waarvoor een bouwvergunning nodig is. Wanneer een buitenpiste uitsluitend als dressuurbaan wordt gebruikt, is een lage afscheiding van 30cm tot 40cm hoog voldoende omdat deze slechts de grens van de piste aangeeft.

Voor het behoud van de bodem wordt een gecombineerde paddock en buitenpiste afgeraden.

Om lichtoverlast te beperken is het beter meerdere lichtpunten met minder intensiteit (Lux) te plaatsen, dan 1 groot lichtpunt (buitenspot) bij voorzieningen zoals buitenpiste, stap- en trainingsmolen, langeercirkel en paddock.

Zo is het beter direct nabij de voorzieningen lampen te plaatsen dan deze verderaf aan een bestaand bouwwerk te bevestigen.

WETGEVING

Binnen- en buitenpistes

Afhankelijk van de aard van de activiteiten en de uitbating, zijn er verschillende bedrijfsgebouwen mogelijk. Deze verschillende bedrijfsgebouwen variëren van volledig nieuwe inplantingen tot het wijzigen van de functie van bestaande gebouwen. Bestaande gebouwen mogen immers niet zomaar in gebruik genomen worden voor een andere activiteit dan oorspronkelijk bedoeld. Zo moet er bijvoorbeeld eerst een vergunning aangevraagd worden om een bestaande machineloods in te richten en te gebruiken als binnenpiste (vergunningsplichtige functiewijziging).

Een paard is een echte grazer. Om de dieren in een goede conditie en gezondheid te houden, is het nodig om ze van voldoende uitloopmogelijkheden te voorzien. Per paard is er 25 are weide nodig om het fysiek en mentaal gezond te houden. Daarom wordt in de omzendbrief stallingen voor weidedieren ook bepaald dat er een maximum van 4 paarden op 1 hectare weide mag gehouden worden. Bij elke vergunningsaanvraag wordt dan ook gecontroleerd of de aanvrager voldoende weides in gebruik heeft voor het aantal dieren dat hij bezit. Indien dat niet het geval is, kan de aanvraag ongunstig beoordeeld worden.

Naast paardenstallen worden er ook vaak stedenbouwkundige aanvragen ingediend voor buitenpistes en binnenpistes. Voor een professionele paardenhouderij zijn dergelijke pistes belangrijk omdat daar de paarden verder getraind worden. Vanuit ruimtelijk oogpunt bestaat er een groot verschil tussen een binnenpiste en een buitenpiste. Wanneer de aanleg van een buitenpiste gepaard gaat met een reliëfwijziging en/of het oprichten van

constructies, is het verplicht om een stedenbouwkundige vergunning aan te vragen. Binnenpistes zijn altijd onderhevig aan de vergunningsplicht.

Het aanleggen van een buitenpiste behoort tot de vergunningsplichtige reliëfwijzigingen. Het al dan niet toekennen van een stedenbouwkundige vergunning voor een buitenpiste is afhankelijk van het ingediende dossier en moet individueel bekeken worden. De aanleg van de buitenpiste mag immers geen negatieve effecten veroorzaken op de waterhuishouding van de omringende landbouwgronden.

Daarnaast kunnen er ook speciale voorschriften van toepassing zijn in het gebied waar de buitenpiste zou aangelegd worden. Vraag dus steeds eerst na bij de gemeente wat de mogelijkheden zijn.

In tegenstelling tot de aanvraag voor een buitenpiste is het voor de aanvraag van een binnenpiste noodzakelijk dat de aanvrager een leefbaar bedrijf uitbaat (zie verder) en de noodzakelijkheid van de binnenpiste kan aantonen. Deze voorwaarde geldt echter enkel wanneer de aanvrager de binnenpiste als een volledig nieuw bedrijfsgebouw wil inplanten. Wanneer een voormalige loods bijvoorbeeld via een functiewijziging wordt omgezet naar een binnenpiste, moet aan deze voorwaarde niet voldaan worden.

c. Draf-/renbaan

Is een baan voorzien van een bewerkte/aangepaste bodem die in een ovale vorm loopt, waarop naast training en africhting van het paard eveneens toetsing van prestaties van de combinatie mens en paard in de discipline draf- en rensport kan plaatsvinden.

Aanbeveling lengte draf-/renbaan: circa 1 000m.

d. Stapmolen

Is een ruimte (eventueel overdekt) in de vorm van een cirkel, waar meerdere paarden tegelijk kunnen stappen/draven/galopperen door middel van aansturing via een computergestuurde bedieningskast.

Aanbeveling doorsnede stapmolen: circa 12m (afhankelijk van het aantal paarden).

Voor een evenwichtige belasting van botten, pezen en gewrichten is een grote molen waarbij van looprichting veranderd kan worden wenselijk.

Met een stapmolen is het mogelijk een deel van de basistraining uit te voeren. Dit betekent niet alleen een besparing op menselijke arbeid maar ook bijv. dat meer aandacht kan besteed worden aan individuele wedstrijdgerichte training. Ook kan de stapmolen een goed hulpmiddel zijn voor het africhten. De (jonge) dieren lopen los zodat het ook mogelijk is cavaletti arbeid te geven, dit bevordert de coördinatie van beenplaatsing. Een stapmolen kan eveneens nuttig zijn voor geblesseerde paarden.

e. Longeercirkel

Is een ruimte (eventueel overdekt) in de vorm van een cirkel waarin aan een paard onder begeleiding specifieke training kan gegeven worden.

Aanbeveling doorsnede: 12m

2.5.2.4 Voorzieningen ten behoeve van opslag van behoeften

Ten behoeve van de activiteiten op het paardenbedrijf zijn (meerdere) gemakkelijk bereikbare en overdekte ruimten nodig voor de opslag van mest, voeder, strooisel en materiaal.

a. Opslag krachtvoer

Opslag van krachtvoer kan plaatshebben in een voedersilo of voederkamer (een afsluitbare ruimte waarin zakken voeder en de voederkar worden ondergebracht).

De inhoud van de silo's is afhankelijk van het aantal paarden op het bedrijf, de hoeveelheid krachtvoer in het rantsoen, het aantal soorten krachtvoer en de leveringsvoorwaarden van de leverancier.

b. Opslag ruwvoer en strooisel

De opslag van ruwvoer en strooisel moet zodanig zijn dat de kwaliteit tijdens de opslag niet vermindert door regeninslag, lekkage e.d. Elke goed overdekte en goed bereikbare ruimte kan voor de opslag van ruwvoer en strooisel gebruikt worden. Vanwege brandgevaar is een goede afscheiding tussen hooi- en/of stro-opslag en ruimten voor andere bestemmingen gewenst.

c. Opslag materiaal

Ook voor de opslag en/of stalling van machines, werktuigen en transportmiddelen ten behoeve van het bedrijf is een gemakkelijk bereikbare en overdekte ruimte nodig.

Transportmiddelen zoals een trailer of vrachtwagen worden ook wel in een loods ondergebracht.

In een zadel-/tuigkamer kunnen zadels en hoofdstellen opgeborgen worden. Om lange loopafstanden te vermijden is het aangeraden deze op een gunstige plaats t.o.v. de boxen of standen te plaatsen. Om de kans op diefstal te verkleinen mag de zadel-/tuigkamer niet direct van buitenaf toegankelijk zijn.

In het koetshuis is het mogelijk koetsen te stallen. Dit dient een overdekte en afsluitbare ruimte te zijn, eventueel verwarmd.

d. Opslag mest

De hoeveelheid mest die moet worden opgeslagen is afhankelijk van de opslagduur, het aantal paarden en het huisvestingsstelsel. Bij grote aantallen paarden is het vrij algemeen gebruikelijk dat de mest eens per 14 dagen wordt opgehaald. Bij kleine aantallen dieren wordt de mest vaak langer opgeslagen.

WETGEVINGMestdecreet

Een uitbater van een paardenhouderij is verplicht aangifte te doen bij de Mestbank vanaf een zeker grondgebruik en/of het houden van een bepaald aantal paarden. Dit geldt niet alleen voor de professionele bedrijven maar ook wanneer de paardenhouderij louter als hobby uitgebaat wordt of geen inkomsten genereert, is het bedrijf aangifteplichtig in de volgende situaties:

- het bedrijf heeft een productie aan dierlijke mest van 300 kg fosfaat of meer (zie tabel onder).
- het bedrijf heeft minstens 2 ha landbouwgrond in gebruik (in eigendom of gehuurd).

Het mestdecreet houdt bij het bepalen van uitscheidingscijfers van dieren geen rekening met het volume geproduceerde mest maar wel met de hoeveelheid geproduceerde nutriënten, en dan vooral de hoeveelheid stikstof, aangeduid als N, en fosfaat, aangeduid als P2O5. Bij paarden onderscheidt men drie groepen naargelang het gewicht, elk met eigen uitscheidingsnormen:

	P2O5 (in kg/dier/jaar)	N (in kg/dier/jaar)
Paarden van meer dan 600 kg	30	65
Paarden en pony's van 200 t.e.m. 600 kg	21	50
Paarden en pony's van minder dan 200 kg	12	35

Volgens de tabel is een paardenhouderij aangifteplichtig bij de mestbank vanaf bijvoorbeeld 10 trekpaarden van meer dan 600 kg, 15 rijpaarden tussen de 200 en 600 kg of 25 pony's van minder dan 200 kg. Wanneer het bedrijf paarden houdt van verschillende gewichtsklassen, moet de geproduceerde hoeveelheid fosfaat per paard worden opgeteld. Wanneer deze totale hoeveelheid de 300 kg fosfaat overschrijdt, is de paardenhouder aangifteplichtig bij de Mestbank.

Nutriëntenemissierechten

Nutriëntenemissierechten of NER's geven een mestproductierecht en bepalen het maximaal aantal dieren dat op het bedrijf op jaarbasis mag gehouden worden. De nutriëntenemissierechten worden uitgedrukt in NER-D (D staat voor dieren), en worden berekend door de dieren van de nutriëntenhalte te vermenigvuldigen met een waarde uit de onderstaande tabel (die bij het nieuwe mestdecreet werden gevoegd).

Er zijn vier soorten NER-D: NER-DR (runderen), NER-DV (varkens), NER-DP (pluimvee) en NER-DA (andere).

Vanaf een bepaald aantal paarden moet u dus over NER's beschikken, deze werden in het verleden eenmalig toegekend door de Mestbank. Momenteel worden de NER's niet meer toegekend en kunnen ze enkel worden overgekocht van landbouwers die, omwille van stopzetting of inkrimping van hun veestapel, de NER's niet meer nodig hebben. Elke paardenhouder die op jaarbasis meer dan 300 kg P2O5 dierlijke mest produceert, is verplicht in het bezit te zijn van de nodige NER's.

Hieronder staan de normen vermeld voor de productie van paardenmest op jaarbasis, ingedeeld volgens de normen van de Mestbank:

	P2O5 (in kg/dier/jaar)	Waarde (NER)
Paarden van meer dan 600 kg	30	95
Paarden en pony's van 200 t.e.m. 600 kg	21	71
Paarden en pony's van minder dan 200 kg	12	47

2.5.2.5 Voorzieningen ten behoeve van verblijf/werk van personen

a. Kantoorruimte

De administratie van het bedrijf kan worden bijgehouden in de kantoorruimte. Aan deze kantoorruimte worden dezelfde eisen gesteld die aan ieder kantoor gesteld worden.

b. Ontvangstruimte

De ontvangstruimte kan gezien worden als een ruimte die wordt gebruikt om klanten te ontvangen of bijv. het bedrijf te presenteren.

c. Kantine

De kantine doet doorgaans dienst als een tijdelijk verblijf van klanten met als doel ontspanning. Het kan een ontmoetingsplaats zijn voor klanten maar ook bijv. een plaats om een consumptie te nuttigen. De kantine kan zeer verschillend in vorm en grootte zijn en moet in elk geval aan de daarvoor gestelde eisen voldoen. Gelet op de aanwezigheid van meer of minder publiek is een toiletruimte gewenst.

d. Verblijfsruimte stagiairs en grooms

Paardenhouderijen maken regelmatig gebruik van hulpkrachten in de vorm van stagiairs en grooms. Vele paardenhouderijen beschikken dan ook over faciliteiten om stagiaires en grooms te huisvesten. Een dergelijke faciliteit is te vergelijken met een studentenwoning. Een andere mogelijkheid is om op het bedrijf een stacaravan te plaatsen.

e. (Bedrijfs)woning

Op een paardenhouderij is de aanwezigheid van een (bedrijfs)woning noodzakelijk. De aard van deze vorm van dierhouderij vereist dat permanent toezicht gehouden wordt op de paarden maar ook op de gebouwen en het materiaal. Ook draagt een bedrijfswoning bij aan een afname van inbraken. Gezien de aanwezigheid van levende have vereist een paardenhouderij continu toezicht. Daarnaast vergen de werkzaamheden merendeel van een etmaal en dit zo'n 6 à 7 dagen per week. Aan- en afvoer van paarden en het ontvangen van klanten vraagt tevens de nodige aandacht.

2.5.2.6 Overige voorzieningen in/rond de stal

a. Was-/poetsplaats

Een ruimte met afmeting van circa 3 x 3m, waar het paard verzorging kan genieten met mogelijkheid tot gebruik van koud én warm water.

Aanbeveling afmetingen: circa 3 x 3m.

b. Solarium

Een solarium biedt de mogelijkheid het paard snel te drogen na een wasbeurt of bijv. als mogelijkheid de spieren te verwarmen voor de aanvang van de dagelijkse training. Ook kan een solarium dienst doen als middel ter bevordering van herstel van spiergroepen na een training.

2.6 Geschikte gebieden in Vlaanderen

2.6.1 Inleiding

Bomans et al. (2009) onderzochten het ruimtelijk belang van de paardensector in de Vlaamse open ruimte. Uit de studie bleek dat de ruimteclaim van de paardensector neerkomt op ongeveer 70 000 ha. De grootste concentratiegebieden zijn ten zuidoosten van Antwerpen en tussen de steden Brussel, Antwerpen en Gent. De laagste concentratie paarden is te vinden in de Westhoek.

Als we verder inzoomen op de bedrijven met paarden dan zien we dat er relatief veel zijn gelegen in of nabij kleinschalige landschappen en bosrijke gebieden. Een goed toegankelijk buitengebied, zoals strand, bos- en natuurgebied en landbouwgebied met veel rustige en onverharde wegen is aantrekkelijk voor het maken van buitenritten.

2.6.2 Geschikte gebieden in Vlaanderen

BRON: het ruimtelijk belang van de paardensector in de Vlaamse open ruimte.

Uit de studie bleek ook dat de concentratie aan paarden het grootst is in de meest verstedelijkte cluster en in cluster die de gemeenten omvatten met een versnipperd landbouwareaal, relatief veel bos en weiland en een relatief hoge verstedelijkingsgraad. De concentratie is het laagst in de clusters van de gemeenten met voornamelijk akkerbouw of fruitteelt en een lage versnippering- en verstedelijkingsgraad en in de cluster met voornamelijk veeteelt en tuinbouw (zie tabel 7). Dit verband is echter niet eenduidig maar wordt wel bevestigd door een caseonderzoek in Sint-Katelijne-Waver (Van de Sype, 2008), behorend tot cluster 1, waar het aanzienlijke ruimtegebruik door paarden voor een deel te verklaren was door de omzetting van groenteteelt in open lucht naar weiland. Veel vroegere bedrijfsgebouwen zijn hier omgezet naar woningen en particulieren die een paard houden gebruiken nu een deel van deze gronden als weiland voor hun paarden.

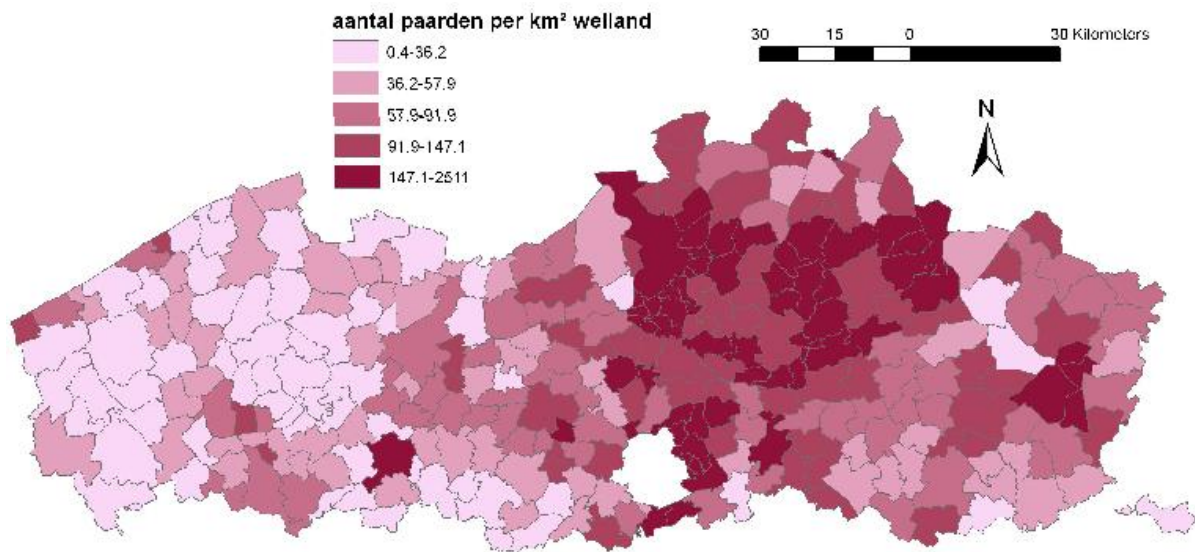
Verder bleek uit een onderzoek van Dewaelheyns (2007) in Roeselare en Sint-Truiden een verband te bestaan tussen hobbylandbouw en de afstand tot het standscentrum, met een sterkere concentratie in een regio van 6-7 km vanuit het stadscentrum.

Cluster	Gemiddeld aantal paarden per km ²
Sterk versnipperde landbouw, relatief veel bos en weiland, eerder verstedelijkt	10,1
Voornamelijk veeteelt en voedergewassen, relatief veel bos	8,4
Voornamelijk akkerbouw, lage versnippering en lage verstedelijking	6,2
Zeer verstedelijkt	7,1
Voornamelijk fruitteelt	6,7
Voornamelijk veeteelt en tuinbouw	6,1

Tabel 7 Gemiddeld aantal paarden per km² per cluster

De concentratie aan paarden is het laagste in de Westhoek en in Haspengouw, twee regio's die in ruimtegebruik in de open ruimte gedomineerd worden door professionele land- en tuinbouwactiviteiten. Een lage concentratie aan paarden op het kaartbeeld betekent echter niet dat er weinig paarden zijn in absolute aantallen. Zo komen bijvoorbeeld in de gemeenten Meeuwen, Peer en Bilzen absoluut veel paarden voor maar gezien het voorkomen van grote oppervlakten andere landgebruiksvormen in de open ruimte, zoals akkerbouw en bos is de uiteindelijke

concentratie niet zo hoog. Hetzelfde geldt voor een aantal gemeenten in de Kempen (o.a. Geel, Balen, Mol, Kasterlee, Lommel, Wuustwezel) en het noorden van de grens West-Oost-Vlaanderen (bv. Maldegem en Beernem). Het kaartbeeld van het aantal paarden ten opzichte van de oppervlakte aanwezig weiland (zie Afbeelding 9) geeft daarom een heel andere verdeling, namelijk de mate waarin het aanwezige weiland in een gemeente al dan niet in gebruik is voor paarden.



Afbeelding 9 Aantal paarden per oppervlakte aanwezig permanent grasland (km²) per gemeente .
Hoe lager dit getal, hoe meer permanent grasland gebruikt wordt door andere dieren/activiteiten dan paarden.

Uit bovenstaande afbeelding komt een duidelijk overzicht van de eerder bosrijke gebieden naar voren, zoals een groot deel van de provincie Antwerpen alsook een sterke concentratie ten oosten van Brussel en rond Genk. Een tweede concentratiegebied situeert zich als een band rond of aangrenzend aan dit eerste concentratiegebied. Het zijn voornamelijk de provincies Oost-, maar zeker West-Vlaanderen, waar de concentratie aan paarden per oppervlakte aanwezig permanent grasland laag is. Dit zijn ook de provincies met de beste opvolgingsgraad en een hoge concentratie aan landbouw productieve veeteelt. In deze twee provincies stijgt de concentratie wel in de meer verstedelijkte regio's, zoals enkele kustgemeenten, de regio rond Roeselare en Kortrijk en ook ten oosten van Gent. De relatie met bos en verstedelijking is ook terug te vinden in het gemiddeld aantal paarden per km² weiland per cluster, waarbij de meer versnipperde, verstedelijkte en bosrijke clusters een hogere concentratie kennen (zie Tabel 8).

Cluster	Gemiddeld aantal paarden per km² weiland
Sterk versnipperde landbouw, relatief veel bos en weiland, eerder verstedelijkt	80,9
Voornamelijk veeteelt en voedergewassen, relatief veel bos	63,1
Voornamelijk akkerbouw, lage versnippering en lage verstedelijking	45,0
Zeer verstedelijkt	90,2
Voornamelijk fruitteelt	65,1
Voornamelijk veeteelt en tuinbouw	39,1

Tabel 8 Gemiddeld aantal paarden per km² permanent grasland per cluster

DEEL III: PAARDENWELZIJN

3 Eisen aan de huisvesting i.f.v. het welzijn van paarden

3.1 Het paard en zijn natuurlijk gedrag

- Paarden hebben geen dag- en nachtritme maar slapen in totaal 3 uur verspreid over de ganse dag, in blokken van 20 minuten.
- Paarden in het wild leggen dagelijks minimum 30 km af.
- Paarden besteden per dag ongeveer 14 uur aan eten.
- Paarden zijn geen nest-of grot dieren maar slapen in de open vlakte. Hierdoor scannen ze continu de omgeving (orenspeel) op de aanwezigheid van mogelijke predatoren. Bij gevaar worden de leden van de kudde gewaarschuwd zodat elk lid op tijd kan wegvluchten.
- Paarden leven in kuddeverband en contact met soortgenoten is van levensbelang.
- Paarden zijn bijna constant in beweging en zijn anatomisch niet aangepast om lang stil te staan.

3.2 Huisvestingsvormen/eisen

De verschillende huisvestingsvormen alsook hun voor- en nadelen werden reeds besproken in hoofdstuk 2 en zullen hier dus niet meer aan bod komen.

3.3 Welzijnsproblemen gerelateerd aan huisvesting

3.3.1 Resultaat van domesticatie

Er werd geselecteerd op een tam paard maar er werd niet geselecteerd op:

- Behoeftte aan beweging: 5-10 km/dag, rusten 6u/dag
 - Behoeftte aan foerageertijd: 12-16u/dag, in blokken van 2-3u
 - Behoeftte aan structuurrijk voeder
 - Behoeftte aan sociaal contact: 24u/dag
- permanente subtiele communicatie: 50-100 scans/minuut, oren, hoofd-hals houding, staart en algemene lichaamshouding

3.3.2 Stalondeugden

3.3.2.1 Inleiding

- Ontstaan afwijkend gedrag:
 - Aanleiding:
 - Frustratie wanneer paard een gewenst gedrag niet kan uitvoeren
 - Chronische stress en angst
 - Gebrek aan prikkels en afleiding
 - Fasen:
 - 1e fase: patroon
 - 2e fase: vast patroon
 - 3e fase: emancipatie
 - Risicofactoren:
 - Volbloed en warmbloed rassen
 - Fysiek en mentaal veeleisend werk
 - Intensief gehouden
 - Gevolgen van afwijkend gedrag:
 - Maagzweer!
 - Direct verband met:
 - Lege maag
 - Zure maag
 - Inspanning

- Belemmeren levert meer stress!:
 - Hogere hartslag
 - Hogere waarden stresshormoon in het bloed (o.a. cortisol)
 - Afwijkend gedrag verplaatsen
 - Ontwikkelen ander afwijkend gedrag

In veel stallen waar paarden vervelende gewoonten hebben zoals luchtzuigen, kribbebijten en weven, beperken deze nare eigenschappen zich niet tot slechts één paard. Het lijkt dan ook zeer aannemelijk dat paarden deze nare gewoonten van elkaar kunnen overnemen.

Dit is echter een fabeltje.

Paarden die teveel beperkt worden in hun natuurlijke gedrag vervallen vaak in stereotiep gedrag zoals luchtzuigen, kribbebijten of weven. Deze zogenaamde stalondeugen zijn signalen dat het dier in ernstige geestelijke nood verkeert.

Dat vaak meerdere paarden in een bepaalde stal stalondeugden vertonen, komt niet doordat die paarden dit stereotiep gedrag van elkaar hebben overgenomen maar omdat ze in dezelfde paardonvriendelijke omstandigheden moeten leven.

Verbeteren de leefomstandigheden dan houden paarden die eenmaal stereotiep gedrag vertonen er niet zomaar meer mee op. Wel kan daarmee voorkomen worden dat andere paarden hetzelfde gedrag gaan ontwikkelen, ook al staan ze voortdurend naast een luchtzuiger.

3.3.2.2 Weven

Dit is een stereotiep gedrag en kenmerkt zich door het heen en weer wiegen op de voorbenen, gepaard gaand met het heen en weer slingeren van het hoofd, meestal boven de staldeur. Dit wordt voorkomen door een speciaal rek boven de deuropening te plaatsen waardoor het heen en weer slingeren niet meer mogelijk is. Deze ingreep pakt de oorzaak niet aan maar verhindert enkel dat het paard het gedrag nog kan uitvoeren. Paarden zijn inventief en zullen mogelijk achter de deur gaan weven.

3.3.2.3 Luchtzuigen

Dit is het tussen de voortanden vastpakken van de staldeur of een ander voorwerp en inzuigen van de lucht naar de maag. Het nadeel is dat dit kan leiden tot een verstoring van de spijsvertering zoals luchtkoliek. Dit probleem kan worden voorkomen door een speciale riem rond de nek te plaatsen die het paard grotendeels verhindert de spieren aan te spannen om de nek te buigen. Een riem werkt echter niet altijd en hiermee wordt de oorzaak niet weggenomen maar alleen het gedrag onderdrukt. Er wordt wel gezegd dat luchtzuigen veroorzaakt wordt door te weinig ruwvoer.

Paarden die weidegang hebben zullen minder snel stalondeugden ontwikkelen omdat de dieren meer afwisseling hebben en veel tijd besteden aan eten. Weidegang is niet altijd mogelijk en om te voorkomen dat paarden uit verveling gaan luchtzuigen kan enrichment een uitkomst bieden, bijv. een stuk hout of een tak waar het paard aan kan knagen en mee kan spelen.

3.3.2.4 Eetproblemen

- Problemen met voeding:
 - Beperkt aantal maaltijden per dag
 - Op voorspelbare tijden gevoerd worden
 - Veel krachtvoer in vergelijking met ruwvoer
 - Ruwvoer vaak van goede kwaliteit en daardoor beperkte hoeveelheid
- Mogelijke oplossingen:
 - Vaker (3x/dag) voeren
 - Meer ruwvoer aanbieden
 - Stro bij oneetbare bedding aanbieden
 - Dubbel hooinet gebruiken
 - Op verschillende plaatsen voederen
 - Enrichment
 - Hout/takken om aan te knagen

Verschillende voeding gerelateerde problemen kunnen zich voordoen bij gedomesticeerde paarden die voornamelijk op stal staan. Bij het uit de hand, emmer of voederbak eten, is gebleken dat paarden niet selectief zijn als gevolg van de omstandigheden. Dit kan resulteren in het eten van ongeschikt of ziekmakend voedsel dat normaal niet wordt gegeten. Een ander probleem is dat paarden te weinig tijd spenderen aan eten, waardoor paarden mogelijk geïrriteerd raken en zo gedragsproblemen kunnen ontwikkelen.

4 Eisen aan de weide i.f.v. het welzijn van het paard

4.1 Weidemanagement

4.1.1 Inleiding

Algemeen gesteld is het welzijn van een paard beter in de weide dan in een traditionele stal. Zoals reeds eerder vermeld leggen paarden minimum 30 km per dag af en spenderen ze gemiddeld 14 uur aan eten. Ze hebben dus nood aan frisse lucht, ruimte om te bewegen en voldoende ruwvoer. Paarden kunnen doorgaans goed weerstand bieden aan vrij extreme weersomstandigheden. Vaak gaan zij sneller in de zomer schuilen tegen insecten en de zon, dan tegen de koude in de winter. Rond 30°C in de schaduw zou de thermoregulatie beginnen falen en kan men echt van lijden spreken. Nochtans schuilen zij soms al bij iets lagere temperaturen. Dit suggereert dat schuilen hun comfort wel verbetert. Daarom is het aan te raden schuilmogelijkheden aan te bieden om hun welzijn te optimaliseren.

Bij vriesweer lopen de paarden vaak liever buiten maar moeten ze kunnen schuilen wanneer zij vinden dat de wind te koud wordt. Zoals reeds eerder vermeld moet een schuilhok niet diep zijn (ventilatie is belangrijk zonder dat de dieren in de tocht staan) maar moet wel breed genoeg zijn opdat dominante individuen de toegang voor andere paarden niet zouden versperren. Zij moeten op een droge bedding kunnen liggen. In de zomer kan de nabijheid van hagen of bosranden een probleem vormen omdat paarden daar meer getergd worden door insecten. Er moet ook op gelet worden dat paarden niet lang in de modder staan; dit kan namelijk ziekten aan de hoeven en onderste ledematen veroorzaken (mok, rotstraal, ...).

Een natuurlijke paardenweide staat dicht bij de natuurlijke omgeving van het paard en geeft een vergroting van het welzijn van paarden in vergelijking met paarden op stal gehouden worden.

- Door (kleine) aanpassingen is een weide om te vormen tot een ecologische weide.
- Het weiden van paarden met soortgenoten of andere dieren is noodzakelijk voor de sociale contacten en het welzijn van de dieren.
- Paarden in de weide laten natuurlijk gedrag zien in tegenstelling tot paarden die op stal gehouden worden.
- De ecologische weide brengt een grote verscheidenheid aan flora en fauna met zich mee.
- Een poel is een natuurlijk element in de weide en voorziet paarden van drinken en trekt andere dieren aan zoals waterdieren en vogels.
- Reliëfverschillen in de weide geven de paarden een uitkijkpost, speelplek en afwisseling in de leefomgeving.
- Paarden vinden het leuk om te rollen in een zandbak, als ze bezweet zijn en om zich te kunnen ontdoen van en te weren tegen parasieten.
- Solitaire bomen of bosjes geven beschutting tegen extreme weersinvloeden. De paarden 'snoeien' het struweel en geven hiermee een eigen vorm aan de begroeiing.

- Een houtwal of takkenbarrière geeft schaduw en beschutting aan kleine dieren en insecten en kan als natuurlijke erfafscheiding dienen.
- Een grote verscheidenheid aan vegetatie geeft een wisselend voedselaanbod voor de paarden.
- Struweelvorming geeft de weide een natuurlijke uitstraling en zorgt voor beschutting voor insecten, vogels en kleine zoogdieren.

4.1.2 (Giftige) planten

4.1.2.1 Inleiding

In de paardenwereld wordt veel gesproken over giftige planten en de risico's die deze met zich meebrengen wanneer de planten door paarden worden gegeten.

Gelukkig zal het paard deze planten slechts zelden eten en bovendien zullen deze planten hun giftige eigenschappen gedeeltelijk of geheel verliezen bij het drogen, behalve de Paardenstaart, Jacobskruiskruid en Vingerhoedskruid planten. Deze soorten verliezen hun giftigheid niet wanneer deze samen met het hooi, gedroogd en ingekuuld worden. Hier moet dan ook extra aandacht aan worden besteed door de leverancier en de paardenhouder.

Het paard zal zelden specifieke tekens van vergiftiging vertonen na het eten van een bepaalde plant. De symptomen zijn grotendeels van digestieve aard (kolieken, diarree) en/of van neurologische aard (zwakte, evenwichtsstoornissen, stuipen) maar kunnen ook de acute dood zijn.

Het gevaar voor vergiftiging komt echter meestal van buiten de weide, wanneer paarden kunnen eten van struiken uit naburige siertuinen of snoeiresten gevoederd krijgen.

De meeste vergiftigingen kunnen symptomatisch bestreden worden. Er zijn echter ook vergiftigingen met een cumulatieve werking. Dit houdt in dat een opstapelend effect te zien is in het lichaam van het dier en dat symptomen pas na meerdere kleine opnamen over een lange tijd of grote opnamen in korte tijd van de betreffende plant zichtbaar worden. Een voorbeeld hiervan is het Jakobskruiskruid. Dit wordt in de volgende paragraaf uitvoerig behandeld.

Bij het vermoeden van vergiftiging is het altijd raadzaam een dierenarts te raadplegen. Er zal gekeken worden of een behandeling nodig is. Indien bekend is van welke plant het paard gegeten heeft, kan de dierenarts contact opnemen met het Antigifcentrum voor informatie over de plant en de symptomen. Het is belangrijk dat de eigenaar een zo duidelijk mogelijk beeld geeft van wat het dier gegeten heeft, het tijdstip van inname en de hoeveelheid. Tevens dienen de leeftijd, ras, gewicht en huidige toestand van het paard te worden medegedeeld, zodat de arts zo snel mogelijk een adequate behandeling kan toepassen.

Onder het motto “beter voorkomen dan genezen” is een goede kennis van giftige planten, struiken en bomen dan ook onontbeerlijk voor de paardenhouder. *(voor meer info: zie folder ‘Giftige planten, struiken en bomen’ van het vzw Vlaams Paardenloket)*

4.1.2.2 In welke omstandigheden worden giftige planten gegeten?

Veel paarden hebben een natuurlijk instinct dat hen duidelijk maakt welke planten giftig of niet giftig zijn. Bovendien hebben giftige planten meestal een slechte smaak. Toch is deze instinctieve afkeer van giftige planten niet waterdicht en worden er toch soms giftige planten opgegeten.

Dit kan gebeuren wanneer er onvoldoende gras aanwezig is en de dieren gedwongen worden om andere gewassen te eten. Sommige paarden ontwikkelen een voorkeur voor planten die niet goed zijn voor hen, zelfs als er voldoende voedsel is. Dit kan voortkomen uit hun instinct om natuurlijke kruiden te eten als ze zich ziek voelen. Ook wanneer de plant om de een of andere reden aantrekkelijk is geworden of zijn onaangename smaak verdwijnt, zoals meestal het geval is na hakselen, drogen of inkuilen, kunnen grote hoeveelheden giftige planten worden opgenomen. Bovendien kunnen dieren in hooi minder goed de planten selecteren waardoor giftige kruiden zoals Jacobskruiskruid kunnen worden opgegeten. Het grootste aantal vergiftigingen wordt echter vastgesteld wanneer tuinafval gevoederd wordt. Snoeiafval van rododendron bijvoorbeeld, wordt vlot opgegeten terwijl de paarden de struik als dusdanig links laten staan. Ook zijn jonge dieren doorgaans nieuwsgieriger en minder kieskeurig en dus sneller geneigd om giftige planten op te eten.

4.1.2.3 Zijn paarden meer of minder gevoelig dan herkauwers?

Paarden zijn bijzonder gevoelig voor giftige stoffen (toxines). Toxines zijn stoffen die, afhankelijk van één of meerdere factoren, negatief inwerken op het paard. Hierdoor kunnen verschillende functies in het lichaam verstoord worden, met als gevolg dat de dieren ziek worden of niet meer goed functioneren en in sommige gevallen zelfs zullen sterven.

Over het algemeen zijn herkauwers, dankzij de pens die in staat is aanzienlijke hoeveelheden gif af te breken, minder gevoelig voor gifstoffen dan paarden. Zo zijn herkauwers resistent tegen hoeveelheden vingerhoedskruid die dodelijk zijn voor een paard en zijn ze minder gevoelig voor oxaalzuur bevattende planten zoals rabarber. Paarden zijn dan weer minder gevoelig voor blauwzuur (HCN) bevattende planten zoals laurierkers wegens de hogere zuurtegraad in de maag. Of opname van giftige planten daadwerkelijk tot vergiftiging leidt, is afhankelijk van meerdere factoren, met name het type gifstof, de opgenomen hoeveelheid gifstof en het individu.

4.1.2.4 Belangrijkste giftige planten voor paarden

a. Jakobskruid



Inleiding

De plant is twee- of meerjarig en is een zomerbloeiër. Kieming vindt vooral in de nazomer en herfst plaats. Jonge planten zijn gevoelig voor vorst, maar de zaden van het Jakobskruid kunnen zelfs mogelijk tientallen jaren hun kiemkracht behouden.

De plant wordt ook wel 'Armoede' genoemd en dankt deze naam waarschijnlijk aan het feit dat dit kruiskruid soms één van de voornaamst aanwezige planten op kale vlaktes met schrale begroeiing is. De plant groeit langs wegen, dijken en in de duinen, vooral in vegetaties die tamelijk open zijn. Deze vegetaties komen ook voor in weidelanden die (te) intensief beweid worden waardoor open plekken ontstaan of in schrale weidelanden. De plant heeft in ieder geval licht nodig en een open gewoeld terrein (verstoorde grond) om te ontkiemen.

In het eerste jaar van de groei kan de plant hinder ondervinden van konijnevraat. De dieren hebben het niet op de bladeren voorzien maar graven de plant geheel of gedeeltelijk uit en eten de wortels op. Een andere vorm van vraat is gevaarlijker. Vanaf begin mei tot en met juli vliegt in de duinen de Sint Jacobsvlinder (*Hypocrita jacobaeae*). De vlinder legt eitjes aan de onderzijde van de bladeren van het Jakobskruid. De rupsen

(zebrarupsen, rood/zwart of oranje/zwart) vertonen zich soms in grote aantallen en vreten de planten kaal, zodat niet veel van het Jakobskruid overblijft. Het daarop volgende jaar vinden dan ook veel minder rupsen voedsel, simpelweg omdat er weinig planten zijn, waarna het Jakobskruid zich herstelt en het jaar daarop weer volop aanwezig is. De plant en vlinder wisselen elkaar af.

Wat maakt het Jakobskruid zo giftig?

Planten hebben verschillende manieren om zich te verdedigen tegen planteneters. Bij het Jakobskruid worden namelijk pyrolizidine alkaloiden geproduceerd. Na het eten van de plant worden deze stoffen tijdens de spijsvertering omgezet in giftige stoffen en kunnen een schadelijk effect op de lever hebben. Levercellen zullen afsterven en de lever kan ontstoken raken. Niet alle dieren reageren even gevoelig na het eten van de plant en geslacht en leeftijd spelen ook een rol.

Paarden herkennen meestal een niet eetbare plant en laten deze staan in een weide waar volop voedsel te vinden is. In principe eten de dieren alleen giftige planten bij grote voedselschaarste. Deze situatie kan zich voordoen bij een te hoge begrazingsintensiteit, of wanneer giftige planten in het hooi terecht komen. In gedroogde vorm herkennen de paarden het gif niet.

Zowel bij een grote opname van het Jakobskruid ineens, als bij meerdere kleine opnamen over langere tijd leidt tot onomkeerbare schade aan de lever. Bij een acute vergiftiging, dus bij een opname van een grote hoeveelheid in één keer, is massale necrose van de lever te zien.

Dit leidt tot het afsterven van levercellen met een ontsteking van de lever als gevolg. Afhankelijk van de ernst van de vergiftiging herstelt of overlijdt het dier. De lever heeft hierbij blijvende schade opgelopen. Bij herhaaldelijke kleine opnamen van de plant worden in meer of mindere mate de cellen beschadigd. Bij licht beschadigde cellen treedt apoptose op. Dit verschijnsel wordt gedefinieerd als gecontroleerde celdood. De cellen geven door bepaalde signaalstoffen aan dat deze beschadigd zijn en een gevaar vormen voor de rest van de cellen. De cellen kunnen necrotiseren of veranderen in tumorcellen. Door het in gang zetten van het proces van apoptose vallen de cellen in afgesloten blaasjes uiteen en worden door omliggende cellen opgenomen en verteerd. Bij apoptose treedt geen ontsteking op.

Hoe kan het beste omgegaan worden met Jakobskruid?

Dit hangt af van een aantal factoren. In de eerste plaats wordt gekeken wat voor grasland het is en waarvoor het grasland gebruik wordt. Grasland kan gebruikt worden als natuurgebied, voor hooiwinning, eventueel gecombineerd met weidegang of alleen voor weidegang van de paarden.

Op weiden waar Jakobskruid voorkomt, kunnen schapen samen met paarden geweid worden, daar deze dieren veel beter tegen het gif kunnen.

Voor weiden die gebruikt worden voor hooiwinning moet men er zeker van zijn dat het Jakobskruid niet aanwezig is. Dit kan gedaan worden door regelmatig de weide te controleren en de plant met wortel en al uit te steken. Het gebruik van handschoenen wordt aangeraden. De plant is ook giftig voor de mens en via de huidslimvliezen kunnen bepaalde stoffen het lichaam binnen dringen.

Chemische middelen worden niet aangeraden omdat het weinig selectief is en niet alleen het Jakobskruid doodt. Het grasland, bloemen en kruiden, evenals insecten ondervinden schade door de chemische middelen.

Beheersgebieden hebben een uitgestelde maaidatum en mogen pas na 15 juni voor het eerst gemaaid worden en er mag geen gebruik gemaakt worden van bestrijdingsmiddelen. Vaak is in deze gebieden de begrazingsdruk laag en daardoor voldoende ander voedsel voor de paarden aanwezig. De dieren zullen niet snel van de planten eten.

Het meest effectief lijkt het maaien aan het begin van de bloei in juni, juli en eind augustus nogmaals. Laat maaien, eind juli, werkt ook gunstig. Verspreiding van zaad wordt zo voorkomen. Het duurt een aantal jaar, maar op den duur raakt de zaadvoorraad uitgeput en verdwijnt de plant. Alleen maaien op plekken waar de plant voorkomt is onvoldoende. Het aansluitende gebied moet over een lengte van minimaal 50 meter rondom de plant eveneens gemaaid worden. Het is wel belangrijk dat het maaisel afgevoerd wordt, omdat de zaden lang kiemkrachtig blijven. Dit maaisel kan niet als voer gebruikt worden.

Een onderzoek in Nederland waarbij op voormalige landbouwgronden als experiment verschillende velden ingezaaid waren met een variërend aantal grassen en kruiden en enkele niet ingezaaid waren, werden de vegetatieontwikkelingen jaarlijks gevolgd. Op de niet ingezaaide velden vestigde Jakobskruid zich spontaan. De plant begon 2 jaar later te domineren maar na 4 jaar verminderde de plant sterk en waren de planten een stuk kleiner. Bodemschimmels die waarschijnlijk onder invloed van de plant gevormd worden, waren de boosdoeners. Verzuring van de grond doet het Jakobskruid ook verdwijnen.

Op de ingezaaide velden vestigde de plant zich sporadisch, waarschijnlijk belemmerd door de dichte bodembedekking.

De rups van de Sint Jacobsvlinder (*Tyria jacobaeae*) kon een groot deel van de planten opeten en daardoor kwam de plant het volgende jaar in veel kleinere aantallen voor. Verder zijn er meer insecten die van de plant leven en zelfs kunnen vernietigen zoals de thrips (*Haplothrips senecionis*), de bruingele aardvlo (*Longitarsus Jacobaeae*) en de vedermot (*Platyptilia isodactyla*).

Let er wel op dat, gezien de verspreidingskracht van het Jakobskruid, regelmatige inspectie van de weide en aangrenzende gebied een vereiste is, evenals controle of door de paarden van de plant gegeten wordt. Eventueel kan het gebied waar het Jakobskruid staat afgerasterd worden om er zeker van te zijn dat de paarden het niet kunnen eten.

Jakobskruiskruid blijkt haar eigen standplaats ongeschikt te maken. De plant groeit zo'n 70% slechter in grond waar al soortgenoten in hebben gegroeid en waar bacteriën en schimmels zich hebben opgehoopt in en rond de wortels.

Verder belemmert een aantal andere graslandsoorten uit hetzelfde gebied, zoals witte klaver, duizendblad, reukgras en ringelwikke, de groei van Jakobskruiskruid. Omgekeerd groeien veel van deze graslandsoorten juist beter op Jakobskruiskruidgrond.

Door de plant te verwijderen kan zich geen 'remmende bodemmoeheid' opbouwen en blijft de grond geschikt voor Jakobskruiskruid.

Het advies is dan ook om te wachten. Bodemmoeheid kan zich bij een hevige uitbraak al binnen een seizoen ontwikkelen. Afmaaien zodat de planten geen zaden kunnen vormen is wel verstandig.

4.1.3 Bomen in de paardenweide

Niet alle bomen zijn even geschikt voor de paardenwei. Giftige bomen zijn o.a. de walnoot, kastanje, beuk, rode esdoorn en kersen- en pruimenboom. Het beste is om een paard simpelweg geen toegang te geven tot takken, bladeren en vruchten van deze bomen. Eikenbomen zijn eveneens mild giftig, vooral de bladeren en onrijpe, groene eikels.

Eikels bevatten een giftige stof, tannine of tanninezuur. Een klein beetje van deze giftige stof is niet erg, maar van te veel kunnen paarden ziek worden. Deze tannine of tanninezuur kan bloedvaten laten samen trekken, maar ook bloedstolling veroorzaken of eiwitten laten klonteren.

Hierdoor kunnen onder meer nierproblemen ontstaan, te herkennen aan donkere urine. Bij ernstige ziekte gaan de dieren binnen enkele dagen (soms zelfs binnen 24 uur) dood, bij minder ernstige vorm vermageren ze, maar herstellen ze binnen enkele weken. Soms echter wel met blijvende nierschade. Bij drachtige merries is er een verhoogde kans op abortus. De meeste tannine zit in de jonge, groene eikeblaadjes en de onrijpe, groene eikels. Deze blijven normaal wel aan de boom hangen maar tijdens storm en flinke windstoten, vallen ze in grote getale van de boom. Oude, rijpe, bruine eikels bevatten veel minder tannine en zijn dan ook veel minder gevaarlijk.

Losse bladeren van de rode esdoorn zijn zeer giftig en opname is meestal fataal. Van de beuk zijn vooral de nootjes giftig. Naast deze bomen zijn de taxus en buxus veelvoorkomende struiken die zeer giftig zijn en waarmee ieder contact moet worden vermeden. Gemaaid gazon gras is eveneens een risicofactor, omdat hierin endofyten (schimmels) kunnen zitten die gevaarlijke gifstoffen produceren.

Takken en bladeren van andere bomen en struiken, zoals de berk, wilg en druif zijn niet giftig. Toch is het af te raden om grote hoeveelheden aan een paard te geven. Takken en bladeren behoren niet tot het 'normale' dieet van een paard. Vooral takken bevatten bijvoorbeeld veel lignine, een niet-verteerbare vezel, die verstoppingen kan veroorzaken. Verder is van lang niet alle bestaande bomen en struiken onderzocht wat het effect is na opname door paarden.

De schimmel die de spierziekte Atypische myopathie veroorzaakt, kan voorkomen op esdoornbladeren. De zoete smaak van esdoornbladeren is voor paarden aantrekkelijk. Let daarom goed op esdoornbomen langs de weide.

4.1.4 Weiden met andere dieren

Voor het aangaan van sociale contacten en het voorkomen van ondeugden is het raadzaam paarden in kuddeverband te huisvesten. Dit kan het best met soortgenoten maar eventueel ook met andere grazers. Hieronder wordt beschreven wat het weiden met andere dieren inhoudt en waarop gelet dient te worden.

4.1.4.1 Voordelen

Bij het weiden van een paard samen met schapen bleken deze laatste dieren veel minder kieskeurig te zijn en te grazen op plekken waar het paard niet graast, bijvoorbeeld op de mestplekken. Zo kan een eventuele (her)infectie van wormen bij het paard voorkomen worden, doordat sommige wormen gedood worden in de maag van het schaap.

Men dient bij het weiden van meerdere dieren bij elkaar rekening te houden met de karaktereigenschappen van de dieren. Niet alleen een paard kan dominant zijn maar ondanks de afmetingen kan dit dier het afleggen tegen een geit. In extreme gevallen kan een geit kan met zijn hoornen een paard ernstig letsel toebrengen. Het kan echter ook andersom dat het paard naar andere dieren flinke trappen uitdeelt. In de meeste gevallen kunnen deze dieren heel goed samen geweid worden.

Bijzonder is dat dieren gedrag van elkaar overnemen. Zo nam een KWPN-paard gedrag van een IJslander over door te gaan tölten. Dit is een gang die alleen IJslanders laten zien. Een andere ervaring betreft een ezel die bij een groep runderen in de weide stond. Wanneer de koeien gingen liggen herkauwen, ging de ezel ook liggen. Waarschijnlijk omdat het dier dit gedrag interpreteerde als veilig. Kuddedieren gaan bij gevaar niet liggen rusten.

4.1.4.2 Nadelen

Bij het weiden van verschillende dieren bij elkaar kunnen dierspecifieke ziektes door menging van het ene dier op het andere kunnen over gaan, bijvoorbeeld van een geit op een schaap en van een konijn op een haas. Bij paarden moet gedacht worden aan besmetting van wormen van andere dieren. Vooral het weiden van paarden samen met ezels is niet aan te raden. Ezels hebben longwormen en ondervinden hiervan geen hinder in tegenstelling tot paarden. Paarden weiden met schapen, geiten of koeien is over het algemeen geen probleem.

4.1.5 Begrazingsmogelijkheden

Elk dier heeft een eigen manier van grazen en brengt een ander vegetatiestructuur aan in de weide. Onderscheid kan worden gemaakt in grote en kleine grazers. De grote grazers, zoals rund, ezel en paard, zijn structuurvormend omdat deze dieren vegetatiestructuren veranderen en door het graasgedrag een bepaald beeld aan een weide geven. De kleine grazers worden ook wel structuurvolgers genoemd. Vogels, konijnen, hazen, reeën, schapen en geiten vallen onder deze groep. Deze dieren vormen de weide niet.

Daarnaast ziet men dat een koe een ander eetpatroon heeft dan een paard. Een koe eet grote hoeveelheden gras in een keer en trekt deze met de tong kapot. In een koeienweide ziet men nooit een kort gegraasd grasland omdat koeien dit niet kunnen realiseren.

Paarden bijten het gras met de tanden af waardoor de graszode in een paardenweide zeer kort gehouden wordt. Zoals reeds eerder is vermeld is een paard in het wild ongeveer 16 uur per dag bezig met eten, tegenover een koe die ongeveer 9 per dag uur eet en 6 uur bezig is met herkauwen. Paarden op stal krijgen vaak op vaste tijdstippen eten en halen de 16 uur niet. Bij paarden in de weide zou men verwachten dat de tijd besteed aan grazen afhankelijk is van het beschikbare voedsel. Dit blijkt echter tot op zekere hoogte waar te zijn. Uit onderzoek is gebleken dat paarden op een schrale weide 2 tot 3 uur langer grazen.

Wanneer paarden echter in een weide met volop eten staan, wordt de tijd van het grazen minimaal verkort. Het eetpatroon lijkt ingeprent te zijn. Hierdoor kunnen problemen ontstaan omdat of het dier te weinig voedsel opneemt en vermagert of het te veel eet, waardoor het een verhoogde kans op aandoeningen ontwikkelt.

Veel paardeneigenaren bezitten te weinig graasruimte voor de dieren, er is sprake van ruimtegebrek. Het ideaal beeld is om een paard een jaarrond te kunnen laten grazen zonder dat het dier bijgevoerd dient te worden, tenzij het dier dit nodig heeft om prestaties te kunnen leveren. Vaak is de begrazingsdichtheid erg hoog en bestaat er een verhoogde kans op wormbesmetting en een afname van de flora en fauna.

4 paarden/ha zou de ideale norm zijn.

4.1.5.1 Standweiden

De dieren begrazen de ganse oppervlakte tegelijk zodanig dat het gras steeds overal even lang is. (behalve wellicht de mest plaatsen). Wanneer het aantal paarden op het perceel aangepast is, zullen deze steeds over voldoende mals gras beschikken. Een constante graslengte van 10 tot 12 cm wordt als optimaal aanzien. Het zal echter bijna altijd nodig zijn om in het voorjaar omwille van de snelle voorjaarsgroei een gedeelte van de weide af te spannen of te maaien. Bij te lage bezetting (te weinig dieren of te felle groei) zullen er verliezen optreden door te oud gras dat niet meer gegeten wordt. Bij een te hoge bezetting zal het gras voortdurend te kort zijn waardoor teveel groeipunten zullen beschadigd worden met sterke productiedaling als gevolg. Onkruiden zullen zich eveneens gemakkelijker ontwikkelen tussen kort gras. De goed toegepaste techniek van standweiden heeft

als voordeel dat men weinig afrastering nodig heeft, dat men een goede graszode behoudt en ook dat de dieren rustig blijven. Nadeel is echter dat dit een minder vlot systeem is wanneer men wilt maaien.

4.1.5.2 Omweiden

Bij deze techniek blijven de paarden maar enkele dagen op een bepaald perceel. Men streeft ernaar dat het gras een lengte van circa 15 cm heeft als de paarden op het perceel komen. Indien het gras te lang wordt, heeft men de mogelijkheid om één of meerdere percelen niet te laten beweiden maar te maaien. Voordelen van dit systeem zijn dat men het grasaanbod beter onder controle heeft. Bovendien levert deze techniek beduidend meer gras op per ha. Nadeel is dat men meer afrastering nodig heeft. Bovendien zullen de paarden onrustiger zijn. Telkens zij de paardenhouder bemerken, zullen ze denken een nieuw perceel te krijgen en gaan ze onrustig worden en vaak een agressief gedrag vertonen.

4.1.5.3 Maaien

Op het ogenblik dat de grashalm in aar komt is de groei voorbij en zullen bovendien de groeipunten stilvallen. Gras in aar zal geen nieuwe spruiten meer vormen en de bestaande groeipunten dreigen te verstikken. Eens de aar gevormd, zal de kwaliteit van het gras er snel op achteruit gaan. Het gehalte aan ruwe celstof zal sterk stijgen en alhoewel dit voor paarden best wat hoger is dan voor bijvoorbeeld rundvee mag men niet te lang wachten met maaien. Als vuistregel mag men aannemen: “Maaien van zodra het gras in aar komt” en alleszins niet wachten tot de aren beginnen te rijpen. Een normale maaiperiode voor paarden is de eerste helft van juni. Uiteraard zal men bij het bepalen van dit tijdstip eerst en vooral rekening dienen te houden met de weersvoorspellingen. Indien het gemaaid gras bestemd is als ruwvoeder voor de paarden tijdens de winter zal men toch een periode van minstens 3-4 dagen (voordroog) en 5-7 dagen (hooi) zonnig weer nodig hebben om een goed product te bekomen. Regen tijdens het droogproces leidt tot meer werk en dalende kwaliteit.

a. Hooien

Hooi is gedroogd gras met een drogestof gehalte van 84 % of hoger. Vanaf dit drogestof gehalte zal het product gemakkelijk bewaren en niet meer onderhevig zijn aan bederf. Om veldverliezen te beperken is het belangrijk het droogproces zo kort mogelijk te houden. Per schudbeurt gaan telkens een gedeelte van de plantendelen verloren. Hooi maken heeft als voordeel dat het zeer gemakkelijk te bewaren en te vervoederen is. Bovendien is het proces niet duur en kan het uitgevoerd worden zonder al te gespecialiseerde machines. Nadeel is dat hooien nadelig is voor de zode van de weide; de hergroei zal eerder trager zijn. Verder is men bij het hooien ook zeer weersafhankelijk. Regenweer leidt tot meer schudbeurten, dus meer veldverliezen en uiteindelijk door afbraak van de eiwitten in het blad tot mindere kwaliteit. Voor het bewaren van hooi moet men beschikken over een grote overdekte en liefst verharde ruimte. Het onvermijdelijke stof in hooi kan bij gevoelige paarden hoesten veroorzaken.

b. Voordroog

Voordroog heeft een drogestof gehalte van 40 % - 50 %. Om gras tot dit niveau te drogen moet men toch 3 à 4 zonnige dagen hebben. Deze techniek heeft als voordeel dat men minder weersafhankelijk is. Het geoogste product kan buiten opgeslagen worden wat de bewaarkosten drukt. Bovendien is het volledig stofvrij wat de gezondheid van de paarden ten goede komt. Gras met een dergelijk drogestof gehalte bewaart niet zomaar bij gewone opslag. Wanneer het luchtdicht afgesloten wordt, zullen er bepaalde anaërobe gistingsprocessen optreden waardoor het vochtig milieu in het product zuurder wordt en alle bederfprocessen stilvallen. Belangrijk bij dit proces is dat de lucht zoveel mogelijk uit het product geperst wordt.

Het luchtdicht afsluiten gebeurt in de praktijk op twee verschillende wijzen. Ofwel wordt het voorgedroogde gras na goed aandrukken met de tractor luchtdicht afgedekt met een plastic folie die hetzij met grond, hetzij met andere materialen bevestigd wordt. Dergelijke bewaartechniek noemt men “inkuilen”. De andere wijze is het persen van het gras in grote balen die daarna omwikkeld worden met plastic folie. De techniek van inkuilen heeft als voordeel goedkoper te zijn. Nadeel is het moeilijk aandrukken van het materiaal. Vooral voordroog met een hoog drogestof gehalte laat zich moeilijk aandrukken. Hierdoor stijgt de kans op schimmelontwikkeling en dus bederf. Eens de kuil geopend is, is het nodig dat ongeveer 1 meter kuil per week opgevoerd wordt. Als dit niet lukt zal men verliezen hebben doordat het aan de lucht blootgestelde deel van de kuil zal bederven vooraleer het verbruikt is. Het persen van voordrooggras in balen en vervolgens omwikkelen met folie heeft als grootste nadeel de hoge kostprijs (ongeveer een dubbele kostprijs t.o.v. inkuilen). Voordeel is dat men door kleine balen te laten persen ook voor een beperkt aantal paarden dit systeem kan toepassen. Gezien men met de huidige persen de balen ook bij een vrij droog product toch hard genoeg kan persen zal de bewaarbaarheid zeer goed zijn. Men dient wel de nodige voorzorgen te nemen om de folie niet te beschadigen tijdens de bewaring.

4.1.5.4 Stripbegrazing

Stripbegrazing betekent dat het paard niet de hele weide ineens krijgt, maar om de zoveel tijd wordt de afrastering een stukje verschoven zodat de paarden voortdurend een afgegraasd deel met aan de rand vers gras ter beschikking hebben.

Voordelen:

- De hoeveelheid gras die het paard krijgt is voortdurend aan te passen aan de conditie en de voedingswaarde van het gras.
- De fructaanopname blijft binnen de perken omdat het korte gras, dat verhoudingsgewijs het meeste fructaan bevat, grotendeels is afgeschermd. Bovendien kunnen de paarden niet zo extreem veel eten zoals ze zouden doen in een weide vol sappig gras.
- Het verse gras wordt niet bevuild met mest voordat het is opgegeten.
- De weide heeft meer herstel mogelijkheden waardoor de jaarlijkse opbrengst groter is.

4.1.5.5 Graastijdbeperking

Is niet alleen een methode om de hoeveelheid gras beter te kunnen doseren maar ook om de fructaaninname te beperken. Het fructaangehalte¹ van het gras is onder andere afhankelijk van het seizoen en tijdstip van de dag. Hieruit volgt dat 's morgens meestal de geschikte tijd is om de paarden te laten grazen maar dat dat tijdstip bij nachtvorst beter naar de middag verschoven wordt tenzij de zon fel schijnt. Wanneer het koud is kan het fructaangehalte al snel hoog oplopen, zeker wanneer het 's nachts vriest terwijl overdag de zon uitbundig schijnt. Dit zijn weersomstandigheden die vooral in het voorjaar frequent voorkomen; dat is dan ook de meest risicovolle periode van het jaar.

4.2 Wormpreventie

4.2.1 Meest voorkomende wormen

De meest voorkomende wormen bij het paard zijn: veulenworm (*Strongylus westeri*), spoelworm (*Parascaris equorum*), aarsworm (*Oxyuris equi*), grote en kleine bloedworm (*Strongylus vulgaris* en *Cyathostominae*)

Worm	Symptomen
Veulenworm	- Hoest - Diarree - Huidletsels ter hoogte van ledematen
Spoelworm	- Neusvloei - Hoest - diarree
Paardenhorzel	- maagklachten bij zware infecties
Lintworm	- koliek bij zware infecties
Aarsworm	- jeuk rond aars
Grote bloedwormen	- vermageren - koliek - bloedarmoede
Kleine bloedwormen	- diarree - koliek - oedeemvorming - volwassen wormen geven signaalstof af waardoor de zich eveneens in de darmen bevindende onvolwassen larven in een

¹ Zie punt 7.1.6.1.

soort sluimertoestand terecht komen. Ze worden daarbij ingekapseld in het darmslijmvlies. De larven blijven inactief, tot het moment dat de signaalstof wegvalt. Dit gebeurt wanneer de volwassen wormen verdwijnen. Deze geven dan geen signaalstof meer af waardoor de ingekapselde larven tot leven komen en zich een weg door het darmslijmvlies naar buiten banen. Dit kan het paard erg ziek maken en zelfs tot de dood leiden.

Naam		Strategie
Bloedwormen	Strongyliden	Besmetting vindt plaats in het gras, dus buiten het weideseizoen is preventief ontwormen niet nuttig. Besmetting treedt vnl. op tijdens warme vochtige perioden.
Spoelwormen	Parascaris	Worden vooral gezien bij veulens, oudere paarden hebben veelal weerstand en bij hen is preventief ontwormen dus niet nuttig.
Lintwormen	Anaplocephala	Levert niet vaak problemen op. Is niet met normale (ivermectine) wormspuit te bestrijden.
Veulenworm	Strongyloides	Wanneer je geen veulens hebt is het niet nuttig om hiertegen te ontwormen.
Aarsmaden	Oxycuris	Zijn hinderlijk maar ongevaarlijk en gemakkelijk te zien. Heeft je paard ze niet dan is het nutteloos hiertegen te ontwormen.
Paardenhorzel		Zijn hinderlijk maar ongevaarlijk. Komen maar een beperkt deel van het jaar voor. Bestrijding is ook mogelijk door de eitjes van de vacht te verwijderen.

Naam	Naam (L)	Besmbron	besmperiode	Ziektebeeld	Aantonen	Middel
Kleine bloedworm	Strongyliden	Weide	Zomer-herfst	Ernstig	Mestonderz	ivermectines
Grote bloedworm	Strongyliden	Weide	Zomer-herfst	Ernstig	Mestonderz	Ivermectines
Spoelworm	Parascaris	Weide	Hele jaar	Veulens ernstig	Mestonderz	Ivermectines
Lintworm	Anaplocephala	Weide/hooi	Hele jaar	Geen-ernstig	Mest/bloed	Praziquantal
Veulenworm	Strongylides	Moedermelk	Hele jaar	Veulens ernstig	Mest	Ivermectines
Aarsmaden	Oxyuris	Weide	Hele jaar	Licht	Visueel	Ivermectines

De meeste, zo niet alle, gedomesticeerde paarden in België worden met enige regelmaat ontwormd. Dit gebeurt niet op een curatieve maar op een preventieve manier.

De verwilderende paarden die in België rondlopen, worden zelden of nooit ontwormd en schijnen geen last van de wormen te hebben. Door opgelopen infecties bouwt het paard een natuurlijke weerstand tegen een aantal parasieten op.

Gedomesticeerde paarden die nieuw in een weide komen waar andere paarden van verschillende eigenaren bij elkaar lopen komen vaak niet onder de ontworming uit, vooral door overbeweiding.

Een eenduidig ontwormingsschema is er niet.

4.2.2 De invloed van ontworming op mest en milieu

Mest zorgt voor een verrijking van de flora en fauna. Op de mest leven schimmels, bacteriën, wormen en er komen torren, strontvliegen, mestkevers en andere insecten op af. Deze insecten leven van de mest en vormen weer een voedselbron voor vogels en zoogdieren. Vooral mestkevers en vliegen spelen een belangrijke rol bij de afbraak van mest. In een natuurlijke weide eten en verteren de mestkevers de mest waardoor de voedingsstoffen beschikbaar komen voor het grasland. Doordat de vogels in de mest pikken valt deze uit elkaar en wordt deze ook makkelijker door de grond opgenomen als natuurlijke bemester. Op de mestplaatsen ontstaat dan ook een andere vegetatie dan op plekken waar alleen gegraasd wordt.

Teveel mest in de weide is echter niet goed. Door een te intensieve begrazing worden de latrines te groot. Hierdoor neemt het te begrazen gebied voor de paarden af en kan de mest niet snel genoeg verteren en wordt de worminfectiedruk groter. De grond wordt door te veel mest te zuur, wat nadelig is voor het grasland, de bloemen en kruiden. Bij gebruik van kunstmest en bestrijdingsmiddelen, waaronder ook ontwormingsmiddelen verdwijnt een groot deel van het bodemleven. Door de ontwormingsmiddelen die aan de paarden gegeven worden, ontstaat 'dode' mest. Dit wil zeggen dat er minimaal leven in de mest aanwezig is, waardoor de ecologische structuur in de weide aangetast wordt.

Er zijn ook biologische ontwormingsmiddelen op basis van kruiden in de handel. Hierbij wordt niet 100% van de wormen bestreden maar uit onderzoek is gebleken dat bij sommige wormen een afname van de besmetting van ruim 90% zichtbaar werd. Geconcludeerd kan worden dat het raadzaam is eerst een wormonderzoek uit te laten voeren alvorens een paard te ontwormen.

4.2.3 Een doordacht ontwormbeleid

4.2.3.1 Periodieke ontworming

In natuurlijke omstandigheden bestaat er een evenwichtige balans tussen gastheren en parasieten. Parasieten passen zich doorgaans zo aan dat ze het hun gastheer het leven niet al te zuur maken want als de gastheer dood gaat is het met de parasiet ook afgelopen.

Paarden bouwen weerstand op tegen de wormen en ze doen aan passieve wormbestrijding door rond plaatsen waar gemest is niet of nauwelijks te grazen. In de vrije natuur heeft het paard natuurlijk ruimte genoeg om deze passieve wormbestrijding goed te laten werken. Verder loopt het paard er niet als enige rond, andere graasdieren hebben andere soorten parasieten en de parasieten van het paard gaan dood als ze door de verkeerde gastheer opgenomen worden.

Door overmatig gebruik van ontwormingsmiddelen krijgen de paarden weinig kans om weerstand op te bouwen, worden paarden frequent belast met de gifstoffen en overmatig gebruik leidt tot resistentie.

Daarom is het belangrijk om volgende zaken in acht te nemen:

- Gebruik middelen alleen waar ze nodig zijn. De gangbare methode om veelvuldig preventief te ontwormen leidt ertoe dat er vaak ontwormd wordt terwijl het paard nauwelijks wormen heeft of in een seizoen waarin de wormen geen serieuze bedreiging vormen. Dit vergroot de kans op het ontstaan van resistentie.
- Beter over- dan onderdoserend: bij onderdosering neemt het ontstaan van resistentie onevenredig toe.
- Gebruik de juiste afwisselings- of combinatiestrategie.
- Ga niet experimenteren.

Ivermectine wordt het meest gebruikt, omdat er nog geen resistentie bekend is. Een groot nadeel van dit middel is dat het zeer schadelijk voor het milieu is. Vooral via subcutane toediening (via de huid) wordt het middel langdurig, zelfs maanden lang uitgescheiden uit het lichaam in de mest. Gedurende de eerste weken treedt 100% sterfte op bij larven van de mestkevers. Ook treedt sterfte op bij larven van vliegen en kevers en heeft Ivermectine een negatief effect op waterorganismen. Op regenwormen lijkt het nauwelijks effect te hebben, maar omdat wormen aan het begin van de voedselketen staan, treedt doorvergiftiging naar wormetende zoogdieren en vogels op.

Hieronder worden mogelijkheden aangedragen om zorgvuldig met ontworming om te gaan en de wormdruk in de weide laag te houden.

Voordat wordt besloten een paard te ontwormen kan een test gedaan worden, waarbij het aantal wormeieren wordt geteld. Het onderzoek wijst dan uit of het nodig is het dier te behandelen tegen wormen.

Er zijn verschillende manieren van ontworming die geen tot relatief weinig schadelijk effect hebben op de weide:

- * Er kan voor gekozen worden om een stuk van de weide af te zetten en het paard of de paarden hierop te ontwormen en te weiden totdat het middel is uitgescheiden. Het is raadzaam de mest dagelijks te verwijderen om een zo'n groot mogelijk graasgedeelte voor de paarden vrij te houden.
- * Paarden kunnen op stal ontwormd worden en blijven hier enige tijd staan totdat het middel via de mest uitgescheiden wordt, waarna het paard de weide op kan.
- * Indien bovenstaande mogelijkheden niet toepasbaar zijn, kan dagelijks de mest verwijderd worden uit de weide. Dit is echter arbeidsintensief. De duur is afhankelijk van het middel en de manier van toedienen.

4.2.3.2 Mestonderzoek

Nog beter is het om alleen te ontwormen wanneer er daadwerkelijk sprake is van een besmetting. Via een mestonderzoek kan de aanwezigheid van veel soorten wormen worden vastgesteld.

De voordelen zijn:

- Worden er in de mest bijna geen eitjes aangetroffen en heeft het dier geen gezondheidsklachten dan hoeft men niet te ontwormen.
- Worden er veel eitjes aangetroffen in de mest dan weet men precies om wat voor wormen het gaat en kan men die op de meest effectieve manier bestrijden.
- Men behandelt enkel de paarden die daadwerkelijk besmet zijn. Vaak zijn paarden in dezelfde groep niet besmet omdat ze een betere weerstand hebben. Deze moeten dan ook niet ontwormd te worden.
- Men krijgt inzicht in het soort wormen dat er onder zijn/haar paarden leeft en welke paarden daarvoor gevoelig zijn.
- Bij een herhaald mestonderzoek weet men of de ontwormingsstrategie heeft gewerkt en/of er sprake is van resistentie.
- Het is uiteindelijk goedkoper, milieuvriendelijker en veiliger dan veelvuldig 'preventief' ontwormen.
- De kans op resistentie is kleiner omdat er minder hoeft te worden ontwormd.
- De paarden krijgen meer kans om natuurlijke weerstand op te bouwen.

4.2.4 Preventie

Er zijn een aantal maatregelen die genomen kunnen worden om de infectiedruk zo laag mogelijk te houden. Het betreft hier maatregelen die de weide betreffen: bij een wormbesmetting bevindt 95% van de totale wormpopulatie zich als larve op de weide en niet in het paard.

- Wees voorzichtig met de introductie van nieuwe paarden. Preventief ontwormen vooraleer ze op de weide te laten is aan te raden of beter nog een mestonderzoek te laten doen.
- De mest zo veel mogelijk uit de weide verwijderen.
- De mestballen laten uitdrogen in de zon waarbij veel van de eitjes en larven doodgaan. Dit kan bevorderd worden door de mestballen uit elkaar te laten vallen (slepen van de weide, kippen laten lopen) of hoog gras rond mestplaatsen wegmaaien waardoor de larven geen schuilplaats meer hebben.
- De weide een seizoen niet voor begrazing gebruiken werkt erg zuiverend omdat de larven geen gastheer meer kunnen vinden. De weide kan in dat seizoen wel gebruikt worden om te hooien.
- Afwisselende begrazing door paarde en herkauwers of desnoods gelijktijdig. Dit omdat de meeste paardenwormen niet overleven in herkauwers. (let wel: ezels zijn geen herkauwers en een prima gastheer voor paardenwormen). Indien door schapen: opletten voor leverbot.

DEEL IV: PAARD EN LANDSCHAP

5 Weide

5.1 Inrichting

De natuurlijke weide verschilt op veel punten van een cultuurweide. Te beginnen met de opzet. Geen strakke lijnen, maar vloeiende, natuurlijke grenzen. Voordat (bij)sturend beheer kan worden ingesteld, moet meestal de situatie eerst worden veranderd om de bestaande weide of het terrein geschikt te maken. Om de ecologische mogelijkheden optimaal te benutten is het veelal noodzakelijk de bodem, waterhuishouding en beplanting aan te passen. Na de inrichting blijft onderhoud noodzakelijk maar echter veel minder frequent en daardoor goedkoper dan bij traditioneel beheer.

5.1.1 Reliëf

Door het gevarieerd afgraven van de bodem komen verschillende grondlagen boven te liggen wat ook weer bijdraagt aan een diversiteit van flora en hierdoor ook van de fauna. Tevens wordt op deze manier reliëf aangebracht in het landschap. Waar op de ene plek grond wordt afgegraven, kan dit op een ander plek gebruikt worden voor ophoging van de weide. Dit geeft een gevarieerd aanzicht en de natuurlijke omgeving van de paarden wordt op deze manier nagebootst. Reliëf verschillen zorgen voor een spannend landschap en een leuk speelterrein voor de paarden. Zij houden ervan om een heuvel op te rennen en het heeft tevens een functie van uitkijkpost. Op de ophogingen kunnen zich bloemrijke vegetaties ontwikkelen. De vegetaties trekken veel vlinders en insecten aan zoals bijen en hommels.

5.1.2 Landschap

Bij de aanleg of omvorming naar een natuurlijke weide wordt rekening gehouden met de vegetatie die in de omgeving voorkomt. Er wordt voornamelijk gewerkt met inheemse flora (bomen, struiken, kruiden- en bloemenmengsels). Zo ontstaat een optimale inpassing van de weide in het landschap. Let er bij de inrichting op dat niet alleen de weide maar ook het huis en erf betrokken worden bij de landschappelijke uitstraling.

5.1.3 Bodem

Bij de aanleg van een natuurlijke weide wordt eerst naar de bodem gekeken. De meeste cultuurweiden zijn voedselrijk, zeker bij weiden die gebruikt worden voor hooiwinning om een grote productie te behalen. Vanuit een natuurlijke weide wordt begonnen om de voedselarme grond naar boven te brengen om te voorkomen dat de begroeiing te snel groeit.

Door de voedselarme grond naar boven te brengen, groeien gewone (on)kruiden minder snel en komen zeldzame, aantrekkelijk bloeiende inheemse soorten terug. Welke dit zijn is grondsoortafhankelijk. Algemeen voorkomende planten in de weide zijn paardenbloem, madelief, dotterbloem, witte klaver en verschillende soorten ereprijs en gewone brunel.

Bijzondere, minder algemene soorten zijn bijvoorbeeld knoopkruid en beemdkroon. Het kan echter zijn dat door het afgraven van de bovenlaag er geen zaden meer in de grond zitten.

Men kan dan kiezen voor het zaaien van kruiden of wachten op wat op natuurlijke wijze verspreid wordt. Door het afvoeren van de voedselrijke bovenlaag wordt minder biomassa geproduceerd, waardoor de onderhoudsintensiteit vermindert.

5.1.4 Poel

Het creëren van een poel is een belangrijk element in een natuurlijke weide. Dit kan bijvoorbeeld door het afgraven van een stuk grond maar ook door een sloot deels aan te passen zodat deze overloopt in een poel. Hierbij is de slootkant afgevlakt, waardoor een zwak glooiende oeverrand ontstaat zodat de paarden eenvoudig bij het water kunnen. Het is wel aan te raden de poel dieper te maken dan de sloot, zodat er bij droogte altijd water in de poel staat.

Een poel is een omsloten en stilstaand oppervlaktewater. De grootte van een poel kan erg variëren. Een tamelijk diepe poel kan de grondwaterspiegel bereiken maar de inhoud bestaat vooral uit regenwater. Sommige poelen ontstaan uitsluitend na hevige neerslag, bij anderen is de waterstand er behoorlijk afhankelijk van. Indien de weide in een gebied met lage grondwaterstand ligt, is een poel aanleggen niet aan te raden omdat ze vaak droog zal staan.

Bij het aanleggen van de poel moet erop gelet worden dat niet door de ondoorlatende grondlaag gegraven wordt, anders stroomt het water weg. Poelen zijn niet alleen van nut om de paarden te voorzien van water om te drinken en te baden maar de geleidelijke overgangszone is een belangrijk gebied voor veel waterdieren, vogels en amfibieën.

Bij de aanleg van een poel is het belangrijk dat een soortenrijke en gevarieerde beplanting de kans krijgt om zich te ontwikkelen. Water- en oeverplanten zuiveren het water waardoor een heldere poel vol leven ontstaat. Als de poel goed in balans is, kan ongeveer een derde van de poel toegankelijk gemaakt worden voor paarden. Als

paarden langs de hele poel bij het water kunnen en alles stuktrappen, ontstaat het gevaar dat de poel zijn helder water evenwicht verliest en een kweekplaats voor muggen wordt.

5.1.5 Zandrolplek

Vaak wordt vergeten dat paarden graag een zandspeelplek gebruiken. Een zandplek kan eenvoudig worden aangelegd door een aantal kubieke meter zand op de huidige bodem aan te brengen. Paarden rollen hier graag in, vooral als de dieren bezweet zijn. Het heeft een belangrijke functie: het verzorgt de vacht en verwijdert eventuele parasieten.

5.1.6 Grasland

5.1.6.1 Grasmengsel

Een weide met een goede grasmat is van essentieel belang, daar het de voedselbron voor paarden is. Gras vormt zoden, die naar verloop van tijd een soort bodembedekkende mat vormen. Door deze eigenschap wordt het meeste onkruid onderdrukt. Een slechte grasmat wordt eerder vertrapt wat zorgt voor kale plekken waar geen gras meer groeit.

Een paardenweide kan best worden ingezaaid met een grasmengsel ontwikkeld voor paarden in plaats van met de typische weidemengsels die meer geschikt zijn voor koeien. Koeienweides bestaan hoofdzakelijk uit snel groeiende raaigrassen. Deze hebben een hoge energiewaarde, bevatten veel suikers (fructaan), veel eiwit en weinig structuur. Deze grassoorten zijn minder geschikt voor paarden omdat paarden minder eiwit en meer structuur nodig hebben in hun voeding. Vroeger werd aangenomen dat teveel eiwitrijk gras tot hoefbevangenheid kon leiden maar hedendaags onderzoek wijst uit dat hoge gehalten aan fructaan in het gras de boosdoener zijn. Fructaan is een koolhydraat dat door de grasplant wordt aangemaakt onder invloed van zonlicht. Het wordt gebruikt om te groeien. Is dat groeien op een bepaald moment niet mogelijk dan zal de plant het overtollige fructaan opslaan tot een moment waarop het wel weer kan gebruikt worden om te groeien. Bepaalde weersomstandigheden kunnen tot de productie van fructaan leiden. Dat gebeurt vooral wanneer de temperatuur vrij laag is terwijl de zon uitbundig schijnt. Typische weersomstandigheden die vaak optreden in het voorjaar en daarom is het niet zo verwonderlijk dat hoefbevangenheid vaak in het voorjaar voorkomt.

Paarden gebruiken het grasland anders dan koeien. Ze bijten het gras zeer kort af met de tanden terwijl koeien het eerder afmaaien met de tong. Daardoor zullen paarden vlugger de groeipunten van de grasplant afgrazen waardoor de plant veel trager zal hergroeien. Bij de keuze van het grasmengsel zal men dus soorten moeten kiezen met groeipunten zeer laag bij de grond.

Zoals reeds eerder vermeld werd, hebben paarden meer structuur (ruw vezel of stengelmateriaal) nodig in hun rantsoen dan koeien. Dus zal men grovere grassoorten moeten inschakelen (o.a. lammerstaart). Deze grassoort kent bovendien een latere groei waardoor de dalende opbrengst van de andere soorten vanaf de maanden augustus en september enigszins gecompenseerd wordt door deze late grassoort.

Kort samengevat dient een grasmengsel voor een paardenweide rassen te bevatten die structuurrijk zijn, een goede standvastigheid bieden, die een lage fructaan-index en een laag groeipunt hebben en bovendien verrijkt zijn met enkele gezonde kruiden zoals Smalle weegbree, Wilde peen, duizendblad, e.d.

Onderstaande grassoorten zijn geschikt voor de paardenweide.

Grassoorten naast Engels raaigras (*Lolium perenne*) gebruikt in paardenweidemengsels: beemdlangbloem (*Festuca pratensis*), gestreepte witbol (*Holcus lanatus*), goudhaver (*Trisetum flavescens*), kropaar (*Dactylis glomerata*), rietzwenkgras (*Festuca arundinacea*), roodzwenkgras (*Festuca rubra*), ruwbeemdgras (*Poa trivialis*), timotheegras (*Phleum pratense*), lammerstaart (*Thimothée*) en veldbeemdgras (*Poa pratensis*).

5.1.6.2 Soortenrijke paardenweide

De weide kan ingezaaid worden met een paardenweide mengsel met kruiden. Dit kan op de kale(re) plekken in de wei zodat het niet overwoekerd wordt door het gras en goed kan ontkiemen. Het mengsel is speciaal voor paarden beschikbaar en zorgt voor een variatie in de voeding maar het is ook geschikt voor intensief gebruik. Kruiden zijn tevens een aanvulling van mineralen en andere voedingsstoffen.

In een paardenweide kunnen meer plantensoorten een plaatsje krijgen dan enkel grassen. Echter niet alle planten zijn geschikt voor paarden. Inheemse plantensoorten en een variatie aan soorten zijn belangrijk: voor de ontwikkeling van een soortenrijk grasland in de weide dient deze zo min mogelijk bemest te worden. Dit zorgt voor een gevarieerd en eiwitarm dieet. Let ook op voor plantensoorten die giftig zijn voor paarden. Gebruik in een weide voor paarden geen gewasbeschermingsmiddelen. Deze kunnen de gezondheid van de paarden schaden en verlagen de soortenrijkdom aan planten in de weide en dus de variatie in het dieet voor de paarden.

In de handel kan men kruidenmengsels verkrijgen om samen met het gras in te zaaien in een paardenweide. Deze kruidenmengsels bevatten veelal soorten als: citroenmelisse (*Melissa officinalis*), echte kamille (*Matricaria recutita*), fenegriek (*Trigonella foenum-graecum*), fluitenkruid (*Anthriscus sylvestris*), gewoon duizendblad (*Achillea millefolium*), goudbloem (*Calendula officinalis*), karwij (*Carum carvi*), kleine pimpernel (*Sanguisorba minor*), peterselie (*Petroselinum crispum*), venkel (*Foeniculum vulgare*), wilde cichorei (*Cichorium intybus*) en wilde peen (*Daucus carota*).

5.1.7 Bomen en struweel

Bomen zijn niet alleen beeldbepalend in het landschap, ze bieden ook enkele voordelen voor paarden. Ze geven hen beschutting tegen wind, regen en zon en de stam van een hoge boom kan dienen om zich tegen aan te schuren. Door hun wateropname (vnl. knotwilgen) zorgen bomen er voor dat het weiland droger wordt. Daarnaast zijn bomen erg belangrijk voor de biodiversiteit, nest- en broedgelegenheid voor vogels, een groeiplaats voor (korst)mossen en paddenstoelen en een habitat voor insecten en kleine zoogdieren.

Alleenstaande bomen of bomen als opgaande rijbeplanting worden meestal aangeplant tussen twee weides. Zo staan ze niet in de weg en dienen ze niet omrasterd te worden om vraat te voorkomen. Daarenboven kunnen paarden dan in twee weides profiteren van de schaduw. In functie van schaduw is het niet nuttig om bomen aan te planten aan de noordkant van een perceel. Bomen in een weide (bijvoorbeeld hoogstamfruitbomen) dienen wel omrasterd te worden.

Onder bomen valt minder licht waardoor gras minder goed groeit maar ruige kruiden wel. Deze zones vormen een voedselbron, beschutting en overwinteringsplaats voor kleine dieren zoals muizen en insecten. Tevens voorzien de bomen en planten de paarden van een deel van de voeding.

Paardenhouders moeten er wel op letten dat de weide niet te intensief begraasd wordt omdat bomen en planten dan niet de kans krijgen om te herstellen. Ter voorkoming of beter gezegd om vraat te beheersen kan gekozen worden voor het afzetten van een deel van de vegetatie. De dieren kunnen hiervan eten en andere delen krijgen de tijd om te herstellen of te ontwikkelen. Sommige planten ontwikkelen een afweermecanisme tegen de vraatzucht van de paarden. Bijvoorbeeld de meidoorn wordt graag gegeten. Vooral de uitlopers zijn voor paarden erg smakelijk. Door het veelvuldig aanvreten van de struiken vormen zich talloze aftakkingen waardoor deze uiteindelijk mede dankzij de stekels een ondoordringbare barrière vormen waarvan de paarden niet meer kunnen eten. Zo ontstaat een nieuw struweel en kunnen binnen een doornstruweel jonge bomen veilig uitgroeien.

Door het foerageren van de paarden en het plaatselijk aanvreten van de vegetatie ontstaat bij extensieve begrazing op kleine schaal een gevarieerde weide met paden, kale plekken en bosjes. Dit gebeurt ook in natuurgebieden waar paarden leven.

Het plaatsen van dode boomstronken biedt de paarden een goede plek om zich aan te kunnen schuren. Ook leven op en in het dode hout vele insecten die weer als voedselbron dienen voor zoogdieren en vogels. Het biedt beschutting en een schaduwplek voor de kleine grazers zoals geiten en schapen. Na enige tijd kan het een en ander gaan groeien op de stronk waardoor het een aantrekkelijke woon- of schuilplek wordt voor kleine zoogdieren.

5.1.8 Vogelhaag

Een zogenaamde vogelhaag is een ideale plek waar vogels zich kunnen nestelen. Het biedt tevens bescherming, ook voor de paarden tegen zon en wind en dient als voedselbron in de vorm van vruchten aan de struiken en insecten die hier huizen. Ook de vogels die in de weide en omgeving broeden, kunnen hiervan eten. Een vogelhaag is een dicht struweel van bloeiende heesters, planten met doornen en klimplanten en kan rond de weide of erf aangeplant worden.

5.1.9 Grenzen

In een natuurlijke weide wordt zoveel mogelijk gekozen voor weidegrenzen die niet strak en rechtlijnig zijn, maar een natuurlijke uitstraling hebben. Dit kan gecreëerd worden door houtwallen of beplanting rond of langs de afrastering aan te brengen.

Hieronder wordt ingegaan op de veel voorkomende soorten afrasteringen die de grenzen van de weide vormen. Verschillende soorten kunstmatige afrasteringen zijn te verkrijgen maar men kan ook kiezen voor een natuurlijke afscheiding van de weide. In eerste instantie is het belangrijk dat een afrastering stevig en veilig is. Verder speelt naast geld ook smaak een belangrijke rol in de keuze van afrastering. Voor alle soorten afrastering geldt dat de omheining zo hoog moet zijn dat paarden niet de neiging krijgen eroverheen te springen. Ook dient de afrastering ook laag genoeg te zijn om te voorkomen dat paarden er onderdoor gaan.

5.1.9.1 Natuurlijke perceelgrenzen

Natuurlijke grenzen rondom de weide kunnen gevormd worden door de aanplant van groenschermen of door sloten. Hieronder worden de verschillende types groenschermen kort opgesomd. Bij het plaatsen van groenschermen dient rekening gehouden te worden met de keuze van de beplanting aangezien sommige planten graag door paarden gegeten worden en andere soorten giftig kunnen zijn. Een groenschermdient dan ook eerder als visuele afscheiding. Door het plaatsen van een stroomdraad zorgt men ervoor dat de afscheiding niet gegeten wordt en voorkomt men het uitbreken van het paard terwijl het groenschermonvoldoende dicht is. Zorg bij het aanplanten van een groenschermdoor een aantal openingen. Wind zorgt voor verkoeling voor de paarden en door de wind hebben de dieren minder last van vliegen. Bij sloten als natuurlijke perceelgrens is het ook nuttig om een stroomdraad te plaatsen zodat de paarden niet in de sloot terecht komen of over het water springen en zo uit de weide ontsnappen.

a. Inheemse bomen en struiken als perceelgrens

Soort	Haag	Heg	Houtkant	Knotboom	Alleen/bos	Nat ?	Giftig ?
Boswilg (<i>Salix caprea</i>)			V		V		
Eenstijlige meidoorn (<i>Crataegus monogyna</i>)	V	V	V				
Gelderse roos (<i>Viburnum opulus</i>)		V	V			V	
Gewone beuk (<i>Fagus sylvatica</i>)			V		V		
Gewone es (<i>Fraxinus excelsior</i>)			V	V	V	V	
Gewone vlier (<i>Sambucus nigra</i>)		V	V		V		V
Gewone vogelkers (<i>Prunus padus</i>)		V	V			V	
Gladde iep (<i>Ulmus minor</i>)			V		V	V	
Grauwe wilg (<i>Salix cinerea</i>)			V	V	V	V	
Haagbeuk (<i>Carpinus betulus</i>)	V	V	V		V		
Hazelaar (<i>Corylus avellana</i>)	V		V		V		
Hondsroos (<i>Rosa canina</i>)		V	V				
Hulst (<i>Ilex aquifolium</i>)	V	V	V		V		V
Ratelpopulier (<i>Populus tremula</i>)			V	V		V	
Rode kornoelje (<i>Cornus sanguinea</i>)		V	V				
Schietwilg (<i>Salix alba</i>)			V	V	V	V	
Sleedoorn (<i>Prunus spinosa</i>)	V	V	V				
Sporkehout (<i>Frangula alnus</i>)		V	V		V		
Veldesdoorn (<i>Acer campestre</i>)	V		V		V		
Wilde kardinaalsmuts (<i>Euonymus europaeus</i>)		V	V				V
Wilde liguster (<i>Ligustrum vulgare</i>)	V	V	V				V
Wilde lijsterbes (<i>Sorbus aucuparia</i>)			V		V		V
Winterlinde (<i>Tilia cordata</i>)			V		V		
Zomereik (<i>Quercus robur</i>)			V	V	V		V
Zwarte els (<i>Alnus glutinosa</i>)			V	V	V	V	

b. Houtwal of houtsingel

Een houtwal is een strook begroeid met bomen, struiken en kruiden die zo nu en dan afgezet worden. Een aantal openingen in de wal zorgen voor wind en verkoeling voor de paarden en door de wind hebben de dieren minder last van vliegen. Om de 5 à 10 jaar wordt een houtkant gekapt. De planten schieten daarna terug uit. Het kappen wordt vaak gespreid over een aantal jaren, zodat vogels en zoogdieren altijd een onderkomen en voedsel vinden.

c. Takkenril

Als alternatief voor het versnipperen van snoeihout kan men de takken als afrastering gebruiken. Op deze manier wordt een natuurlijke perceelgrens gecreëerd die goed past in kleinschalige landschappen. Men moet er wel op letten dat de takkenril stevig en hoog genoeg is om de paarden in de weide te houden. Paarden knagen en schuren graag aan een houten afsluiting. Kleine zoogdieren zoals egels vinden er een onderkomen en voedsel. Voor schapen, geiten en reeën heeft het een extra functie als zon- en windwering. Verder is het een overwinterplaats voor veel insecten. Aan vogels biedt het een voedsel- en een schuil- of broedplaats. Het is ook een geschikt leefgebied voor paddenstoelen.



Bij de aanleg van een takkenril worden eerst lange houten palen in de grond gezet met een onderlinge afstand van ongeveer 1m. Deze steunpalen zorgen ervoor dat de takkenril is afgebakend en niet uitzakt. Wanneer men de takkenril opvult is het belangrijk dat men de takken zo veel mogelijk in elkaar steek, op deze manier krijgt men een stevige en compacte takkenril. Na verloop van tijd zakken deze rillen in en kunnen daardoor voortdurend bijgevuld worden.

d. Heg

Een heg rondom (een deel) van de weide kan dienen als afrastering. Het duurt echter een tijd voordat de heg een dichte haag vormt en om uitbreken te voorkomen is het raadzaam een stroomdraad ervoor te plaatsen. Bij het plaatsen van een haag dient rekening gehouden te worden met de keuze van de plant. Sommige planten, zoals een beukenhaag of hazelaar worden graag door paarden gegeten. De haag geeft paarden een visuele afscheiding en de stroomdraad zorgt ervoor dat de afscheiding niet gegeten wordt. Een heg oogt wilder en kan meer bloemen en vruchten dragen. Ze kan ook enkele meters breed worden.

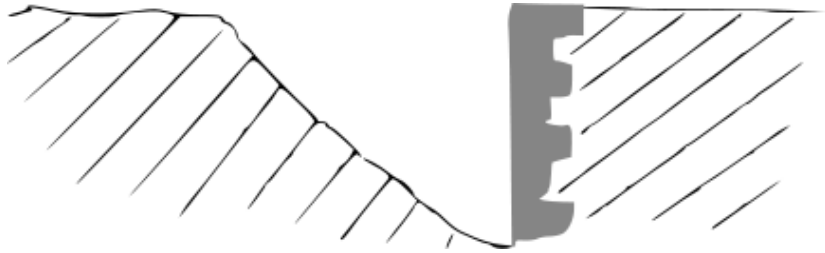
Een variant op de heg is de vlechthege. Hierbij worden struiken vrijwel kaal gemaakt en een aantal stevige, staande takken worden vlak boven de grond voor driekwart ingekapt, los in elkaar verweven en plat gelegd. De jonge uitlopers groeien verticaal omhoog. Zo ontstaat een stevige heg. Een nadeel is dat het een aantal jaar duurt voordat de heg ondoordringbaar wordt. Dit is op te lossen door het spannen van een enkele stroomdraad voor de heg.

5.1.9.2 Sloot

Een brede sloot kan dienen als een natuurlijke afrastering. Bij een smalle sloot is het verstandig een afrastering te plaatsen zodat de paarden niet over het water springen en uit de weide ontsnappen. Een lage afrastering van glad ijzerdraad, eventueel met stroom erop, bevestigd aan isolerende houten palen is meestal voldoende.

5.1.9.3 Ha-Ha

Een Ha-Ha greppel is een greppel met aan de ene kant een licht hellende zijde met aan de gazonkant een steile wand. Bij dit type perceelgrens is de weide op gelijke hoogte met het omgevende terrein. De steile wand voorkomt dat de paarden de weide verlaten. De paarden staan in de lager gelegen weide en zien de afrastering wel, in tegenstelling tot degene die hoger staan. Door de helling is het niet noodzakelijk een hoge afrastering te plaatsen. De afrastering kan ook aan de weidekant geplaatst worden.



5.1.9.4 Kunstmatige perceelgrenzen

Hieronder wordt ingegaan op de veel voorkomende soorten afrasteringen die de perceelgrenzen van een weide vormen. Naast de eerder besproken natuurlijke perceelgrenzen zijn er verschillende soorten kunstmatige afrasteringen te verkrijgen.

a. Schrik- of stroomdraad, -koord of –lint

Vallen niet op in het landschap (indien opgelet wordt bij de kleurkeuze van het lint en de palen), zijn eenvoudig te plaatsen en relatief goedkoop. Ze worden eenvoudig bevestigd aan houten of kunststof palen. De laatste groep, zogenaamde prikpaaltjes of stijgbeugelpaaltje, zijn leverbaar in groen en zwart waardoor deze niet opvallen in het landschap.

Nadelen zijn de nood aan stroomvoorziening en bij stroomdraad en -koord de geringe zichtbaarheid. Door deze geringe zichtbaarheid kunnen paarden die de weide niet kennen per ongeluk door de afrastering breken wanneer ze niet meer tijdig kunnen stoppen.

Een andere mogelijkheid is het gebruik van schriklint rondom de weide. De linten zijn in de kleuren wit, groen en bruin verkrijgbaar en de voorkeur gaat uit naar groen of bruin en zo smal mogelijk. De kleur wit springt in het oog, wordt snel vuil en steekt af bij het landschap. Lint is goedkoop en beter zichtbaar voor paarden dan stroomdraad en -koord, maar wil nogal eens rafelen en snel verslappen waardoor het een minder verzorgd uiterlijk krijgt. Door het gebruik van veren of spanners kan je voorkomen dat draden of linten slap gaan hangen.

Bij gebruik van stroom is het noodzakelijk regelmatig de afrastering te controleren op breuken of verstoring waardoor de stroomgeleiding onderbroken kan worden.

Dun stroomdraad (doorsnede 1,6 mm) heeft als voordeel dat het knapt wanneer er een paard in verstrikt raakt maar is slechter te zien dan dik schrikdraad (doorsnede > 2,5 mm). Paarden kunnen wel aan het dunne draad wennen. De eigenaar kan geleidelijk overstappen naar dun draad door het paard aan de hand mee te nemen langs de afrastering. Bij een afrastering met koord kan men zogenaamde doorsnijdertjes in het raster plaatsen. Als de paarden er doorheen gaan, wordt het koord tegen de doorsnijdertjes gedrukt en wordt het koord doorgesneden waardoor er minder ernstige verwondingen ontstaan.

b. Houten afsluiting

Een houten hek kan mooi in een kleinschalig landschap passen en is stevig. Een nadeel is dat het duur in aanschaf is en paarden graag aan hout knagen. Om dit te voorkomen en het weerbestendig te maken dient het hout behandeld te worden met een vochtwerend en sterk ruikend middel. Een dergelijk middel is vaak op chemische basis en past daardoor niet bij een ecologische weide. Een houten hek van kastanje hout gaat jaren mee zonder chemische behandeling en heeft daarom de voorkeur boven bijvoorbeeld behandeld grenen. Belangrijk is om naar de eigenschappen van de verschillende houtsoorten te kijken. Sommige soorten splijten bij het breken en kunnen de paarden verwonden. Een houten hek rondom de weide moet stevig staan. Paarden hebben objecten nodig om zich aan te schuren en veel afrasteringen zijn hier niet op berekend. Een dunne stroomdraad biedt in deze situatie uitkomst.

c. Draadafsluitingen zoals schapendraad of kippengaas

Deze worden afgeraden voor een paardenweide. Paarden kunnen er met hun benen door en kunnen zich hierdoor lelijk verwonden. Ook kunnen paarden een dergelijke draadafsluiting gemakkelijk plat drukken, waardoor de dieren kunnen uitbreken of er een onveilige situatie ontstaat. Als er echter schapen, geiten of kippen in combinatie met paarden gehouden worden, is dit vaak de meest eenvoudige oplossing.



d. Prikkelraad

Prikkelraad wordt sterk afgeraden omdat dit ernstige verwondingen kan veroorzaken bij paarden of andere dieren die in de weide staan. Ook kunnen vogels en kleine dieren erin verstrikt raken.

5.2 Onderhoud

5.2.1 Graslandonderhoud

Voor het behoud van een goede weide is het aan te bevelen om de weide niet alleen te laten begrazen door paarden. Het beste is om het weiden af te wisselen met maaien (voederwinning) of het laten begrazen door schapen, geiten of koeien. In weiden die extensief beweid worden is het niet noodzakelijk de paardenmest te verwijderen. De wormbesmetting is niet zo hoog en in een natuurlijke weide zullen mestkevers de mest opeten en verteren zodat de voedingsstoffen terug beschikbaar komen voor de planten.

Zo af en toe heeft de grasmat een opknapbeurt nodig. Dat kan gedaan worden door het weiland helemaal opnieuw in te zaaien of de bestaande weide door te zaaien. Het beste moment om in te zaaien of door te zaaien is het najaar of eventueel het vroege voorjaar. De zomermaanden zijn minder geschikt.

Paarden zijn kieskeurige eters die geen gras zullen eten dat groeit op plaatsen waar regelmatig gemest wordt. Een weide zal naast intensief begraasde gedeelten ook paardenplekken of paardenbanen hebben. De paardenbanen bestaan uit hoogopschietende gras, distels en brandnetels en zijn rijk aan mineralen. Nadelen van de ongelijkmatige begrazing zijn het verlies aan opbrengst en het kapot trappen van de intensief begraasde delen. Paardenplekken kunnen vermeden worden door afwisselend te beweiden en te maaien, wat ook nuttig is voor de wormbestrijding. Een andere mogelijkheid is samen weiden met schapen of koeien. Paarden bijten het gras af met de tanden en kunnen daardoor korter gras begrazen dan de herkauwers. Paarden hebben genoeg aan wat de koeien achterlaten.

5.2.1.1 Onkruidbestrijding

Tal van onkruiden kunnen verschijnen in een weide. Velen daarvan worden door de paarden afgegraasd en hebben geen nadelige invloed noch op de gezondheid van het dier noch op de grasproductie. Meestal hebben deze (on-)kruiden een hoog mineralengehalte en vormen zo zelfs een positief element in het rantsoen.

Ook niet gewenste grassen kunnen zich in de zode vestigen. Ook hier geldt dat deze grassen niet noodzakelijk negatief hoeven te zijn.

Een probleem krijgt men pas wanneer deze vreemde planten:

- in grote aantallen voorkomen en aldus de productie of de voederwaarde van het gewas sterk gaan drukken;
- helemaal niet afgegraasd worden door paarden, ook niet wanneer zij slechts in kleine aantallen voorkomen (netels, distels, ridderzuring);
- giftig zijn (o.a. scherpe boterbloem, paardenstaart, herfsttijloos, zwarte nachtschade).

De ontwikkeling van onkruiden wordt bovendien sterk beïnvloed door de toestand van het perceel (slechte grondstructuur, wateroverlast) en door een (verkeerde) uitbating van het grasland (te lang gras, te kort begrazen, te laat maaien van een eerste snede).

Daarom zijn tijdig maaien, bloten van de bossen, optimaal laten begrazen en evenwichtig bemesten de basisvoorwaarden om problemen met ongewenste planten te voorkomen.

Het bestrijden van de onkruiden kan manueel gebeuren wanneer ze slechts lokaal voorkomen in de weide of wanneer het gaat over kleine percelen. Meestal echter zal een chemische bestrijding noodzakelijk zijn.

5.2.1.2 Jong grasland

Bij de aanleg van nieuw grasland krijgen onkruidzaden meer kans tot kiemen. Om dit verschijnsel te remmen kunnen een aantal maatregelen worden genomen. Ploegen van de oude zode i.p.v. uitsluitend frezen voor het zaaien kan onkruidkieming afremmen (bij ploegen brengt men de onkruidzaden dieper). Een goede zaaibedvoorbereiding en ook rollen bevorderen de grasopkomst t.o.v. de kieming van sommige onkruiden zoals bijvoorbeeld muur.

Sommige éénjarige onkruiden kunnen worden bestreden door het zgn. “toppen” van het jonge gras. Dit is het, indien nog mogelijk voor de winter, maaien van het gras en het maaisel afvoeren. Ook een eerste gebruik als maaisnede in het voorjaar kan efficiënt zijn.

Vaak zijn vogelmuur en herderstasje de belangrijkste probleemonkruiden. Zij groeien sneller in de winter dan het gras, muur verstikt het gras, herderstasje verdringt het gras door zijn rozetvorming. Bij te grote bezetting is hier wel een chemische bestrijding aangewezen om te voorkomen dat de jonge zode te sterk wordt uitgedund.

5.2.1.3 Bestaand grasland

Voor een volledig overzicht van onkruidbeheersing in grasland is het aangewezen de brochure “gewasbescherming grasland” te raadplegen, die opgesteld werd door de Afdeling Duurzame Landbouwonwikkeling van het departement Landbouw en Visserij, Vlaamse overheid.

(A. Demeyere, E. Hofmans, D. Coomans en G. Rombouts).

5.2.2 Weidebeheer

Het is belangrijk te weten hoe de weide beheerd moet worden. Hieronder valt, naast onderhoud aan de afrastering en onderhoud van de vegetatie, het bemesten van het grasland. In een natuurlijke weide wordt geen gebruik gemaakt van kunstmest, omdat dit een eenzijdige flora tot gevolg heeft, hetgeen ook niet bevorderlijk is voor toename van de faunadiversiteit.

Voordat de weide wordt bemest, is het raadzaam een bodemonderzoek te laten uitvoeren. Hierbij wordt vastgesteld wat de samenstelling van de grond is en wordt aangegeven hoeveel stikstof, fosfaat, kali en sporenelementen en eventuele andere stoffen in de bodem zitten. Vaak is de grond te zuur. De bodemvorm, bewerking en ouderdom van het land hebben invloed op de zuurtegraad. Voor het gras in het algemeen is het van belang dat er voldoende kalk aanwezig is. Voor elke grond moet worden onderzocht welke stoffen, en in welke

hoeveelheden, moeten worden toegevoegd om een goed grasland te krijgen. Dit alles is grondsoortafhankelijk waarbij geen eenduidig advies aangehouden kan worden.

5.2.3 Onderhoud van de vegetatie

In een weide moeten een aantal principes en basisregels aangehouden worden met betrekking tot het onderhoud van de vegetaties. Een steeds veranderende weide ontstaat door beheer, groei, verspreiding van de flora en vooral door het graasgedrag van de paarden

5.2.3.1 De weide

Het weiland wordt in principe door de paarden onderhouden. ‘Ongewenste kruiden’ en dergelijke zoals bijvoorbeeld kruiskruid en zuring, of andere vegetaties dienen handmatig verwijderd of plaatsgewijs gemaaid te worden.

5.2.3.2 Boomvegetaties

Paardenhouders moeten de groei van de bomen in de gaten houden. Wanneer bomen te dicht bij elkaar staan vormen deze al snel een gesloten kroonlaag. Dit geeft veel schaduw waardoor onder de boomvegetaties andere vegetatie weinig kans maakt en eronder donkere en kale (onbegroeide) plekken ontstaan. Regelmatig uitdunnen of pleksgewijs verwijderen is aan te bevelen. Stammen en takken kunnen bijvoorbeeld gebruikt worden voor een takkenril.

Bomen in de weide zullen door de paarden aangevreten worden en daardoor opgegeten of (op)gesnoeid.

5.2.3.3 Struiken

Het onderhoud aan struiken is afhankelijk van de standplaats. Staan deze in de weide dan worden de struiken dikwijls door de paarden gegeten en hoeven niet gesnoeid te worden. Veel struiken worden zelfs tot aan de grond toe kaal gegeten. Als men de struik wil handhaven is het aan te raden de planten tijdelijk af te zetten met schrikdraad. Deze krijgt dan de kans te groeien. Sommige struiken zoals bijvoorbeeld de meidoorn vormen na het aanvreten vertakkingen en zo ontstaat in combinatie met de doornen een ondoordringbare struik waar nauwelijks meer van gegeten wordt. Struiken rondom de weide dienen gesnoeid te worden om de structuur in stand te houden. Op deze manier wordt voorkomen dat andere vegetatie zich niet kan ontwikkelen door de intensieve concurrentie en schaduwwerking.

5.2.3.4 Heggen

Heggen dienen gesnoeid te worden. Afhankelijk van de standplaats dient dit geheel of gedeeltelijk te gebeuren. Wanneer deze net is aangeplant moet vraat door paarden aan de heg vermeden worden. Dit kan door middel van het plaatsen van een dun stroomdraad rond de heg. Vraat kan voor jonge planten fataal zijn, doordat paarden planten bijna geheel kunnen opeten of zoveel schade toebrengen dat de plant het niet overleeft.

5.2.3.5 Vogelhaag

De vogelhaag dient jaarlijks gesnoeid te worden om ervoor te zorgen dat de haag niet te hoog wordt en niet dichtgroeit. Indien paarden van de haag kunnen eten zorgen de dieren op een natuurlijke manier voor onderhoud.

5.2.3.6 Struweel

Ook struweel moet gesnoeid worden. Overmatig dichtgroeien moet worden voorkomen want uitgestelde groei heeft holle struiken tot gevolg. Het late voorjaar is geschikt om de bloemrijke vegetaties te snoeien. Zo zijn er voldoende overwinteringsmogelijkheden voor insecten, poppen en rupsen.

5.2.4 Overig onderhoud

5.2.4.1 Afrastering

Vooraf in het voorjaar en in de zomer is het van belang om te controleren of er geen planten tegen de stroomdraad aangroeien. Hierdoor verliest d draad spanning en kunnen de paarden uitbreken. Verder is een regelmatige controle van de afrastering noodzakelijk. Op deze manier worden mankementen aan de afrastering snel opgemerkt wordt en voorkomen dat dieren kunnen uitbreken of zich verwonden.

5.2.4.2 Weidevogelbeheer

Bij weidevogelbeheer richt men zich op het behoud van populaties van typische bewoners van graslanden. Eén van de voorwaarden hiervoor is rust. Alleen wanneer tijdens en vlak na het broedseizoen geen versturende werkzaamheden worden uitgevoerd, kunnen deze weidevogels zich succesvol voortplanten. Versturende werkzaamheden zoals bijvoorbeeld het te vroeg maaien van de weide moet worden voorkomen. Bij de aanwezigheid van paarden dient nestbescherming te worden geplaatst. In de praktijk blijkt dat veel paardenhouders niet of onvoldoende openstaan voor het behoud van weidevogels en daarom geen beschermende maatregelen zullen treffen.

5.3 Besluit

Een groot probleem, zo niet het grootste probleem in België is de beschikbare ruimte voor paarden. In veel weides is de begrazingsintensiteit zeer hoog waardoor paarden de weide kapot lopen. De bomen en struiken worden kaal gevreten en krijgen geen tijd om zich te ontwikkelen. Paardenmensen zijn door de beperkte beschikbare ruimte minder snel gemotiveerd om de weide om te vormen omdat de paarden dan nog minder ruimte tot beschikking hebben.

Bij ruimtegebrek kan gekozen worden voor kleine aanpassingen zoals het verrijken van het grasland met een speciaal paardenweide mengsel, houtwallen en het aanbrengen van solitaire of groepen bomen in of rondom de weide om het welzijn en daarmee de gezondheid van paarden te vergroten. Het kapot lopen van de weiden is deels op te lossen door, indien mogelijk, kleine delen van de weide tijdelijk af te zetten zodat de weide kan herstellen.

Andere nadelige gevolgen die bij overbeweiding voor de paarden kunnen ontstaan is het niet of onvoldoende kunnen uiten van natuurlijk gedrag en wormproblemen.

Door het maken van meerdere kleine weiden met groepen paarden die goed bij elkaar kunnen staan, zullen paarden eerder natuurlijk gedrag vertonen. Paardenmensen moeten bewust worden van de gevolgen van overbeweiding. Regelmatig verwijderen van de mest is van groot belang om wormbesmetting tegen te gaan en zo het te begrazen deel in de weide in stand houden.

Het aangaan van sociale contacten met andere paarden is goed voor de ontwikkeling van het paard. Paarden die alleen gehouden worden kunnen geen contacten met soortgenoten of andere dieren aangaan en kunnen daardoor stereotiep gedrag ontwikkelen.

Net als de mens is een paard een sociaal dier en heeft het gezelschap nodig. Indien weidegang met andere paarden niet mogelijk is, kan gekozen worden voor het weiden met andere dieren zoals bijvoorbeeld schapen of geiten. Deze dieren grazen tevens op plekken waar paarden niet grazen en kunnen over het algemeen beter tegen giftige planten zoals het Jakobskruid.

Een beperkende factor is dat paarden met onbeperkte weidegang in een natuurlijke weide met een juiste begrazingsintensiteit in het voedselrijke seizoen te dik zijn en in de winter meestal iets te mager. Paardenhouders die met de paarden wedstrijden rijden willen paarden het hele jaar in optimale conditie houden en geen gewichtsschommelingen.

Er kan gekozen worden voor een schrale weide waarbij paarden bijgevoerd worden om de gewenste conditie te behouden.

Reliëfvorming in weides die tevens gebruikt worden voor hooiwinning geeft een verhoging van de arbeidsintensiteit en wordt niet als positief ervaren.

Dit kan opgelost worden door een deel van het land te gebruiken voor hooiwinning.

Op deze manier komt er meer ruimte beschikbaar voor de paarden. Een andere oplossing is dat hooi wordt aangekocht in plaats van zelf te verbouwen. Het is arbeidsbesparend en de kosten blijven nagenoeg hetzelfde.

Giftige en ‘ongewenste’ planten worden meestal deels of geheel verwijderd ook wanneer het grasland niet voor hooiwinning wordt gebruikt. Paardenhouders weten vaak niet wat voor meerwaarde sommige planten hebben. Daar bijvoorbeeld het Jakobskruid de waardplant is voor de Sint-Jacobsvlinder en andere insecten, evenals de brandnetel een waardplant voor vlinders is, dragen deze planten bij aan een vergroting van de verscheidenheid van de fauna.

- Gedeeltelijk weghalen of afzetten zodat de paarden er niet bij kunnen zorgt voor behoud van de vegetatieverscheidenheid.

Onwetendheid bij paardenmensen. Mensen die zonder ervaring een paard aanschaffen Of mensen die denken goed voor de paarden te zijn maar onbedoeld een paard alleen of in te grote groepen in een cultuurweide zetten. Door het verstrekken van informatie en te laten zien hoe paarden op een natuurlijke en diervriendelijke manier geweid kunnen worden (voorbeeldweiden), kan men mensen tot inzicht laten komen dat het welzijn van paarden op een eenvoudige manier vergroot wordt.

Veel paardenhouders ontwormen onnodig door onwetendheid of omdat het nu eenmaal altijd zo gebeurt. Het brengt schade toe aan de flora en fauna.

Alvorens paarden te ontwormen kan de paardenhouder eenvoudig een mestonderzoek laten uitvoeren. Het is niet veel duurder, soms zelfs goedkoper en het milieu ondervindt veel minder schade en het paard wordt niet onnodig belast met ontwormingsmiddelen.

Paarden staan over het algemeen niet het hele jaar door buiten. Als de paarden wel het jaarrond in de weide staan is dit in de winter dikwijls met deken. Zo kan het paard geen wintervacht ontwikkelen en zichzelf beschermen tegen de kou (natuurlijke weerstand opbouwen).

Het zal niet eenvoudig zijn paardenmensen te overtuigen dat bijna elk paard in koude en natte seizoenen ook buiten kunnen. Door paarden geleidelijk aan de kou te laten wennen, past de vacht zich geleidelijk aan. Het is wel belangrijk dat paarden altijd een schuilmogelijkheid hebben.

Stimulatie vanuit overheidsinstellingen is een zeer belangrijk punt. Het is aan te bevelen om paardenhouders te benaderen en te adviseren over de mogelijkheden voordat verbouwingen reeds hebben plaatsgevonden. Allereerst is het van belang landelijk een eenduidig beleid te vormen en vandaar uit de paardenhouder te begeleiden in het voortraject. Wat zijn de regels en mogelijkheden en welke subsidieregelingen zijn in de betreffende gemeente van kracht.

De gemeente draagt op deze manier, op een positieve manier, bij aan de inpassing van de paardenhouderij in het landelijk gebied.

Paardenorganisaties hebben een grote invloed op de paardenhouderij. Door het geven van voorlichting over natuurlijke en diervriendelijke paardenhouderij en alles wat bij het houden van paarden komt kijken, geeft de paardenorganisatie een goed voorbeeld en heeft daarmee een positieve invloed op de paardenhouder.

Aan de paardenhouder zelf de verantwoordelijkheid om ook een steentje bij te dragen. Het advies aan hen is open te staan voor veranderingen die bijdragen aan de vergroting van het welzijn van paarden. Door eerst na te denken alvorens paarden aan te schaffen of een weide in te richten. Win informatie in bij de gemeente en bekijk natuurlijke weiden of elementen die op een positieve manier bijdragen aan een natuurlijke en diervriendelijke manier om paarden te weiden. Een paardenweide heeft immers impact op het dier en het landschap.

DEEL IV: PAARD & LANDSCHAP

6 Integratie in het landschap

6.1 Impact op de omgeving

Paardenhouderijen zijn vaak opvallend aanwezig in het landschap. Dit is een gevolg van het feit dat inrichting van een paardenhouderij meestal gebeurt aan de hand van praktische overwegingen en met behulp van voorhanden zijnde materialen. De reden dat mensen menen dat de paardenhouderijen zorgen voor een verrommeling van het landschap is dat: (1) ze vaak gebruik maken van infrastructuur zoals binnen- en buitenpistes, stapmolens, etc. (2) ze vaak voorkomen in gebieden waar mensen ook graag gaan fietsen en wandelen, (3) ze niet overzichtelijk zijn voor voorbijgangers, (4) ze niet altijd goed onderhouden worden, (5) ze zelden goed geïntegreerd zijn in het landschap en (6) mensen nog niet gewoon zijn aan hun beeld in het landschap door de snelle opkomst van de sector. In het geval van professionele paardenhouderijen kan er nog een bijkomende reden zijn waarom ze niet altijd positief onthaald worden, namelijk het idee dat ze overlast zullen veroorzaken. Het is zeker niet zo dat de paardensector op zich voor verrommeling van het landschap zorgt. Veel paardenhouderijen vormen een harmonieus geheel met het landschap. Bepaalde onderdelen of bepaalde situaties kunnen echter leiden tot verrommeling. Er zijn namelijk heel wat extra voorzieningen nodig voor het houden, fokken, africhten en trainen van paarden: pistes, cafetaria, stapmolen, etc. De nodige voorzieningen hangen in belangrijke mate af van het type paardenhouderij. Of de paardenhouderij daadwerkelijk negatief opvalt in het landschap heeft niet enkel te maken met de bouwwerken die erbij horen maar ook met de wijze waarop de paardenhouder zijn erf, weilanden en het omringende landschap inricht en beheert. Een goede inplanting en inrichting van de paardenhouderij maakt een groot verschil bij de impact op het landschap.

6.2 Integratie in het landschap

Paardenhouderijen kunnen vaak met vrij eenvoudige ingrepen bijdragen aan herstel en ontwikkeling van het landschap. In de kleinschalige gebieden gaat het om een goede ruimtelijke indeling van het erf, gerichte toepassing van inheemse beplanting en materiaal- en kleurkeuze van bijvoorbeeld omheining en stallen. In de meer open, grootschaligere gebieden gaat het er vaak om de open gebieden ook open te houden. Ook hier kan een goede indeling van het erf, zoals concentratie van gebouwen en materiaalkeuze veel verschil maken. In deze gebieden kan het echter nodig zijn ook planologische maatregelen te nemen.

Beleidsinstanties kunnen anticiperen op de ontwikkelingen in de paardenhouderij door zelf een visie op te stellen en deze te vertalen in wet- en regelgeving in bestemmingsplannen. Daarnaast dienen ze een actieve rol te spelen om de paardenhouders te stimuleren ook de landschappelijke inrichting van hun paardenhouderij actief en positief te benaderen. Stichtingen landschapsbeheer kunnen hier een ondersteunende rol bij spelen.

Paardenhouderij inpassen in het landschap:

- Rekening houden met de streekeigen landschapselementen aanwezigheid van kleine of grote percelen, groenschermen, sloten, etc.),
- Gebruik van duurzame materialen
- Afschermen en inpassen van minder fraaie elementen (stapmolen, ...)
- Beleving: bekijk paardenhouderij door bril van buitenstaander
- Afsluitingen
- Beplanting
- Verlichting

6.3 Bedrijfsinfrastructuur

Veel moderne agrarische bedrijven waarvan paardenhouderijen een voorbeeld zijn, zijn vaak weinig geïntegreerd in het landschap. Dit in tegenstelling tot veel oude boerderijen die meer verbonden zijn met hun omgeving (gebruik plaatselijke bouwmaterialen, kenmerkende architectuur van de streek, etc.). Om een paardenhouderij op een harmonieuze manier in zijn omgeving in te planten kan men met heel wat zaken rekening houden: deze worden onder gebracht in de term agrarische architectuur. Dit is het ontwerpen van de nodige functionele voorzieningen, met respect voor het karakter van de hoeve of streek en met een goede integratie in het omliggende landschap. Agrarische architectuur vertrekt vanuit een aantal punten: (1) correcte keuze van de inplantingsplaats, (2) vormgeving, (3) doordacht materialengebruik, (4) gepaste kleurkeuze en (5) juiste afmetingen. Daarnaast kunnen ook beplanting in en om de paardenhouderij en natuurontwikkeling ervoor zorgen dat het geheel goed geïntegreerd is in het landschap.

Bij overheden en landbouwinstanties kan je brochures opvragen over bedrijfsintegratie en agrarische architectuur (bijvoorbeeld “Bedrijfsintegratie -een wisselwerking tussen land- en tuinbouwbedrijven en hun omgeving” en “Agrarische architectuur, technisch bekeken” te verkrijgen via de website van Inagro).

6.4 Respect voor het oude

Een spreekwoord als “boompje groot, manneke dood” wordt niet voor niets gebruikt; beplanting groeit traag. Ga daarom zo respectvol om met de aanwezige beplanting op je terrein, oude hagen, bomen, struiken, vegetatietypes... om deze terug op hun uitstraling te krijgen waarin men bedoelt heeft. Ontwerp en inrichting van een domein is zeer flexibel om zo drastische verwijdering van zijn waardevolle elementen te vermijden.

Aanleg en onderhoud van hagen

Basisprincipes

- hou rekening met wettelijke afstandsregels. Een haag wordt op minstens een halve meter van de scheidingslijn aangeplant, uitgezonderd wanneer er een wederzijdse afspraak is tussen de eigenaren van de aan elkaar grenzende percelen. Bij het aanplanten van een haag op de scheidingslijn wordt er geacht dat elke eigenaar instaat voor het beheer van de haag aan zijn zijde.
- Neem in acht de grondcondities (bodemtype, grondwaterstanden, vochtigheidsklasse)
- Gebruik bij voorkeur streekeigen plantgoed omwille van de vele voordelen.

Inheemse soorten als perceelrandbegroeiing:

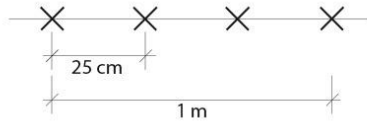
Soort	Haag	Heg	Houtkant	Knotboom	Bosje	Nat?
Boswilg <i>Salix caprea</i>			V		V	
Eenstijlige meidoorn <i>Crataegus monogyna</i>	V	V	V			
Gelderse roos <i>Viburnum opulus</i>		V	V			V
Gewone beuk <i>Fagus sylvatica</i>			V		V	
Gewone es <i>Fraxinus excelsior</i>			V	V	V	V
Gewone vlier <i>Sambucus nigra</i>		V	V		V	
Gewone vogelkers <i>Prunus padus</i>		V	V			V
Gladde iep <i>Ulmus minor</i>			V		V	V
Grauwe wilg <i>Salix cinerea</i>			V	V	V	V
Haagbeuk <i>Carpinus betulus</i>	V	V	V		V	
Hazelaar <i>Corylus avellana</i>	V		V		V	
Hondsroos <i>Rosa canina</i>		V	V			
Hulst <i>Ilex aquifolium</i>	V	V	V		V	
Ratelpopulier <i>Populus tremula</i>			V	V		V
Rode kornoelje		V	V			

<i>Cornus sanguinea</i>						
Schietwilg <i>Salix alba</i>			V	V	V	V
Sleedoorn <i>Prunus spinosa</i>	V	V	V			
Sporkehout <i>Frangula alnus</i>		V	V		V	
Veldesdoorn <i>Acer campestre</i>	V		V		V	
Wilde kardinaalsmuts <i>Euonymus europaeus</i>		V	V			
Wilde liguster <i>Ligustrum vulgare</i>	V	V	V			
Wilde lijsterbes <i>Sorbus aucuparia</i>			V		V	
Winterlinde <i>Tilia cordata</i>			V		V	
Zomereik <i>Quercus robur</i>			V	V	V	
Zwarte els <i>Alnus glutinosa</i>			V	V	V	V

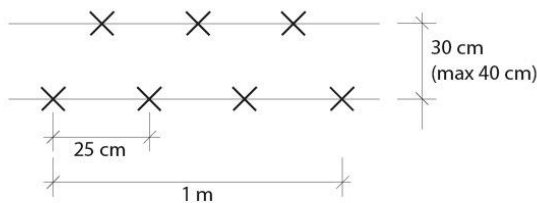
Soort (Ned. Naam/Latijnse naam)	Grondsoort	Varia
Beuk / <i>Fagus sylvatica</i>	aanvullen	aanvullen
Haagbeuk / <i>Carpinus betulus</i>	Aanvullen	Aanvullen
Veldesdoorn / <i>Acer Campestre</i>	Aanvullen	Aanvullen
Sleedoorn / <i>Prunus spinosa</i>	Aanvullen	Aanvullen
Eénstijlige meidoorn / <i>Crataegus monogyna</i>	Aanvullen	Aanvullen
Hulst / <i>Ilex aquifolium</i>	Aanvullen	Aanvullen
Wilde liguster / <i>Ligustrum vulgare</i>	aanvullen	Aanvullen

Plantafstanden voor een haag varieert tussen de 2 tot 4 planten per lopende meter. De gekozen dichtheid is o.a. afhankelijk van het totale budget, hoe snel men de haag dichtgegroeid wil hebben, de groeisnelheid van de gekozen soorten, etc.

Standaard gaat men uit van een plantdichtheid van 3 planten per lopende meter.



Vanuit de tuin kennen we veelal de enkele haag of met andere woorden één rij van haagplanten. Voor esthetische redenen (imposanter, robuuster) en ecologische redenen kan er ook gekozen worden voor een dubbele haag. Deze haag is snel dubbel zo breed als een enkele haag en wordt dan ook meestal geschoren op een lage hoogte. Een dubbele haag is robuuster in uiterlijk en tekent zich duidelijk zichtbaar af in het landschap. De rijen worden hierbij in driehoeksverband aangeplant.



Algemeen is het mogelijk om het jaarrond hagen te scheren. Bij voorkeur gebeurt dit in de zomerperiode wanneer het broedseizoen is afgelopen. Wanneer hagen er strak bij moeten staan (directe omgeving van gebouwen, toegangen, etc.) worden de traaggroeiende soorten (vb.: hulst) augustus, september geschoren. De snelgroeiende soorten worden tweemaal per jaar geschoren, waarvan de eerste maal eind juni en een tweede maal half september.

Bij het gebruik van hagen in paardenweiden is het veelal wenselijk om slechts éénmaal per jaar te scheren, dit in de zomerperiode juli-augustus. Wanneer we het beheerwerk nog extra willen verminderen, wordt er geschoren in de late herfst/winter (niet bij vriesweer). De winterkale planten maken het scheren eenvoudiger en zorgen voor een vermindering in de hoeveelheid scheermaaisel.

Opgelet: volgens de wet moeten meidoornhagen tussen 1 november en 1 maart geschoren worden en dit met oog op de bestrijding van bacterievuur (MB 10 sept 2004 art. 2 § 1).

De gewenste hoogte van een haag is sterk afhankelijk van zijn functies. Hagen die als veekering/perceelsrandbeplanting in weiden worden toegepast hebben meestal een beperkte hoogte (1,20 – 1,40m). Ideale maten voor een maximale rijkdom aan soorten en aantal vogels blijken een hoogte van 1,40 m en een breedte van 1,20 m te zijn (Proclam).

6.5 Do's en don't bij de inplanting en inrichting van een paardenhouderij

6.5.1 Perceelstructuur, perceelgrenzen en landgebruik als dragers van ruimtelijke kwaliteit

Principes te hanteren bij de inrichting van een paardenweide:

1° zo min mogelijk (niet-natuurlijke) elementen om verrommeling te voorkomen (definitie van natuurlijke en niet-natuurlijke elementen)

2° toepassen van perceelrandafsluitingen die aansluiten bij het landschap

3° gebruik van de perceelstructuur eigen aan het landschap

6.5.2 Enkele voorbeelden



Correct opgespannen stroomdraad en –lint valt niet sterk op in het landschap en is daardoor geschikt in een open landschap (rechts). Doorhangende stroomdraad geeft een slordig, rommelig uitzicht (links).



Een longeercirkel (roundpen) valt sterk op in het landschap. Door gebruik te maken van natuurlijke elementen kan deze infrastructuur beter geïntegreerd worden in het omliggende landschap. Een groenscherm langs de weg kan een visuele afscheiding vormen, een lage aarden wal kan de opvallende witte panelen vervangen.



Rondslingerende voer- en waterbakken geven een rommelig uitzicht aan een paardenweide. Voor permanente watervoorziening kan men gebruik maken van een automatische drinkbak, een nette vaststaande waterbak of een veilige poel met helder water.



Een houten afsluiting kan mooi ingepast worden in een bosrijk landschap. De combinatie met groen rasterwerk zorgt voor een slordig en onafgewerkt uitzicht.



Een container wordt door sommigen gebruikt als schuilhok of stal. Ze zijn echter heel erg opvallend in het landschap.



Treinbielzen worden vaak gebruikt om een elektrisch afsluiting aan te bevestigen. Ze hebben een lange levensduur en zijn bovendien relatief goedkoop. Ze zijn echter heel erg storend in een open landschap. Ook de wit geschilderde betonnen afsluiting op de rechter foto doorbreekt het uitzicht.

7 Ruiter-en menroutes in Vlaanderen

7.1 Inleiding

Een goed ruiternetwerk staat of valt met onderhoud en promotie. De aanleg en het onderhoud van de ruiterspaden valt in Vlaanderen in het algemeen onder de bevoegdheid van de groen- of milieudienst van de betreffende gemeente. Helaas krijgt deze taak vaak geen hoge prioriteit waardoor het onderhoud van vele ruiters- en menroutes te wensen over laat. Dit is een spijtige zaak want door te investeren in een kwalitatief ruiternetwerk zouden de betreffende gemeentes zich nog meer kunnen positioneren als een gemeente waar het uitstekend recreëren is, ook voor paardensportbeoefenaars.

In het kader van dit project werd een onderzoek gedaan naar de volledigheid van de ruiters- en menroutes in Vlaanderen. Hiervoor werd een inventarisatie gemaakt van de bestaande ruiters- en menroutes in Vlaanderen waarbij suggesties ontwikkeld werden om het netwerk te optimaliseren.

Optimalisatie van het netwerk zorgt voor het verhogen van de veiligheid van ruiters en menners alsook het naar een hoger niveau brengen van het ruitertoerisme binnen de gemeenten waardoor het aantal bestedingen en overnachtingen binnen dit gebied zal stijgen.

Om na te gaan welke eisen ruiters en menners stellen aan ruiterroutes werd een enquête afgenomen van een 500-tal personen waarbij ze bevestigd werden over o.a. de knelpunten en de kwaliteit van de routes alsook welke voorzieningen gewenst zijn.

Als vervolg hierop zou het interessant zijn om de kwaliteit van de paden en routes in kaart te brengen. Het zou hiervoor interessant zijn om samen te werken met lokale manegehouders en ruiters om een inventaris op te maken van welke routes regelmatig gebruikt worden alsook het in beeld brengen van oversteekplaatsen en gevaarlijke verkeerssituaties. Zij beschikken over kennis van de ruiterbewegingen in het gebied en zijn goed bekend met de rijmogelijkheden en knelpunten in de eigen woonomgeving.

7.2 Bestaande ruiter – en menroutes in Vlaanderen

7.2.1 Vlaams – Brabant

7.2.1.1 Routes geschikt voor ruiters en menners

Babelompad

Het Babelompad vertrekt in Meldert, gaat over Willebringen, Oorbeek, Kuntich en Hoxem en eindigt opnieuw in Meldert. Vertrekken kan vanaf de Memelhoeve (Overhemstraat 27 te 3320 Meldert/Hoegaarden). Onderweg zijn er geen drankgelegenheden voorzien ten gevolge van het landelijk karakter van de route. De route loopt over een machtige heuvelrug met unieke panorama's. Aan de Memelhoeve vertrekt tevens het Sint - Ermelindispad en kan hiermee dus gecombineerd worden. Overnachting is ook mogelijk in de Memelhoeve en de paarden kunnen terecht op de weide achter de hoeve. Paaltjes en draad dienen op zelfstandige basis te worden voorzien.

- afstand: 21km
- duurtijd: 3 tot 4u
- ongeveer 60% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen
- geremde koets noodzakelijk

Centaurreute

Deze route is gelegen tussen Leuven en de hoofdstad. Vertrekplaats voorzien aan LRV De Centaurmenners, Klein Vilvoordestraat 16 te 3078 Meerbeek. Vergezichten wisselen af met pittoreske dorpskernen en boomgaarden. Onderweg is er één mogelijke drankgelegenheid (Café In het Oud Huis, Korbeekse Kerkestraat te 3060 Korbeek-Dijle) ter hoogte van referentiepunt 26. De route kan gecombineerd worden met het Teusserpad. Overnachting is mogelijk bij B&B Bertem Natuur (Oude Baan 19 te 3060 Bertem; vanaf € 80/persoon/nacht).

- afstand: 25km
- duurtijd: 3 tot 4,5u
- ongeveer 50% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen
- geremde koets noodzakelijk

De Hel

Deze route loopt over het grondgebied van Kerkom, Kuntich, Oorbeek, Hoxem, Willebringen en Roosbeek en eindigt opnieuw in Hoxem. Vertrekpunt aan Stal Rozendaal (Aarschotsesteenweg 681 te 3300 Tienen). Bijzonder aan deze route is de doorwaadbare plaats waar met paard en koets door de Velp gereden kan worden. Voor wie geen fan is van water is er ook een alternatieve route. Onderweg zijn er twee drankgelegenheden voorzien: Café bij David (Sint-Gillisplein 29 te 3300 Kuntich) of Café De Schildpad (Sint-Barbarastraat 135 te 3300 Kuntich). Deze route kan gecombineerd worden met route De Grote Gete en ook overnachting is mogelijk in B&B Nokernote (Romeinsebaan 55 te 3300 Tienen, vanaf € 90/persoon/nacht). De paarden overnachten in Stal Rozendaal in stallen of op de prikweide.

- afstand: 20 km
- duurtijd: 3 tot 4,5u
- ongeveer 60% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen
- geremde koets noodzakelijk

Diepensteypad

Het Diepensteypad is de langste route in Vlaams – Brabant en omvat het traject dat de menners van Stoeterij Diepensteyn gebruiken om hun Brabantse trekpaarden te trainen. Vertrekplaats aan de Nationale Plantentuin (A. Van Doorslaerlaan te 1861 Meise). Onderweg is er drankgelegenheid voorzien in het Brouwershuis (Steenhuffeldorp 3 te 1840 Steenhuffel). Picknick mogelijk aan de Boskapel van Imde. Er is geen overnachtingsmogelijkheid voorzien.

- afstand: 40 km
- duurtijd: 5 tot 6,5u
- ongeveer 60% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen
- geremde koets noodzakelijk

Grote Getepad

Het Grote Getepad is een indrukwekkend traject voor geoefende ruiters en menners. Het landschap is afwisselend van brede zandwegen tot de beschutte dijk van de Grote Gete. Onderweg zijn meerdere drank- en eetgelegenheden beschikbaar. Vertrekplaats aan Stal Rozendaal (Aarschotsesteenweg 681 te 3300 Tienen). Middagstop voorzien aan brasserie Timeless (Heidestraat 46A te 3350 Neerlinter). Deze route kan gecombineerd worden met ruiter- en menroute De Hel of met rutterroute Het Vinnepad. Enerzijds is er overnachting mogelijk in B&B Nokernote (Romeinsebaan 55 te 3300 Tienen, vanaf 90€/persoon/nacht) terwijl de paarden overnachten in Stal Rozendaal (in stallen of prikweide). Anderzijds is overnachting ook mogelijk in B&B Het Leeuwerikenveld (Ransbergstraat 26 te 3350 Linter, vanaf 45€/persoon/nacht) waar de paarden kunnen overnachten in prikweijtes (paal en draad dienen zelf voorzien te worden).

- afstand: 37 km
- duurtijd: 4 tot 6u
- ongeveer 70% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen
- geremde koets noodzakelijk

Hagelandse Kluisbergroute

Deze route is enkel geschikt voor zeer ervaren ruiters en menners en goed getrainde paarden. Er zijn immers talrijke steile beklimmingen en afdalingen. Daarenboven kruist de route tweemaal de autostrade E314 via een brug en een tunnel. Vertrekplaats aan Wijnboerderij De Kluisberg (Rijnrode 5 te 3460 Bekkevoort). Hier kan men halverwege de route ook terecht voor een drankje aangezien de route een achtvorm heeft en men hier dus opnieuw passeert.

- afstand: 25 km
- duurtijd: 3 tot 5u
- ongeveer 70% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen
- geremde koets noodzakelijk

Hagelandse Parels

Ruiter- en menroute Hagelandse Parels is een zeer rustige route in en rond Bekkevoort. Het is een zeer afwisselend landschap met rustige paden, holle wegen en vergezichten. Op een bepaald punt kan bij helder weer zelfs de Basiliek van Scherpenheuvel te zien zijn. Vertrekpunt aan voetbalplein Sporting Molenbeek (Halensebaan naast nr.27 te Molenbeek-Wersbeek). Er is geen eet- of drankgelegenheid voorzien.

- afstand: 25km
- duurtijd: 3 tot 5u
- ongeveer 70% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen

Heuvellandpad

Deze route doorkruist het Hagelandse heuvelland en is toegankelijk voor ruiters en menners. De route voert de ruiter of menner door weiden, boomgaarden, velden en zelfs bossen. Enkele malen moet een drukke steenweg doorkruist worden. Vertrekpunt te Huize Hageland (Oudepastoriestraat 22 te 3390 Tielt – Winge). Meerdere drankgelegenheden zijn voorzien in het centrum van Waanrode: Taverne Wanroy, het Duivenlokaal en café Onder den Toren. De route kan gecombineerd worden met de Tieltse rutterroute en de Tieltse menroute die hetzelfde vertrekpunt hebben.

- afstand: 30 km
- duurtijd: 3 tot 5u
- ongeveer 60% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen

Kastelenroute

Deze route is geschikt voor ruiters en menners. Vertrekpunt aan paardenmelkerij Het Mienenhof (Beekstraat 28 te 1840 Londerzeel). De melkerij kan op afspraak ook bezocht worden. De route brengt de ruiter of menner langs meerdere kastelen: Kasteel Drietoren, Kasteel Hof te Melis en Kasteel Diepensteyn. Middagstop is voorzien in taverne De Wandeling (Kasteeldreef 11 te 2890 Lippelo). Aan Het Mienenhof vertrekt tevens het Mienenhofpad. Deze routes kunnen dus gecombineerd worden.

- afstand: 20 km
- duurtijd: 3 tot 5u
- ongeveer 50% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen
- geremde koets noodzakelijk

Mienenhofpad

Vertrekpunt aan paardenmelkerij en –fokkerij Het Mienenhof (Beekstraat 28 te 1840 Londerzeel). Hier fokt men het Vlaamse Paard en kan men ook terecht voor het huren van vervoer in stijl, een koets of een klassieke paardentram. Het is een kortere route doorheen het golvende landschap van Steenhuffel. Middagstop in het Brouwershuis (Steenhuffeldorp 3 te 1840 Steenhuffel) of in eetcafé Leireken (Brouwersstraat 29 te 1840 Steenhuffel). Kan gecombineerd worden met de Kastelenroute.

- afstand: 17 km
- duurtijd: 2,5 tot 3,5u
- ongeveer 50% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen
- geremde koets noodzakelijk

Sint-Ermelindispad

Deze route voert door het Hagelandse heuvelland en snijdt even Waals-Brabant aan. Vertrekpunt aan de Memelhoeve (Overhemstraat 27 te 3320 Meldert) waar tevens overnacht kan worden. Deze route munt uit in variatie aan reliëf, landschappen en ondergrond en doorkruist open velden, weiden en holle wegen tot aan het machtige Mollendaalbos. Er zijn geen eet- of drankgelegenheden voorzien. Deze route kan gecombineerd worden met het Babelompad.

- afstand: 25 km
- duurtijd: 3 tot 4u
- ongeveer 75% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen
- geremde koets noodzakelijk

Teusserpad

Deze route is geschikt voor ruiters en menners en voert door de regio tussen Leuven en de hoofdstad. Vergezichten wisselen af met pittoreske dorpskernen en boomgaarden. Brede zandwegen moedigen aan tot galop. De route neemt de ruiter of menner mee door de Voervallei en door het Bertembos. Vertrekpunt aan LRV De Centaurmenners (Klein Vilvoordestraat 16 te 3078 Meerbeek). Drankgelegenheid is voorzien in café In het Oud Huis (Korbeekse Kerkstraat 17 te 3060 Korbeek-Dijle). Overnachten is mogelijk in B&B Bertem Natuur (Oude Baan 19 te 3060 Bertem). Deze route kan dan gecombineerd worden met de Centaurroute.

- afstand: 22km
- duurtijd: 3 tot 4,5u
- ongeveer 50% onverharde wegen
- hoeftbeslag aanbevolen
- geremde koets noodzakelijk

Tieltse Menroute

De Tieltse menroute loopt door het heuvelachtig landschap van Tielt-Winge en omstreken. De menner zal dan ook regelmatig zijn kunsten moeten bewijzen. Men rijdt voortdurend in de omgeving van het Kasteel van Horst en geniet er van mooie vergezichten. Vertrekpunt aan Huize Hageland (Oude Pastoriestraat 22 te 3390 Tielt-Winge). Drankgelegenheid is voorzien in brasserie De Gempemolen (Gempestraat 56 te 3390 Tielt-Winge) of in het Kasteel van Horst (Horststraat 28 te 3220 Holsbeek). Overnachting is mogelijk in B&B Silentium (Sint-Annastraat 67b te 3390 Tielt-Winge), B&B De Witte Astilbe (Vosken 37 te 3210 Lubbeek) of Charmehotel Pluimpapaver (Nopstal 51 te 3202 Rillaar).

- afstand: 30km
- duurtijd: 4 tot 5u
- ongeveer 60% onverharde wegen
- hoeftbeslag aanbevolen
- geremde koets noodzakelijk

Warandepad

Het Warandepad is geschikt voor ruiters en menners en bevindt zich in het hartje van het Pajottenland. Lange brede zandwegen brengen de ruiter of menner langs het Engels geïnspireerd Kasteel Ter Rijst. Vertrekpunt aan Hoevehotel Warandehof (Warandestraat 34 te 1755 Gooik). Hier kan men ook overnachten (voor de paarden zijn er stallen voorzien). Voor de middagstop kan men terecht in het Terlindenhof (Terlindenstraat 13 te 1540 Herfelingen).

- afstand: 22km
- duurtijd: 3 tot 4u
- ongeveer 50% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen
- geremde koets noodzakelijk

Het Witte Astilbepad

Het Witte Astilbepad is een kortere route die geschikt is voor ruiters en menners. Men rijdt door de golvende streek tussen Lubbeek en Sint-Pieters-Rode. Vertrekpunt aan B&B De Witte Astilbe (Vosken 37 te 3210 Lubbeek). Hier kan tevens overnacht worden. Deze route kan dan gecombineerd worden met de Kasteel van Horstroute of de Tieltse Menroute. Drankgelegenheid is voorzien in het Kasteel van Horst (Horststraat 28 te 3220 Holsbeek) of in De Gempemolen (Gempstraat 56 te 3390 Tielt-Winge).

- afstand: 10km
- duurtijd: 1,5 tot 2u
- ongeveer 60% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen

7.2.1.2 Routes enkel geschikt voor ruiters

Het Halve Maanpad

Het Halve Maanpad is met zijn pittige hellingen enkel geschikt voor geoefende ruiters. De route is niet toegankelijk voor menners. De tocht leidt de ruiter door indrukwekkende holle wegen waaronder holle weg De Kluis, de diepste van de regio. De route kruist ook twee maal de autostrade E314 en is dus niet geschikt voor beginnende ruiters of schrikachtige paarden. Vertrekpunt op de parking van het Bezoekerscentrum van de Halve Maan (Omer Vanoudenhovelaan 50 te 3290 Diest). Onderweg is er drankgelegenheid in wijnboerderij De Kluisberg (Rijnrode 5 te 3460 Bekkevoort). Van hieruit kan de route ook gecombineerd worden met de Hagelandse Kluisbergroute.

- afstand: 27km
- duurtijd: 3 tot 5u
- ongeveer 60% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen

Het Vinnepad

Het Vinnepad is een rustige route door het zacht golvend landschap in de vallei van de Grote en Kleine Gete. Ze is niet toegankelijk voor menners. Vertrekplaats op de parking van provinciedomein Het Vinne (Ossenwegstraat 70 te 3440 Zoutleeuw). Er zijn onderweg meerdere drankgelegenheden te vinden. Picknicken kan bij een trainingsstal voor IJslandse pony's (Helstraat 1 te 3470 Kortenaken). Overnachting mogelijk in Het Leeuwerikenveld (Ransbergstraat 26 te 3350 Neerlinter; vanaf 45€/persoon/nacht). Route kan gecombineerd worden met het Grote Getepad.

- afstand: 26km
- duurtijd: 3 tot 5u
- ongeveer 60% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen

Kasteel Van Horstroute

Deze route is enkel geschikt voor ruiters en niet voor menners. Vertrekpunt aan het Kasteel van Horst (Horststraat 28 te 3220 Holsbeek). De route is een combinatie van mooie trage wegen en spannende holle wegen te midden van de Hagelandse heuvels van Wezemaal. Avontuurlijke ruiters kunnen de afdaling doen van de natuurlijke trappen van de Wijngaardberg. Middagstop is voorzien in café QV (Tussenhagenweg 1 te 3111 Wezemaal). Overnachten is mogelijk in B&B De Witte Astilbe (Vosken 37 te 3210 Lubbeek, vanaf 45€/nacht) of in B&B Het Rooj (Langestraat 66 te 3220 Sint-Pieters-Rode, vanaf € 100/nacht). De route kan gecombineerd worden met het Witte Astilbepad en de Tieltsse menroute.

- afstand: 27km + 10km Witte Astilbepad
- duurtijd: 4 tot 5u
- ongeveer 65% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen

Kleine Deugdpad

Deze route bevindt zich in de streek tussen het Vlaams-Brabantse Mazenzele en het Oost-Vlaamse Meldert. Vertrekpunt aan B&B De Kleine Deugd (Lepelstraat 10 te 1745 Opwijk-Mazenzele). Uiteraard is hier ook overnachting mogelijk en dit vanaf 60€/nacht.

- afstand: 26km
- duurtijd: 3 tot 4,5u
- ongeveer 50% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen

Laarpad

Het is een korte route door velden en bossen. Enige ervaring is echter vereist aangezien er enkele drukke wegen gekruist worden en de route ongeveer 100m langs de spoorweg loopt. Vertrekpunt aan het oefenterrein van LRV Laarstallen (Heertbaan te Nederokkerzeel). Drankgelegenheden zijn voorzien in het centrum van Kwerps (Den Dollar en De Schuur).

- afstand: 20km
- duurtijd: 3 tot 5u
- ongeveer 65% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen

Rijnrodepad

Deze route bevindt zich in de Hagelandse fruitstreek tussen Tienen, Zoutleeuw, Bekkevoort en Landen. Enige ervaring is vereist aangezien de route twee maal de autostrade E314 kruist door middel van een brug en tunnel. Hoogtepunt van de tocht is de beklimming van de Rijnrodeberg. Vertrekpunt te Kersbeek Dorp in Kersbeek-Miskom (deelgemeente van Kortenaken). Mogelijke stopplaats voor eten en drinken in wijnboerderij de Kluisberg (Rijnrode 5 te 3460 Bekkevoort).

- afstand: 27km
- duurtijd: 3 tot 5u
- ongeveer 60% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen

Rock Werchterroute

Deze route laat de ruiter in de meanders van de Dijle het vlakke Haachtse landschap volgen en brengt de ruiter tot achter de immense festivalweide van Rock Werchter. Middagstop is voorzien in Hof ten Dormaal (Caubergstraat 2 te 3150 Tildonk). Vertrekpunt aan Hof ter Dijle (Keerbergenbroek 79 te 3150 Haacht). Deze route wordt uiteraard beter niet gereden tijdens de festivals.

- afstand: 27km
- duurtijd: 3 tot 5u
- ongeveer 65% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen

Route van Rillaar

Deze route loopt door de meanderende vallei van de Demer en toont afwisselende panorama's van het Hageland. Ze is enkel geschikt voor de iets meer ervaren ruiter. Er komen immers enkele hindernissen voor op de route: een beekje waarover gesprongen moet worden, smalle kronkelende paadjes en een steile afdaling. Vertrekpunt en mogelijke overnachting in Charmehotel Pluimpapaver (Nopstal 51 te 3202 Rillaar, vanaf 40€/nacht). Een andere mogelijke overnachtingsplaats is B&B De Winning (Brielstraat 35 te 3272 Messelbroek, vanaf 65€/nacht). In beide gevallen dient op zelfstandige basis voor paal en draad gezorgd worden zodat de paarden op prikweides kunnen overnachten. De route kan gecombineerd worden met de Tieltse rutterroute, de Tieltse menroute, de Kasteel van Horstroute of met het Wolfdonkpad.

- afstand: 27km
- duurtijd: 4 tot 5,5u
- ongeveer 65% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen

Meerdaal

Meerdaal is een route die loopt door het Meerdaalwoud, Heverleebos en het Mollendaalbos. Uniek is de overtocht van het voor wild aangelegde ecoduct De Warande. Vertrekpunt aan de LRV-Ruiterschool (Waversebaan 99 te 3050 Oud-Heverlee) of aan B&B Tussen Kunst en Konfituur (Eikenlaan 2 te 3050 Oud-Heverlee). Uiteraard kan hier ook overnacht worden vanaf € 47,50/nacht (de paarden overnachten dan in de Ruiterschool). Overnachten is tevens mogelijk in B&B Vinkenbos (Zavelstraat 6 te 3053 Haasrode) vanaf € 90/nacht. Middagstops zijn voorzien in taverne Meerdaalhof (Meerdaalweg 2 te 3050 Oud-Heverlee) of Brasserie 500 (Naamsesteenweg 500 te 3001 Heverlee).

- afstand: 30km
- duurtijd: 3 tot 4,5u
- ongeveer 90% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen

Tieltse Ruiterroute

De Tieltse Ruiterroute loopt door het heuvelachtig landschap van Tielt-Winge en omstreken. Men vindt er een aantal uitgelezen galopstukken. Op sommige plaatsen gaat het steil omhoog en omlaag met enkele prachtige vergezichten als gevolg. Men rijdt voortdurend in de omgeving van het Kasteel van Horst. Vertrekpunt aan Huize Hageland (Oude Pastoriestraat 22 te 3390 Tielt-Winge). Middagstop voorzien in het Kasteel van Horst (Horsstraat 28 te 3220 Holsbeek) of in het Tienbunderhof (Tienbundersweg 23 te 3390 Tielt-Winge). Overnachten is mogelijk in B&B Silentium (Sint-Annastraat 67b te 3390 Tielt-Winge, vanaf € 60/nacht). De paarden overnachten dan in stallen in Stal Klein Broek (Sluiweg 3 te 3390 Tielt-Winge). Men kan ook opteren voor een overnachting in Charmehotel Pluimpapaver (Nopstal 51 te 3202 Rillaar, vanaf € 40/nacht). De paarden overnachten dan op prikweides (materiaal zelf te voorzien). De route kan gecombineerd worden met de Tieltse Menroute, de Route van Rillaar of de Kasteel van Horstroute.

- afstand: 30km
- duurtijd: 4 tot 5u
- ongeveer 60% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen

Wolfsdonkpad

Het Wolfsdonkpad is een kortere route die vertrekt in Langdorp (Manege Ruitershof, Diepvenstraat 18 te 3201 Langdorp). De route neemt de ruiter mee naar de befaamde ‘Likdreef’ waar men in de zomer kan genieten van Vlaams-Brabants hoeveijs. Men passeert langs de befaamde Abdij van Averbode en maakt kennis met de dichte bossen van de Merode. Middagstop wordt voorzien in Afspanning Den Eik (Grensstraat 45 te 2431 Veerle-Laakdal) of in Taverne Vossenhol (Abdijstraat 3 te 3271 Averbode). Overnachting is mogelijk in B&B De Meren (Merenstraat 40 te 3201 Langdorp). De paarden overnachten dan in Manege Ruitershof. Overnachten kan ook in B&B De Winning (Brielstraat 35 te 3272 Messelbroek) waar de paarden op prikweides terecht kunnen. De route kan gecombineerd worden met de Route van Rillaar.

- afstand: 22km
- duurtijd: 3 tot 4u
- ongeveer 80% onverharde wegen
- hoefbeslag aanbevolen

7.2.1.3 Overzicht

Naam route	Afstand	Gemiddelde duurtijd	Overnachting mogelijk	Hoefbeslag aanbevolen	Geremde koets noodzakelijk
Voor ruiters en menners					
Babelompad	21km	3 tot 4u	Ja	Ja	Ja
Centaurreute	25km	3 tot 4,5u	Ja	Ja	Ja
De Hel	20km	3 tot 4,5u	Ja	Ja	Ja
Diepensteyn	40km	5 tot 6,5u	Neen	Ja	Ja
Grote Getepad	37km	4 tot 6u	Ja	Ja	Ja
Hagelandse Kluisberg-route	25km	3 tot 4u	Neen	Ja	Ja
Hagelandse Parels	25km	3 tot 4u	Neen	Ja	Neen
Heuvellandpad	30km	3 tot 5u	Neen	Ja	Neen
Kastelenroute	20km	3 tot 5u	Neen	Ja	Ja
Mienenhofpad	17km	2,5 tot 3,5u	Neen	Ja	Ja
Sint-Ermelindispad	25km	3 tot 4u	Ja	Ja	Ja
Teusserpad	22km	3 tot 4,5	Ja	Ja	Ja
Tieltse menroute	30km	3 tot 4u	Ja	Ja	Ja

Warandepad	22km	3 tot 4u	Ja	Ja	Ja
Witte Astilbepad	10km	1,5 tot 2u	Ja	Ja	Neen
Enkel voor ruiters					
Halve Maanpad	27km	3 tot 5u	Neen	Ja	/
Vinnepad	26km	3 tot 5u	Ja	Ja	/
Kasteel van Horstroute	27km	4 tot 5u	Ja	Ja	/
Kleine Deugdpad	26km	3 tot 4,5u	Ja	Ja	/
Laarpad	20km	3 tot 5u	Neen	Ja	/
Rijnrodepad	27km	3 tot 5u	Neen	Ja	/
Rock Werchterroute	27km	3 tot 5u	Neen	Ja	/
Route van Rillaar	27km	4 tot 5u	Ja	Ja	/
Meerdaalpad	30km	3 tot 4,5u	Ja	Ja	/
Tieltse ruiteroute	30km	4 tot 5u	Ja	Ja	/
Wolfsdonkpad	22km	3 tot 4u	Ja	Ja	/

7.2.2 Limburg

Het Limburgse ruiter- en menrouthenetwerk omhelst bijna 600 km paden door de natuur en doorheen het Nationaal Park Hoge Kempen. De paden zijn meestal onverhard met een zanderige ondergrond. Men kan kiezen tussen tientallen lussen die men zelf kan combineren. Het netwerk sluit ook aan op de Nederlandse ruiterpaden. Alle ruiter- en menroutes zijn met elkaar verbonden. De knooppunten, waar de paden elkaar kruisen, zijn genummerd en in beide richtingen aangeduid op rechthoekige, bruine bordjes. Het systeem met knooppunten biedt onbeperkte combinatiemogelijkheden. De paden zijn ook online gratis beschikbaar op www.paardenprovincie.be. De paden worden voortdurend verbeterd maar indien er zich toch een probleem zou voordoen, kan men bellen naar het gratis nummer 0800/96.96.7. Als de ruiter of menner onderweg iets aan de hand krijgt, zijn op de paaltjes van het netwerk steeds de Lambert - coördinaten terug te vinden zodat hulpverleners snel ter plaatse zijn.

Elke gemeente heeft minstens 1 startplaats die op de kaart is aangeduid met een blauw parkingsymbool. Hier is steeds voldoende parking, aangepaste horeca en een overzichtsbord met alle routes in de omgeving. Het netwerk

telt verschillende rustpunten en pleisterplaatsen waar bindbalken, zitbanken en een paddock te vinden zijn. De pleisterplaats tussen knooppunt 29 en 66 is zelfs uitgerust met een waterpomp.

7.2.2.1 Enkele mogelijke routes

Equidroomroute (Peer-Bocholt)

De Equidroomroute is een 24km lange tocht door bossen en velden. Startplaats is voorzien aan De Watermolen. Knooppunten: 64-100-69-65-68-70-66-29-71-30-62-63-64. Langs de route liggen verschillende paardvriendelijke overnachtingsmogelijkheden (De Watermolen, Bossemushof, Den Houben, Landelijk Ontmoetingscentrum de Breugelhoeve en Goolderheide). Er zijn ook meerdere paardvriendelijke cafés (De Watermolen, Den Houben, Landelijk Ontmoetingscentrum de Breugelhoeve, Chalet de Vrije Tijd en Goolderheide). Eenmaal op pad zit men snel midden in de bossen. Op de pleisterplaats tussen knooppunt 66 en 29 zijn drinkplaatsen voor paarden voorzien. Er zijn rustbanken, bindpalen en een paddock voor een tiental paarden. Tussen knooppunt 63 en 64 is er een 700m lang hindernissenparcours en een gloednieuw slalomparcours voor menners. In Peer kan het bronzen standbeeld van Darco bezichtigd worden.

Route tussen heuvel en dal (Meeuwen – Gruitrode)

Deze 26km lange lus loopt langs de rand van het Kempisch plateau en de Maassvallei en leidt de ruiter of menner door Meeuwen – Gruitrode en Opoeteren. Startplaats is voorzien aan het Orshof (ook verhuur van paarden). Knooppunten: 10-108-41-80-79-78-77-43-107-42-55-10. Langs de route bevinden zich verschillende paardvriendelijke verblijven (Orshof, De Blauwe Maaten, The Longhorn, De Warre en De Volmolen). Tevens zijn er meerdere paardvriendelijke cafés (Orshof, De Blauwe Maaten, The Longhorn, Zavelbos en De Volmolen). Vlakbij knooppunt 41 ligt stoeterij Dorperheide van Ludo Philippaerts.

Door Teuten- en Bruegelland (Hechtel – Eksel, Peer, Overpelt)

Deze 34km lange tocht voert de ruiter of menner door een rustgevend decor van beekdalen, weilanden, akkers en bossen. Startplaats is voorzien op de parking van het Pijnven (Kiefhoekstraat te 3940 Hechtel – Eksel). Knooppunten: 53-54-25-26-27-56-57-54-53-24. Er zijn vele paardvriendelijke cafés (Taverne De Groenen Hoek, Taverne De Lage Kempen, Ballasthoeve, Afspanning 't Kuipershof, 't Exelshof en De Eindhoeve). Overnachten kan in de Heithoeve, de Ballasthoeve of De Paenhoeve.

7.2.2.2 Paardvriendelijk logeren

Om het label “paardvriendelijk” te verdienen dient een logies aan volgende voorwaarden te voldoen:

- De weide is op een veilige en stevige manier afgebakend. Er zijn geen kuilen, obstakels en giftige planten.
- Elk paard beschikt over een veilige en hygiënische box of stal. De stal is goed verlucht en verlicht en is minimum 2 op 3 meter groot.
- Alle normale voorzieningen zijn aanwezig: bindpalen, de mogelijkheid om de paarden af te spuiten, dikke waskoorden en voldoende grote parkeerplaatsen.

Alle paardvriendelijke logies met de nodige gegevens zijn te vinden op www.paardenprovincie.be.

7.2.2.3 Paardvriendelijke cafés

Om het label “paardvriendelijk” te verdienen dient het café aan volgende voorwaarden te voldoen:

- Het café beschikt over een veilige en goed zichtbare bindpaal
- Het paard geniet gratis van een emmer water
- Het café is maximaal 1km van het netwerk verwijderd

Alle paardvriendelijke cafés met de nodige gegevens zijn te vinden op www.paardenprovincie.be.

Alle paardvriendelijke cafés zijn via een bewegwijzerde route veilig bereikbaar.

7.2.3 Oost – Vlaanderen

7.2.3.1 Routes geschikt voor ruiters en menners

Tabaksroute

De tabaksroute situeert zich ter hoogte van Ninove en is geschikt voor ruiters en menners. Start- en eindpunt is het dorpsplein te Appelterre langs de neogotische Sint-Gertrudiskerk. De route is 36km lang. De route dankt haar naam aan het feit dat Appelterre-Eichem bekend is voor de ambachtelijke tabaksteelt. Men vindt er pittoreske hoevetjes en imposante hoven te midden van een prachtige, ongerepte natuur die typerend is voor de Dendervallei. Onderweg komt men ook de typische Wildermolen tegen. Wanneer de gele molenaarsvlag gehesen is, kan men een rondleiding volgen in deze windmolen. Ongeveer halverwege de rit komt men Manege Paellepelhof tegen (nu Hof van Mulders: Paellepelstraat 42 te 9400 Nederhasselt). Hier kan men een rustpauze inlassen en een drankje nuttigen. Tijdens het verdere verloop van de wandeling is nog de Sint-Amanduskerk, het waterkasteel, de kerk van Sint-Pietersbanden, de oude molen, Hof ter Cleye, tabaksindustrie Torrekens en tot slot Hof 't Angereel te zien.

Livinusroute

De Livinusroute start aan het cultuur- en sportcentrum De Steenoven (Kerkkouter 40 te Herzele). Het traject van 15km is geschikt voor ruiters en menners. Menkoetsen kunnen ook kiezen voor een traject van 34km. Op de route komt men meerdere kerken tegen alsook de burchtruïne. De burchtruïne is een belangrijk Middeleeuws relict van Oost-Vlaanderen en dateert uit de 11de eeuw. Als men de langere tocht van 34km volgt kruisen er nog een aantal andere bezienswaardigheden het pad: een vroeg-gotische toren die dateert van ongeveer 1300, enkele kerken, natuurreserveaat Duivenbos, een authentieke brouwerij en tot slot Molen Ter Rijst.

Livierenbosroute

De Livierenbosroute is geschikt voor ruiters en menners, is 15km lang en situeert zich te Brakel. Vertrekpunt aan Manege De Paardenbloem (Kappelen 6 te 9660 Everbeek). Onderweg zijn meerdere kapellen te bezichtigen, doorkruist men even de Everbeekse bossen, passeert men de Verrebeekmolen en tot slot doorkruist men een stuk van het Livierenbos. Onderweg is er geen drankgelegenheid voorzien maar is er wel een cafetaria aan Manege De Paardenbloem.

Maarkebeekvallei menroute

De Maarkebeekvallei menroute is 29km lang en start aan manege Kerselare in Edelare (deelgemeente van Oudenaarde). Kerselare is een bedevaartsoord dat jaarlijks in de meimaand duizenden mensen aantrekt. De route doet eerst enkele pittoreske Oudenaardse dorpjes aan in de vallei van de Boven-Schelde, alvorens zich naar de Maarkebeekvallei te begeven. Onderweg komt men voorbij het Matersplein waar een drankje genuttigd kan worden in het cafeetje. Aan het einde van de route is nog de 900 jaar oude Sint-Vincentiuskapel te zien.

Zoetegem menroute

De Zoetegem menroute is 13km lang en vertrekt aan taverne De Moriaan (Paddestraat 154 te Velzeke/Zottegem). Alternatieve vertrekpunten zijn het Egmontkasteel te Zottegem en de Zwalmolen te Zwalm. Onderweg duikt een imposante populier op die beschermd is als monument. Vervolgens ontmoet men een watermolen, Molen Van Den Borre. Wat verderop zal ook watermolen De Boembekemolen het pad kruisen.

Scheldemeersen menroute

De route start aan Bistro-Taverne De Klokke (Driesstraat 31 te 9690 Zulzeke) en is 25 km lang. Er is voldoende parkeergelegenheid op de weide langs de taverne. Voor lange tijd doorkruist men een vlak parcours maar op het einde is er een klim over een deels onverharde weg. Onderweg is de Koppenberg (bekend uit de Ronden van Vlaanderen) een voortdurend baken in het landschap.

Zijldegemkouter menroute

De route start aan taverne De Zandvlooi (Passionistenstraat 48 te Lozeren) is 28km lang. Er zijn talrijke bezienswaardigheden en vele drank- en eetgelegenheden onderweg.

7.2.3.2 Routes enkel geschikt voor ruiters

Lozerbos ruiterroute

De ruiterroute start aan taverne De Zandvlooi (Passionistenstraat 48 te Lozer) en is 6,5km lang. Ze is ingetekend in en loopt langs het Lozerbos.

Maarkebeekvallei rutteroute

De route is 15km lang en start aan de Ommelozen Boom, op loopafstand van het bedevaartsoord Kerselare (net voorbij de top van de Edelareberg aan de N8 Oudenaarde-Brakel). Alternatieve vertrekplaatsen zijn de dorpskernen Etikhove en Maarke-Kerkem. In de nabijgelegen manege Kerselare zijn voorzieningen voor paard en kar aanwezig.

Ros-Beiaardenruiternetwerk

7.2.3.3 Overzicht

Naam route	Afstand
<i>Voor ruiters en menners</i>	
Tabaksroute	36km
Livinus	15km
Livierenbos	15km
Maarkebeekvallei menroute	29km
Zoetegem	13km
Scheldemeersen menroute	25km
Zijldegemkouter menroute	28km
<i>Enkel voor ruiters</i>	
Lozerbos	6,5km
Maarkebeekvallei rutteroute	15km
Ros-Beiaardenruiternetwerk	100km

7.2.4 West – Vlaanderen

7.2.4.1 Routes geschikt voor ruiters en menners

Bulskampveld

Bulskampveld is een route van 18 km lang die enkel geschikt is voor ruiters. Echter 8 km van deze route is ook geschikt voor menners. Menners kunnen optuigen aan de Pinto Ranch (Heirweg 15 te 8730 Beernem) die in het verlengde ligt van de parking. Vertrekpunt is voorzien op parking ‘Driekoningen’ van het provinciedomein Bulskampveld te Beernem. De route leidt de ruiters door de Vagevuurbossen. Verderop de route maakt men kennis met de torens van Ruiselede, het Sint-Pietersveld en penitentiair centrum De Zande. Op het einde van de route komt men voorbij bio-boerderij Loca Labora.

Groenhove

Het Groenhovepad situeert zich tussen Brugge en Torhout, is 23 km lang en is toegankelijk voor ruiters en menners. Voor menners wordt op sommige plaatsen een alternatieve route voorzien die is aangeduid op de kaart. Vertrekplaats is voorzien aan vakantiehoeve en manege Groenhove (Bosdreef 8 te 8820 Torhout). De toegangspoort tot het Groenhovebos vormt de startlijn van de route. Onderweg kruist men de kastelen Raepenburg en Lakebos. Drankgelegenheid is voorzien in café De Landsman (Landsmanstraat 20 te 8750 Zwevezele). Enige ervaring is vereist aangezien enkele kruispunten overgestoken moeten worden en men eveneens over een brug van de A-17 moet.

Trimard

Deze ruiterroute is 30 km lang en verkent het afwisselende en reliëfrijke landschap in de zuidoosthoek van West-Vlaanderen. Er heerst een sterke landbouwbedrijvigheid. Vertrekpunt is voorzien aan manege Crisil Riding School (Oudenaardseweg 18 te 8587 Spiere-Helkijn). De route is geschikt voor ruiters en menners. Voor menners wordt op sommige punten een alternatieve route voorzien. Via rustige landwegen leidt de route langs majestueuze hoeven en rijk begroeide akkers. Het ruiterspad loopt vervolgens langs het Kanaal Bossuit-Kortrijk en volgt de bedding van de oude spoorlijn Avelgem-Herseaux. Men kruist ook de molen Ter Claere. Eet- en drankgelegenheid is voorzien in De Ijshoeve (Vierabelen 13 te 8554 Sint-Denijs). Enige ervaring is vereist wegens gevaarlijke kruispunten.

Menokkeruiterpad

Het Menokkeruiterpad is 25 km lang, verkent de tabaksstreek rond Wervik en voert de ruiter doorheen het glooiend landschap van de Grens-Leie. Mits enkele alternatieve trajecten is de route ook geschikt voor menners. De route start aan de afspanning en herberg De Macote (Stationstraat 16/17 te 8940 Wervik). Eet- en drankgelegenheid is voorzien in Gasthof Te Cathem (Menensesteenweg 287 te 8940 Wervik). Hier kan men eventueel ook overnachten. Via rustige veldwegen leidt de route langs majestueuze hoeven en tabaksvelden.

Plokkersroute

De Plokkersroute is 17 km lang en is geschikt voor zowel ruiters als menners. Vertrekpunt is voorzien aan Wally's Farm (Abeelseweg 232 te 8970 Abele/Poeperinge). Via rustige veldwegen leidt de route langs historische hoeven en hopvelden die het landschap een eigen charme geven. Onderweg zijn er vele eet- en drankgelegenheden voorzien:

't Kommiezenkot, Abeeleweg 183 te 8970 Abele (ook overnachting mogelijk)

Au Nouveau St-Eloy, Gemenestraat 4 te 8978 Abele-Watou (ook overnachting)

De Katteman, Stoppelweg 13 te 8970 Watou-Abele

De Boshoeve, Vijfgemetenstraat 4 te 8970 Abele)

' Sparhof, Stoppelweg 39 te 8970 Abele-Poperinge)

Ryckvelde

Deze route is 17,6 km lang en verkent het parkachtig landschap van Ryckvelde ten oosten van Brugge. Ze is geschikt voor zowel ruiters als menners. Vertrekpunt is voorzien aan manege Hippo d'Haenegem (Danegemstraat 17A te 8730 Oedelem). Het gebied vormt een afwisseling van bossen en heiderelicten. Imposante hoeven, kastelen, omzoomde akkers en weiden, knotwilgenrijen en schilderachtige dreven bepalen het landschapsbeeld. De route leidt door het domeinbos Ryckvelde, over de berg van Oedelem en langs het Assebroekse meersengebied.

Cross-country

Het Cross-country ruiterspad is 16 km lang en enkel geschikt voor ruiters. Vertrekpunt is voorzien aan Gaverbeek Blosocentrum (Veldloopstraat 11 te 8790 Waregem). Drankgelegenheid is voorzien in The Paddock (Ter Meulenstraat 3 te 9771 Nokere-Kruishoutem). De route loopt doorheen het gevarieerd landschap tussen Waregem en Oudenaarde. Ze loopt voorbij kasteelparken en historische hoeven.

Vleteren

De Vleterenroute is 25 km lang en vertrekt aan OC De Sceure (Veurnestraat 4 te 8640 Vleteren). Er is parking voorzien en tevens voldoende ruimte voor trailers en een paddock. De route is bewegwijzerd met zeshoekige bordjes. De bruggen over de Boezingegracht en de Poperingse Vaart zijn slechts 1m80 breed en dus enkel geschikt voor enkelspannen. Na hevige regenval zijn de paden ter hoogte van de “Eendenkom” moeilijk berijdbaar. De route verkent het vlakke landschap tussen polders en zandleemstreek met wei- en hooilanden.

Mogelijke stopplaatsen:

- De Vleterranch, Kruisstraat 6 te 8640 Vleteren (manege)
- Dodemanshoeve, Burgweg 22 te 8640 Vleteren (ruiterschool)
- Schraevenacker, Kasteelweg 21 te 8640 Vleteren (vakantiehoeve, paardenpension)
- Vleterhof, Kruisboomstraat 4 te 8640 Vleteren (huifkartochten en restaurant)

7.2.4.2 2.1.4.2 Routes enkel geschikt voor ruiters

Kerstenburg

De Kerstenburgroute is een route van 18 km lang die enkel geschikt is voor ruiters. Vertrekpunt is voorzien aan manege Kerstenburg (Markegemsesteenweg 151 te 8720 Dentergem). De route verkent een aantrekkelijk stukje van het valleilandschap van Mandel en Leie rond Dentergem en Wielsbeke. Men passeert langs provinciedomein De Baliekouter en langs het ‘Blauw Kasteelke’. De vallei van de Oude Mandelbeek leidt de ruiter naar het eindpunt.

Rodeberg

De Rodebergroute is een route van 17,2 km lang en is enkel geschikt voor ruiters. De route start op de parking van Ruiterschool Rodeberg (Rodebergstraat 21 te 8954 Westouter). Ongeveer de helft van de route bestaat uit onverharde wegen. Men rijdt over de Rodeberg en de Zwarteberg. Onderweg kan Frankrijk bewonderd worden als een panoramisch postkaartje. Men komt ook voorbij het ‘Mont Noir Military Cemetery’. Onderweg zijn meerdere drankgelegenheden voorzien.

Polygone

Het Polygonepad is een route van 27 km lang en enkel geschikt voor ruiters. Ze is gesitueerd in de omgeving van Zonnebeke waar rijke akkers afwisselen met beboste heuvelruggen. Vertrekpunt is voorzien aan 't Veld, de parking van het domeinbos "Den Doel". Drinkgelegenheid is voorzien in manege Distelhoeve (Hazeweidestraat 12 te 8920 Langemark). Onderweg kruist men meerdere bezienswaardigheden die terug te brengen zijn naar de eerste wereldoorlog waaronder de Oude Steenakkermolen en Tyne Cot Cemetery (Brits militair kerkhof). Enige ervaring is vereist aangezien enkele gevaarlijke kruispunten dienen gepasseerd worden en men ook even onder de brug van de autostrade door moet.

Zilveren Spoor – Bergelen ruiterpad

Het Zilveren Spoor-ruiterpad (18 km) en het Bergelen-ruiterpad (11 km) zijn twee lusvormige routes doorheen het zacht glooiend landschap tussen Roeselare en Menen. Beide routes starten aan het hippisch centrum Zilveren Spoor (Overheulestraat 235 te 8560 Moorsele) gelegen aan het militair vliegveld van Moorsele.

Het Zilveren Spoor-ruiterpad start met een rit rond het vliegveld. Onderweg kruist men volgende bezienswaardigheden: hoeve 't Harelbeeksgoed, Kezelberg Military Cemetery, hoeve te Marre, het Hoevemuseum en hoeve ter Gracht. In gasthoeve ter Gracht (Wittemolenstraat 152 te 8560 Moorsele) kan men stoppen voor een drankje.

Het Bergelen-ruiterpad maakt een rondrit in het gemeentelijk en provinciaal domein "De Bergelenput".

Voor beide routes is enige ervaring vereist wegens de aanwezigheid van kruispunten en bruggen.

Roterij

Het Roterij-ruiterpad is 14 km lang en loopt doorheen het glooiend landschap van de Grens-Leiestreek tussen Menen en Kortrijk. Vertrekpunt is voorzien aan de Leie ter hoogte van de afspanningen Bekenhof (Menenstraat 300 te 8930 Lauwe) en Top Horse (Menenstraat 290 te 8930 Lauwe). De route wordt aangevat via het jaagpad langs de Leie. Oude hoeven en vervallen fabriekjes langsheen de rivieroever herinneren nog aan de bloeiende vlasnijverheid. Op de terugweg wordt het historisch grensdorpje Rekkem aangedaan.

Gaver

Het Gaver-ruiterpad is 8 km lang en verkent een restant van de Gavermeersen tussen Harelbeke en Deerlijk. Startpunt van de ruteroute is manege 't Gavergoed (Gaverstraat 50 te 8540 Deerlijk). Centraal staat het provinciedomein De Gavers dat als polyvalent recreatieoord is ingericht. Het ruiterpad maakt een rit rondom de Gaverplas die ontstaan is door zandwinning voor de aanleg van de E-17 autosnelweg.

Bouvelo -mennerspad

Het Bouvelo-mennerspad is 38 km lang en kan ook gereden worden door ruiters. Vertrekpunt is voorzien aan afspanning Den Brandewijn (Oudenaardseweg 88 te 9790 Wortegem-Petegem). Drankgelegenheid is voorzien in The Paddock (Ter Meulenstraat 3 te 9771 Nokere-Kruishoutem) of in manege Bouvelo Bouverie (Holdestraat 18 te 8570 Anzegem-Grijsloke). De route doorkruist het idyllische dorpje Moregem.

Duinbossenroute

De Duinbossenroute is 13 km lang en situeert zich tussen Wenduine en Vosseslag met De Haan als middelpunt. De route doorkruist beboste duinen via kronkelende paden en volgt een kilometerslang ongerept strand. De route is bewegwijzerd met zeshoekige bordjes. Startplaats is voorzien op Parking Zwarte Kiezel (Zwarte Kiezel te 8421 De Haan) met voldoende ruimte voor trailers. Tijdens de periodes dat het strand niet toegankelijk is voor ruiters is er een alternatieve route voorzien (niet bewegwijzerd maar wel aangeduid op de kaart).

7.2.4.3 Overzicht

Naam route	Afstand
<i>Voor ruiters en menners</i>	
Bulskampveld	18km (waarvan 8km geschikt voor menners)
Groenhove	23km
Trimard	30km
Menokke	25km (alternatieve route voor menners)
Plokkersroute	17km
Ryckevelde	17,6km
Bouvelo	38km
Vleteren	25km
<i>Enkel voor ruiters</i>	
Kerstenburg	18km
Rodeberg	17,2km
Polygone	27km
Zilveren Spoor	18km
Bergelen	11km
Roterij	14km
Gaver	8km
Cross-country	16km
Duinbossen	13km

7.2.5 Antwerpen

7.2.5.1 Routes geschikt voor ruiters en menners

Ruiter- en mennetwerk Taxandria

In de middeleeuwen vormde “Taxandria” een woeste streek, waar rovers en bendes de plak zwaaiden. Vandaag heet Taxandria “Kempen” en serveert de regio een deugddoende mix van natuur, ruimte en rust. Door het landelijk karakter en het vele groen nodigt de streek uit tot paardrijden en menen. Het ruiter- en mennetwerk Taxandria verbindt 190 km aantrekkelijke ruitersporen in België en Nederland. Het systeem is veelzijdig en gebruiksvriendelijk. De ruitersporen kruisen elkaar bij knooppunten, die elk een nummer hebben. Deze knooppunten zijn terug te vinden op de kaart alsook de afstand tussen twee knooppunten. Men kan dus zelf van thuis uit de route uitstippelen. Startplaatsen zijn voorzien van voldoende parking en staan ook aangeduid op de kaart. Ook mogelijke rustplaatsen om te picknicken kunnen op de kaart teruggevonden worden.

Er zijn verscheidene overnachtingsmogelijkheden voor ruiter en paard:

- B&B Het Schalks Genot, Aarledijk 80 te 2382 Poppel
- B&B Maarle, Maarle 14 te 3282 Poppel
- Ponyhoeve Turnhout, Stwg op Baarle-Hertog 123 te 2300 Turnhout
- B&B Tuin Der Zinnen, Bolk 4 te 2310 Rijkevorsel
- Clairvaux Hoeve, Baarleseweg 10 te 5113 Baarle-Nassau (NL)
- Vakantieoord De Steppe, Baarleseweg 1 te 5113 Ulicoten (NL)
- Natuurkampeerterrein 't Beekdal, Ginderdoorstraat 2 te 4861 Chaam (NL)
- Camping De Heimolen, Heimolen 6 te 5111 Baarle-Nassau (NL)
- B&B Kelpiebrink, Reth 18 te 5111 Baarle-Nassau (NL)

Ze bieden allen een weide en/of box voor de paarden aan. Alle locaties staan aangeduid op de kaart.

Tevens zijn er meerdere horecazaken te vinden onderweg:

- Eetcafé ‘In 't Hofke’, Hoekeinde 28 te 2330 Merksplas
- Bolks Heike, Bolk 10 te 2310 Rijkevorsel
- 't Zwart Water, Stwg op Baarle-Hertog 40 te 2300 Turnhout
- 't Hegse Stalleke, Hegge 117a te 2381 Weelde
- 't Jachthuis, Tulderbos 125 c24 te 2382 Poppel
- Café in Holland, Schootsenhoek 23 te 5114 Catelré (NL)
- 't Heike, Bredaseweg 56 te 2322 Minderhout

Overal is er een bindplaats voorzien voor de paarden. De locaties zijn ook aangeduid op de kaart.

Kasterlee

Ruiterpad Kasterlee is bijna 47 km lang en ligt in het hart van de Antwerpse Kempen. Men vindt er prachtige bos- en duingebieden afgewisseld door vennen, moerassen en landelijke gehuchten. De route is opgebouwd uit een aantal lussen en is toegankelijk voor ruiters en menners. Er zijn meerdere startplaatsen mogelijk:

- Parking Hoge Mouw Kasterlee (Lichtaartsebaan)
- Parking Kaliebaan Tielen (hoofdingang militair domein)
- Parking De Witte Bergen Lichtaart (langs de weg Herentals – Lichtaart)
- Parking Diestweg Lichtaart (langs de weg naar Poederlee)

Er zijn verschillende lussen:

- Lus Hoge Mouw: 4km
- Lus Kasterlee: 15km
- Lus Tielen: 14km
- Lus Lichtaart: 17km
- Lus Witte Bergen: 6km

De route is bewegwijzerd met zeshoekige bordjes. Meer informatie over drank- en eetgelegenheden is te vinden bij de toeristische dienst.

7.2.5.2 Routes enkel geschikt voor ruiters

Westerlo

De ruiterroute heeft een lengte van 17,5 km verdeeld over 2 lussen van 11 km en 6,5 km. Vertrekplaats is voorzien aan Jeugdherberg Boswatershuis (Papdreef 1 te Westerlo). Hier is eveneens mogelijkheid tot overnachten. De route is niet geschikt voor menners. De route loopt langs rustige wegen en is in beide richtingen bewegwijzerd. Onderweg zijn er een aantal mogelijke stopplaatsen:

- Manege Driversclub (Olenseweg 306 te 2260 Westerlo-Oosterwijk): paardenverhuur, trainingspiste, cafetaria en stalling voor paarden
- Manege Gipsy Horses (Mollemansstraat 14 te 2260Westerlo-Oosterwijk): paardenverhuur, rodeoshows, cafetaria en stalling voor paarden
- Stal Torenhof (Geneinde 3 te 2260 Westerlo-Tongerlo): begeleide paardenritten, cafetaria

Voorkempen

Het Voorkempenruiterpad is een rondrit van 35 km en doorkruist de gemeenten Schilde, Malle, Zoersel, Zandhoven en Ranst. Het pad loopt voor het grootste deel langs onverharde wegen of de zachte berm langs de verharde wegen. Het circuit is bewegwijzerd in uurwerkwijzer-richting en men kan starten op ieder punt van de route. De officiële startplaats is echter voorzien aan manege Moerhof (Sint-Willeborduslaan 19 te 2970 Schilde). Mogelijke stopplaatsen:

- Den Inslag (Noorderlaan 16 te 2970 Schilde)
- Manege Casablanca ((Wouwerstraat 15 te 2970 's Gravenwezel)
- Manege Lievekenshoek (Liefkenshoek 102 te 2980 Halle-Zoersel)
- Stal Brabo (Noorderlaan 27 te 2970 Schilde): ook verhuur van paarden
- Doorne Landen bvba (Hallebaan 17 te 2520 Oelegem): taverne
- Paardenstalling Contessa (Heikantstraat 3 te 2390 Malle): verhuur van paarden en begeleide bosritten
- De Schuur (Kantonbaan 2 te 2520 Oelegem): taverne/restaurant
- Abilene Ranch (Oude Baan 175 te 2970 Schilde): ook slaapgelegenheid voor 15 ruiters
- Jeff's Club (Waterstraat 205 te 2970 Schilde): taverne/snacks
- Manege Pegasus (Ringdreef 57 te 2970 Schilde)
- Uit Sympathie (Boshuisweg 14 te 2240 Zandhoven)

7.2.5.3 Overzicht

Naam route	Afstand
<i>Voor ruiters en menbers</i>	
Netwerk Taxandria	190km
Kasterlee	47km
<i>Enkel voor ruiters</i>	
Westerlo	17,5km
Voorkempen	35km

7.2.5.4 Project Merodegebied

In het Merodegebied zijn reeds een aantal wandel- en fietspaden aangelegd. Momenteel is er een werkgroep ‘Paard en natuur’ opgericht die zich zal bezighouden met het aanleggen van ruiterspaden. De werkgroep wordt vertegenwoordigd door ruiters, particulieren, LRV en maneges.

7.3 Nieuwe routes

7.3.1 Oost – Vlaanderen

Er zijn in Oost – Vlaanderen meerdere projecten lopende om nieuwe routes te ontwikkelen.

In Sint-Gillis-Waas zijn er 3 nieuwe lussen voorzien:

- Ruiterlus Sint-Gillis-Waas
- Ruiterlus Sint-Pauwels
- Ruiterlus Euregio Scheldemond

Deze 3 routes zijn elk 18 km lang. De routes worden momenteel nog gefinaliseerd en zijn tot op heden dus nog niet definitief.

Daarnaast zijn er nog 2 routes in ontwikkeling:

- Ruiterroute Parkbos
- Ruiterroute Vinderhoutse Bossen

Beide routes zijn een initiatief van de VLM (Vlaamse Landmaatschappij) in samenwerking met de stad Gent.

In nog andere Oost-Vlaamse steden en gemeenten zijn er al dan niet vage plannen voor het ontwerpen van nieuwe ruiterslussen.

7.3.2 West-Vlaanderen

De Fortenruiterroute is in ontwikkeling door Westtoer.

7.4 Wensen van ruiters en menners

7.4.1 Enquête

Er werd een enquête afgenomen van een 500-tal ruiters en menners om volgende zaken te onderzoeken:

- de voorkeuren van ruiters en menners zodat hier rekening kan mee gehouden worden bij de ontwikkeling van nieuwe routes
- de eventuele knelpunten bij de bestaande routes zodat men kan proberen deze knelpunten te verbeteren
- in welke regio's de nood aan nieuwe routes het grootst is

De enquête werd opgesteld via de website www.enquetemaken.be en bevat volgende vragen:

- Uw postcode?
- Bent u op de hoogte van eventuele ruiter- en menroutes in uw buurt?
- Waar haalde u deze informatie?
- Vindt u dat er voldoende ruiter- en menroutes zijn in uw omgeving?
- Heeft u reeds gebruik gemaakt van de routes in uw buurt?
- Vindt u dat de paden goed worden onderhouden
- Wat vindt u van de bewegwijzering langs de routes?
- Naar welke ondergrond gaat uw voorkeur uit?
- Vindt u dat er voldoende informatie beschikbaar is over de routes?
- Naar welke routes gaat uw voorkeur uit?
- De startplaats moet aan volgende zaken voldoen:
- Welke voorzieningen moeten aanwezig zijn op de route?

7.4.2 Resultaten

Om de bestaande ruiter- en menroutes in Vlaanderen in kaart te brengen werden meerdere websites geraadpleegd alsook verschillende brochures opgevraagd bij o.a. toeristencentra en instanties die nauw betrokken zijn bij het ruitergebeuren.

Het was geen evidentie om een overzicht te krijgen van alle ruiter- en menroutes in Vlaanderen. Er bestaat een overkoepelende website (<http://www.ruiterpaden.be>) die verondersteld wordt een duidelijk overzicht te geven. De praktijk leert echter dat er nog heel wat paden ontbreken. Dit verklaart ook deels waarom de overgrote meerderheid van de deelnemers van de enquête vindt dat er veel te weinig routes bestaan. Er zijn waarschijnlijk veel routes waar de ruiters het bestaan niet van kennen omdat ze zo moeilijk te vinden zijn. Het zou interessant zijn om de bestaande website bijvoorbeeld jaarlijks te updaten.

Wat betreft de inhoud van de brochures en kaarten kan besloten worden dat voornamelijk die van Vlaams-Brabant interessant zijn. Er wordt daar heel veel praktische informatie gegeven voor ruiter en menner. In de brochures van de andere provincies wordt echter veel aandacht besteed aan de bezienswaardigheden uit de streek. Het zou zeker interessant zijn als deze brochures verder zouden aangevuld worden met meer praktische informatie zoals:

- de al dan niet noodzakelijkheid van een geremde koets
- de moeilijkheidsgraad van de route
- eventuele gevaarlijke kruispunten op de route
- de dichtstbijzijnde manege/hoefsmid/paardendierenarts
- wetgeving omtrent paardrijden op de openbare weg
- ...

Uit de resultaten van de enquête kunnen ook een aantal belangrijke conclusies geformuleerd worden.

Een eerste opvallend gegeven is dat er uit Limburg zeer weinig reactie kwam. Limburg is echter de provincie die reeds het meeste werk heeft gemaakt van het ontwikkelen van een degelijk netwerk. Uit de resultaten van de enquête komt duidelijk naar voren dat er met veel lof wordt gesproken over het systeem in Limburg. Hierdoor kan de veronderstelling gemaakt worden dat mensen vooral reageren op een enquête als ze ontevreden zijn en hun zegje willen doen. Mensen die wel tevreden zijn zullen misschien minder snel geneigd zijn om deel te nemen. Dat zou kunnen verklaren waarom de reactie uit Limburg zeer beperkt was.

Een tweede opmerking die zeer vaak terugkwam was dat de ruiterpaden in Vlaams-Brabant niet bewegwijzerd zijn. In Vlaams-Brabant is er voor elke route een kaart met GPS beschikbaar. Hoe modern de GPS ook mag zijn, de gebruikers zijn hier blijkbaar niet voor te vinden. Als reden wordt aangegeven dat het niet gemakkelijk en ook niet veilig is om een paard onder controle te houden met een kaart en GPS in de hand. De ontspanning van een rustige wandeling zou ook verloren gaan doordat men voortdurend moet opletten dat men niet verdwaalt. Om

aan dit euvel het hoofd te bieden, zou het interessant zijn om deze routes ook te bewegwijzeren zodat de gebruikers de keuze hebben.

Ook in Nederland blijkt een GPS-route niet aan te slaan. De KNHS biedt, sinds het op de markt beschikbaar komen van GPS-apparatuur, cursussen aan voor het rijden met behulp van een GPS. De verwachting was dat hier kansen lagen voor ruiters en menners maar nu blijkt dat er nauwelijks vraag is naar cursussen. De KNHS concludeert zelf dat routes enkel op basis van GPS onvoldoende draagvlak hebben onder ruiters.

Uit de resultaten kan ook geconcludeerd worden dat de meerderheid van de deelnemers wel tevreden is over de bewegwijzering (behalve Vlaams-Brabant) en de staat van onderhoud van de paden. Dit in tegenstelling tot de verwachtingen. De problemen situeren zich op andere gebieden. De overgrote meerderheid van de deelnemers hebben een voorkeur voor aarde of zand als ondergrond. De bestaande paden zijn echter vaak verhard wat leidt tot groot ongenoegen van de ruiters. Vaak kwam er ook de opmerking dat veel paden verhard zijn door grove kiezel. Dit is uiteraard voor een paard alles behalve een goede ondergrond. Betonwegen zijn vooral bij nat weer gevaarlijk wegens risico op uitglijden.

Bij de opmaak van de enquête werd er vanuit gegaan dat de bestaande routes vaak te kort waren en dat de ruiters liever langere lussen zouden rijden. De resultaten van de enquête spreken dit echter tegen. Ruiters zijn voornamelijk geïnteresseerd in middellange (5-10 km) en lange routes (10-20 km). Voor meerdaagse tochten lijkt er weinig interesse te zijn. Dat blijkt ook uit de resultaten van vraag 13: slechts een minderheid hecht belang aan de aanwezigheid van overnachtingsmogelijkheden. Er wordt vooral belang gehecht aan faciliteiten voor paarden, picknickgelegenheid en eet- en drankgelegenheid. Ook aan bezienswaardigheden wordt bitter weinig belang gehecht.

Voor personen die niet bekend zijn in een gebied hebben behoefte aan goede informatievoorzieningen (folders, kaarten, ...).

Tijdens de afname van de enquête werd duidelijk dat er toch verschillende projecten lopende zijn en dat er in de toekomst waarschijnlijk nog heel wat nieuwe routes zullen bijkomen.

Als algemeen besluit kan aangehaald worden dat vooral Limburg boven de andere provincies uitsteekt, gevolgd door Vlaams – Brabant. In de andere provincies is er nog werk aan de winkel maar daar is men zich van bewust en daar wordt ook aan gewerkt. Het zou zeker een meerwaarde zijn als er bij de ontwikkeling van nieuwe routes zou rekening gehouden worden met de resultaten. Op die manier kan men zo goed mogelijk proberen te voldoen aan de wensen van ruiters en menners.

7.4.3 Besluit

Een vaak terugkerende opmerking is dat het rijgebied doorkruist wordt door een aantal drukkere wegen. Ruiters dienen zich volgens de wegenverkeerswet te bevinden op een ruiterspad of wanneer deze ontbreekt op de rijbaan of in de berm van de rijbaan. Op dergelijke wegen is dit echter zeer gevaarlijk voor ruiters en automobilisten en dus ongewenst. Ruiters mogen echter geen gebruik maken van fietspaden. Hoewel de politie adviseert om de meest veilige route te kiezen (dus vaak het fietspad) kunnen routes hier niet overheen worden gelegd. Op een aantal recreatieve fietspaden vormen ruiters een probleem omdat de ondergrond kapot getrapt wordt door paarden. Het zou nochtans interessant zijn om bestaande ruiters- en menroutes uit te breiden/ te verbinden met elkaar op basis van het voor fietsers bekende knooppuntensysteem. Hierdoor zouden ruiters volop keuzemogelijkheden hebben bij het maken van een buitenrit.

Bibliografie:

Gysels, H. Landschappen van Vlaanderen en Zuidelijk Nederland.

Hajer, M., J. Grijzen, et al. (2010). Sterke verhalen: hoe nederland de planologie opnieuw uitvindt. Rotterdam, Lecturis.

Hendriks, K. and H. Kloen (2007). Handleiding Leesbaar Landschap. Culemborg, CLM Onderzoek en Advies BV.

Bronnen:

Ludo Naessens, Gids paardenhouderij; milieuvergunningen, Perka Maldegem, 2009, internet, 2011-03-21, (http://www.vlm.be/SiteCollectionDocuments/Nieuwsberichten/Paardenhouderij%20publicaties/paardenhouderij_brochureMilieuvergunningen.pdf)

Dirk Van Mechelen, Omzendbrief RO/2002/01: Richtlijnen voor de beoordeling van aanvragen om een stedenbouwkundige vergunning voor het bouwen of oprichten van stallingen voor weidedieren, geen betrekking hebbend op effectieve beroepslandbouwbedrijven, Belgisch staatsblad, 2002, internet, 2011-03-21, (<http://staatsbladclip.zita.be/staatsblad/wetten/2002/03/14/wet-2002035297-print.html>)

Jan De Boitselier, beschutting op de weide, internet, 2011-03-21, (http://www.vlaamspaardenloket.be/admin/uploads_docs/2009-10-06-11-06-10_Dossier%20%20Beschutting%20op%20de%20weide.pdf)

Heleski en Murtazashvili, Daytime shelter-seeking behavior in domestic horses, Journal of veterinary behavior: clinical applications and research, volume 5, nummer 5, September-oktober 2010, p. 276-282, internet, sciencedirect, 2011-03-22 (http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B82Y3-511HCR0-B&_user=1522199&_coverDate=10%2F31%2F2010&_alid=1688718160&_rdoc=1&_fmt=high&_orig=search&_origin=search&_zone=rslt_list_item&_cdi=33047&_st=13&_docanchor=&view=c&_ct=303&_acct=C000053490&_version=1&_urlVersion=0&_userid=1522199&md5=b32cea3398c6c63b00949bdb12ff7ec5&searchtype=a)

KUL: gebruik open ruimte (of Gent)

Alterra: landschapsbeelden van paardenhouderijen

Vademecum Natuur en Bos: permanent grasland

Paardenhouderij en ruimtelijke ordening

Herziene handreiking voor de praktijk (februari 2009)

SRP, VNG